Budapest
B 373/5
13586

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

AZ 1912/1913. ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE

Dr. BADICS FERENC

KIR. TANÁCSOS, KIR. FŐIGAZGATÓ.

BUDAPEST.

1913.

B 373/5/15

VÁROSI KÖNYVTÁR
BUDAPEST ❋ KÖZPONT.
B 373/5/15

KÜLÖN GYŰJTEMÉNY.
KI NEM KÖLCSÖNÖZHETŐ.

Közp. nyomt. XX. cs. 01. sz.

képzőint.
értesítője
-13

VÁROSI KÖNYVTÁR
1913
BUDAPEST

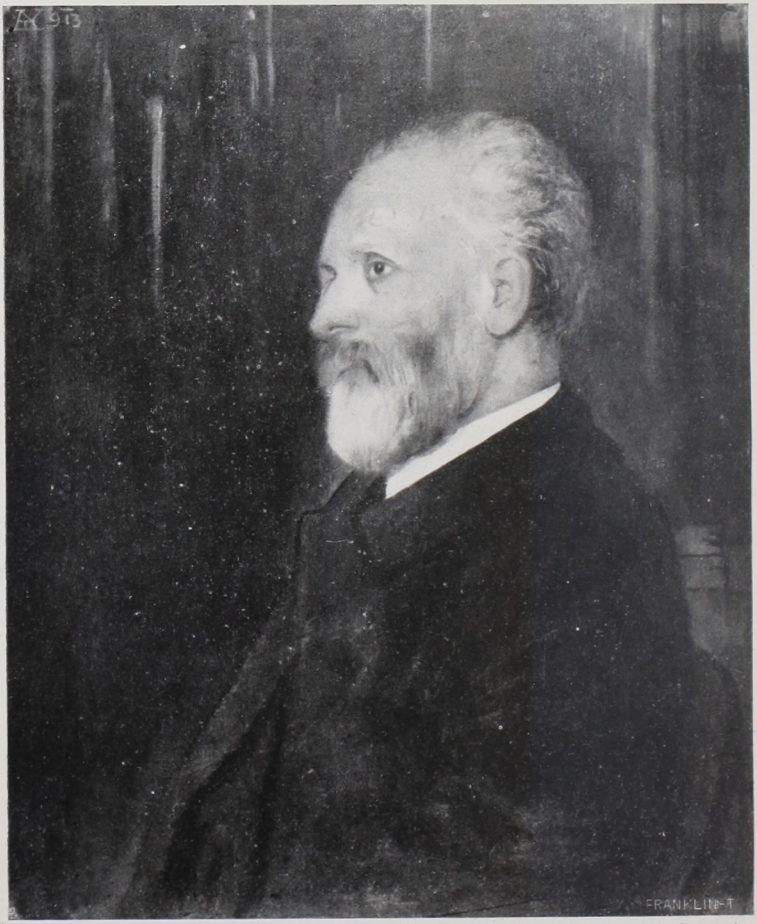

KŐRÖSFŐI KRIESCH ALADÁR TEMPERA-FESTMÉNYE UTÁN.

Kármán Mór

(Született 1843. december 25-én Szegeden.)

Budapest.

LEÍRVA 1963

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

AZ 1912/1913. ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE

Dr. BADICS FERENC

KIR. TANÁCSOS, KIR. FŐIGAZGATÓ.

BUDAPEST.

1913.

1976

1985

B373/5

13586

4065
1913

Franklin-Társulat nyomdája

Álló sor: Suppán V., Polónyi E., Molnár K., Bauer S., *dr. Heinrich Gusztáv*, Francsics V., *dr. Kármán Mór*, Marczali H., Schill S., Bayer J., Zsilinszky E., Kozocsa T.
Ülő sor: Éberling József, Bicsovszky Károly, *Staub Mór*, **Bartal Antal**, *Lutter János*, Sajó Károly, Simonyi Zsigmond, Roth Samu.

A m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium tanári-kara 1873/74-ben.

VÁROSI KÖNYVTÁR
1913
BUDAPEST

VISSZATEKINTÉS ISKOLÁNK NEGYVENÉVES MULTJÁRA.[1]

(Felolvastatott az 1912 december 21-én tartott házi ünnepélyen.)

Kedves Fiaim!

A tegnapi nappal erre az évre befejeztük iskolai munkánkat, midőn régi szokásunk szerint visszatekintettünk az utóbbi négy hónap alatt tanultakra s összegeztük ezek eredményeit. Nem válhatunk azonban meg ettől az esztendőtől anélkül, hogy még egy összefoglalást ne tartsunk, nem négy *hónap,* hanem négy *évtized* tanulságaiból. Ez év őszén, október 7-én volt t. i. negyven esztendeje annak, hogy iskolánk megkezdette működését. Negyven év egy intézmény életében nem sok idő, hiszen iskolánk megalapozói, szervezői és első munkásai közül többen, hála a Gondviselésnek, még ma is élnek s munkás tagjai tanügyi és irodalmi közéletünknek. De nekünk az első négy évtized szerencsés betelte mégis örvendetes alkalom arra, hogy annak határán mint mértföldmutatónál megállva, visszatekintsünk a megtett útra, s egyrészt kegyeletes hálával emlékezzünk meg azokról, kik fáradságot nem ismerő, lelkes, de nagyon küzdelmes munkájukkal megtörték s nekünk járhatóvá tették a tanügyi kultúra rögös útját, másrészt a multak küzdelmeiből okulást és erőt merítsünk jövendő munkánk irányításához. A kegyelet és a tanulság ímez érzelmeitől indíttatva gyűltünk tehát össze, hogy a legszebb családi ünnepeket a mi nagyobb családunk emlékünnepével vezessük be.

Midőn negyven évet említettem, ezzel, kedves fiaim, csak iskolánk felállításának és működése megkezdésének évét jelöltem meg. Iskolánk története azonban voltakép néhány évvel korábban kezdődik. S midőn erről szólunk, a kegyelet legmelegebb hangján kell megemlékeznünk arról a férfiúról, aki kora ifjúságától véglehelletéig, a harmincas évek ébredő mozgalmaitól

[1] Az ezzel kapcsolatban történteket l. még a X. fej. 1. pontja alatt.

kezdve nagy válságokon átment nemzeti küzdelmeinkben a kiegyezésig s a nagy nemzeti munka újrakezdéseig a legelsők között harcolt, aki mint író és szónok, mint költő és állambölcselő a legnemesebb érzelmekkel s talán a legtöbb gondolattal gazdagította nemzeti életünk tartalmát. *Báró Eötvös Józsefre* gondolok, ki lángoló honszerelmével még mint gyermekifjú Kölcsey atyai barátságát tudta kiérdemelni, ifjúságában már ott küzdött a «legnagyobb magyar» oldalán s férfikora delén a «haza bölcsé»-vel karöltve fáradozott, hogy kibékítse a nemzetet fejedelmével s megnyissa számára a békés fejlődés és haladás útját. Eötvös egész életéről és munkásságáról majd jövő ősszel, születésének százéves fordulója alkalmával tartandó ünnepélyünkön fogunk megemlékezni, ezúttal csak a tanárképzés ügyéről szólok, mert ez intézmény felállítása és első szervezése szintén az ő maradandó érdeme.

Mint vallás- és közoktatásügyi miniszter ugyanis alig készült el a népoktatás ügyét szervező nagyszabású törvénykönyv megalkotásával, a középoktatás ügye kötötte le figyelmét, s ha tovább él, a középiskolai törvény megalkotása is bizonnyal az ő nevéhez fűződik. Jól tudván, hogy a jó tanár a jó iskola, legelőször is arra törekedett, hogy az ifjabb nemzedék tehetségesebb tagjait, külföldi egyetemekre küldve, magasabb kiképzésben részesítse. A törvényhozás szívesen megadta az erre kért anyagi eszközöket, de Eötvös annak sürgetése nélkül is jól tudta, hogy ezzel még korántsem lesz megoldva a kérdés, csak egy-két nagyobb képzettségű szaktudóssal lesz több itthon. Gondoskodni kellett tehát, hogy az ifjabb tanár-nemzedék zöme itthon is megkapja a nagyobb kiképzés eszközeit, s hogy ez a képzés hazai viszonyainkhoz alkalmazva s nemzeti szellemben történjék; gondoskodni kellett továbbá a *gyakorlati kiképzésről* is. Ezek a szükségletek vezették b. Eötvöst arra, hogy élete utolsó évében megalkossa az egyetem kebelében a tanárképző-intézetet, a német egyetemek szemináriumi rendszere módjára, de egységesebb szervezettel. E Szervezeti Szabályzat értelmében a tanárképző-intézetnek öt szakosztálya volt, s 1870 december 5-én négy szakosztály (az ó-klasszikai-nyelvészeti és irodalmi, a történelem-földrajzi, a mennyiség- és természettani s a természetrajzi) meg is kezdte működését; az ötödikre, t. i. a nevelés-oktatástani szakosztályra nézve a bölcsészeti kar 1870 június 4-iki ülésén hozott határozatával arra kérte b. Eötvös minisztert, hogy annak felállítását halassza akkora, mikor az egyetemi tanárképző-intézet tagjai valamelyik szakosztályban befejezik tanulmányaikat. Eötvös teljesítette a kar kérelmét és így — nem érhette meg iskolánk felállítását († 1871 február 2-án); de «eszméjének győzedelme — itt is — emlékjele», s a nemzeti hálából, mely alkotásaiért holta után is maradandóan kiséri, mi is részt kérünk.

A tanárképző-intézet nevelés-oktatástani szakosztályát utóbb mégis hamarabb föl kellett állítani, mint a tanári-kar tervezte, mert már az első tanév végén voltak olyan jelöltek, kik egyetemi tanulmányaikat elvégezték, bár csak egy évig voltak még tagjai a tanárképzőnek. Úgy segítettek a szükségen, hogy az 1871/2. tanév elején némi tanítói gyakorlat szerzése végett beosztották őket az akkor még egyetlen pesti állami (a mostani V. ker.) főgimnáziumhoz, s emellett jártak a tanárképző-intézet egyetemi előadásaira is. De egy-két hónap alatt már meggyőződtek, hogy ez az intézkedés nem felel meg a kívánalmaknak s a tanári-kar már 1871 december 2-án olykép módosította az eredeti tervezetet, hogy a nevelés-oktatástani szakosztálynak minél előbb legyen egy önálló *gyakorló-gimnáziuma*, ahol — mint a Szabályzat indokolása kifejti — «a pedagógia terén az elméletnek s gyakorlatnak oly módon való egyesülése eszközlendő, amint ez az egyetem körében az orvosi kar számára a klinikák, a természettudományok érdekében a megfelelő laboratoriumok által történik; itt, a gyakorló-iskolában készüljön elé a tanárjelölt oly tevékenységre, mely megfelel a nevelés- s oktatástan követelményeinek; és itt találjon útmutatást és segélyt, a szaktanárok vezetése mellett, a folytonos, közvetlen érintkezés kedvező behatása alatt gyakorlati kiképeztetésére».

Az ilyen értelemben készült Szabályzatot már b. Eötvösnek a miniszteri székben rövid ideig utóda, *Pauler Tivadar* erősítette meg *1872 május 16-án* 6351. sz. a. kelt rendeletével. Tulajdonkép *ez a nap iskolánk születése napja*, s erről évtizedek óta minden évben meg is szoktunk emlékezni. Az ekkor kelt miniszteri rendelet kapcsán 1872 augusztus 28-án kinevezett tanári-kar aztán, mivel akkor nem szeptember, hanem október elején kezdődött az iskolai év, *1872 október 7-én* kezdette meg működését az új iskolában.

Az egyetemi tanárképző-intézet első igazgatója *dr. Nékám Lajos* csak néhány hónapig állt az intézet élén, mert az egyetemről távozván, 1870 december 17-én (28,649. sz. r.), még b. Eötvös miniszter ideiglenesen *Bartal Antalt* bízta meg a vezetéssel, ki akkor egyetemi magántanár s a pesti állami főgimnáziumnak rendes tanára volt. Az ő vállaira nehezült tehát a tanárképző-intézet szervező munkája; de még nagyobb gondot okozott neki a pedagógiai szakosztálynak olyan szervezése, mely az előbb említett ideiglenes kísérletezés után végleges formát adjon a gyakorlati kiképzésnek. Szinte gondviselésszerű volt egy fiatal tudósnak megjelenése, ki nemrégiben jött haza külföldi tanulmányairól, hova b. Eötvös miniszter még 1869-ben küldötte, s aki éppen a pedagógiai és filozófiai szakokból habilitáltatta magát az egyetemen magántanárrá. Hamar rátaláltak egymásra, s a gyakorló-gimnázium új Szervezeti Szabályzatát már együtt

dolgozták ki, hogy ettől kezdve aztán elválhatatlanok legyenek a közös célra törekvő munkában. Ez a fiatal tudós: *dr. Kármán Mór*, mint iskolánk patriarchája, köztiszteletnek övezve, mindnyájunk örömére, még ma is él s elsőrangú munkása szaktudományának, kinek hírét-nevét hazánk határain túl is jól ismerik a tudós körökben. Hogy iskolánk mai szervezetében alakult meg s negyven éves fennállása alatt, nagy küzdelmek árán ugyan, de nagy sikereket is érhetett el, mert működése nyomán jórészt teljesen átalakult a magyar középiskolai oktatás egész rendszere: azt elsősorban neki köszönhetjük. Ezért a mai napon is tisztelettel hajtjuk meg zászlónkat halhatatlan érdemei előtt addig is, míg munkában levő művészi képmása elkészültével régi tanítványai és tisztelői társasága előtt fejezhetjük ki iránta mély tiszteletünket és hálánkat.[1]

Iskolánk megalapítása körülményeit előadván, a továbbiakban már nem akarom részletesen ismertetni iskolánk egész negyvenévi életét és fejlődését; csak rövid vázlatban akarok rámutatni egy-két jelenségre, csak egy-két emlékkövet akarok felmutatni a multból, melyeken jelenünk fölépült.

Az iskola-alapítás nálunk, sajnos, még ma is úgy történik, hogy ideiglenesen valami meg nem felelő bérházban helyezik el az iskolát, s mikor 10—15 évig tanárok és tanulók már eleget szenvedtek s kellő fölszerelés híján eleget nélkülöztek is: akkor végre fényes, de sokszor célszerűtlen berendezésű palotával kárpótolják az első évek nyomorúságait. A mi iskolánk valamennyinél mostohább viszonyok közt kezdte meg működését. Aki iskolánknak mai, ha nem is legfényesebb külsejű és legjobb elhelyezésű, de mégis elég kényelmet adó épületében taníthat és tanulhat, s e munkában ma már közel 200 ezer korona értékű szertári fölszereléseinknek és könyvtárainknak hasznát élvezheti: az el sem tudja képzelni, miképp lehetett eredményesen tanítani és tanulni az első évek, sőt másfél évtized nyomorúságai és szegénysége közepett! Amikor iskolánk ezelőtt negyven esztendővel megnyilt, az akkori Hatvani- (ma Kossuth Lajos-) utcában a tanárképző-intézettől kapott két kis szobácskát, melyeknek egyikébe csak 16 I. osztályú, másikába csak 8 III. osztályú tanuló fért el. Az iskola egész fölszerelése egy-egy fali-táblából s kréta- meg szivacsból állott. Az ideiglenesség pedig annyira ment, hogy ennek az új iskolának tulajdonkép rendes tanára is csak egy volt: *Kármán Mór;* ideiglenes volt az igazgató, *Bartal Antal*, egyúttal a klasszika-filológiai szakoktatás vezetője, ideiglenesek voltak s mint más intézetek rendes tanárai jártak be: *Heinrich Gusztáv* mint a történelem-földrajzi, *Lutter János* mint a mathematika-fizikai, *Staub Móric* mint a természetrajzi

[1] Ez ünnepély lefolyását l. a X. fej. 14. pontja alatt.

oktatás vezetői. De amint az országgyűlés megszavazta a költségeket: 1873-ban Bartal Antal, Heinrich Gusztáv és Lutter János, 1874-ben pedig Staub Móric rendes tanárokul egészen az új iskolához helyeztettek át. Ez új szervezkedés 1873 nyarán azzal nyert befejezést, hogy az egyetem gimnáziumi s a műegyetem reáliskolai tanárképző-intézetei egyesíttetvén, ez utóbbinak igazgatója *Sztoczek József* műegyetemi tanár neveztetett ki az egyesült tanárképző-intézet igazgatójává s egyszersmind iskolánk felügyelőjévé, Bartal Antal pedig 1876-ban királyi kinevezéssel véglegesíttetett az igazgatói állásban. Ettől kezdve aztán 1890-ig egymást támogatva, egy célra törekvő buzgó munkássággal végezték a szorosan összetartozó két intézet ügyeit.

Alig alakult meg véglegesen az első tanári-kar (képmásukat l. a mellékelt csoportképen), megkezdődtek a személyi változások; 1875 tavaszán Heinrich Gusztáv előbb külföldi tanulmányokra, majd az egyetemre ment, hogy majdan (1897.) mint a tanárképző-intézet igazgatója ismét közelebbi viszonyba lépjen iskolánkkal. Az osztályok és tanulók szaporodásával új tanszékekre is szükség volt; a magyar és németnyelvi tanszékre 1875-ben *Volf György* kapott mint h. tanár megbizást; s mivel Bartal igazgató az egyre szaporodó adminisztrativ munka mellett nem győzte a vezetőtanári teendőket is ellátni, indokolt kérelmére a minisztérium a latin és görög nyelvekre melléje adta, egyelőre kisegítő tanári minőségben, *Malmosi Károlyt*; ugyancsak mint kisegítő tanár működött rövid ideig *Simonyi Zsigmond* is, mindketten már az új tanárképző-intézetnek tanítványai. Heinrich Gusztáv távozásával *Cherven Flóris* V. ker. főgimn. tanár kapott megbizást a történelem és földrajz tanítására, de a két iskolánál való elfoglaltság terhét csak egy évig birta s aztán mint kisegítő tanár a külföldről éppen hazatért *Marczali Henrik* váltotta fel. Ha még megemlítem, hogy a rajzot mint segédtanár már 1877/8-ban *Csizik Gyula* tanította: együtt van az első évtized tanári-kara, mely 1878-ban az első érettségi vizsgálatot tartotta. Ez volt iskolánknak első ünnepe. Az ekkor végleg megalakult tanári testület vívta meg aztán nemcsak az első, hanem a második évtized küzdelmeit is a mostoha viszonyokkal.

Ezt a küzdelmet először az elhelyezéssel kellett megvívni. A Hatvani-utcából előbb a Hal-piacra költözött iskolánk (ma itt az Erzsébet-híd déli feltöltésén nagy bérpaloták állnak), majd 1880 őszén megkapta az ekkoriban felépült egyetemi könyvtár hátsó (Reáltanoda-utcai) oldalán a rövid időre még nélkülözhető I. és II. emeleti mellékhelyiségeket, de egy év mulva, 1881-ben már ismét költözködnie kellett, s bár még sejteni sem lehetett, hogy ez lesz a vándorlás utolsó állomása, örült mindenki, hogy ha nem is megfelelő, de legalább elég sok helyiséget kapott az iskola a Kerepesi-bazár mellett fekvő nagy bérházban.

Én, kedves fiaim, láttam ezt a küzdelmet, mert a szervezkedés, a vándorélet, a fölszerelés kezdetleges bajai közepett kerültem az iskolához ezelőtt 32 esztendővel, midőn az 1880/1. tanévben az egyetemi könyvtár szűk csigalépcsőjén, majd 1881/2-ben a Kerepesi-úti épület zeg-zúgos helyiségeiben szorongtunk. Tanúja voltam a küzdelemnek, de tanúja annak a lelkes munkának is, melyet az apostolok buzgalmával folytatott az első tanári-kar: szembeszállva avas hagyományokkal és százados előítéletekkel. De az 1872 szeptember havában tartott első módszeres értekezlettől kezdve egy évtizeden át vaskövetkezetességgel, a meggyőződés szent hevületével küzdött a tanári-kar az elfogultság, irígység, sőt nem egyszer a rosszakarat támasztotta akadályokkal. És a siker a bátor harcosoké lett, mert az 1879-ben alkotott új *Tanterv*ben s az ehhez adott módszeres *Utasítások*ban kodifikálván iskolánk első évtizedes munkáját, már az eldöntött ütközet diadalát is élvezhették.

Messze vezetne, s Önöket, kedves fiaim, mivel nem tudnák kellőkép megérteni, nem is igen érdekelné azoknak a változásoknak részletesebb fejtegetése, hogy miben különbözött tanításunknak az új Tantervbe és Utasításokba lefektetett anyaga és rendszere a régitől; azért csak általánosságban s csupán egy-két mozzanatot emelek ki a sok fontos dolog közül. A XVI. század óta — a humanizmus és reformáció, majd az újra ébredő katholicizmus elvei alapján — a tanítás rendszerében régente is készültek nevezetes szervező munkálatok: ilyenek voltak a jezsuiták és piaristáké, az ágostai evangelikusoké Bártfán és Brassóban s a reformátusoké Sárospatakon; ezek azonban egyes figyelemreméltó jó tulajdonságaik mellett is elsősorban az illető vallásfelekezetek érdekeit szolgálták. A közoktatásügy rendszerének egységesebb igazi szervezése onnét kezdődik, midőn törvényesen (1715. és 1723.) megállapították a király állami felügyeleti jogát. Ebből kifolyólag készült aztán a Mária Terézia idejében (1777.) kiadott *Ratio educationis*, majd a századvégi nagy szellemi és politikai átalakulások után (1806.) a módosított *Ratio educationis*, mely szerint nálunk 1849-ig tanítottak s a szabadságharcunk leverése után az abszolut kormány által 1850-ben kiadott *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen*, mely az osztrák tanügyi rendszert tette nálunk is kötelezővé s némi változással egész önállóságunk visszaszerzéséig érvényben maradt. Bár nem lehet tagadni, hogy ez utóbbiak a reális tárgyak felkarolásával s módszerben a szemléltetés sürgetésével jelentékeny haladást mutatnak, egészben mégis politikai érdekeket szolgáltak s előbb a latin, majd a német nyelv majdnem teljesen elnyomta a nemzeti tárgyakat; a magyar szellem ébrentartása és ápolása inkább az iskolán kívül történt. Ezekkel szemben az 1879 iki *Tanterv*, amellett, hogy a régi anyagból

megtartotta mindazt, ami jónak bizonyult, a középiskolai tanítás egész körében érvényt szerzett mindannak, amit az utolsó félszázad alatt a nemzeti szellem az irodalom s a politikai és társadalmi élet terén alkotott, mert ennek eredményeit bevivén az iskolába, arra törekedett, hogy a *nemzeti műveltség* alapjait vesse meg az ifjú lelkekben.

Az ehhez vezető útat a tanítás módszerének átalakításával a *Tanterv*hez készült *Utasítások* mutatták meg, az a nagyszabású munka, melyet — midőn általános része németül is megjelent[1] — a külföldi szaktudósok is a legnagyobb méltánylattal fogadtak. S valóban, az a mód, ahogyan ismereteinket, a sokféle tudomány eredményeit a közös tanításban növendékeink birtokába juttatjuk, még a tanítás anyagának megállapításánál is fontosabb. Régebben inkább egyes jó tanárok voltak, mint jó módszerrel tanító iskolák; azok a jó tanárok, kiknek emlékezetét mi öregek holtunk napjáig kegyelettel őrizzük, velük született tapintattal és hosszú gyakorlati tapasztalat után valahogy közelebb tudtak férkőzni növendékeik lelkületéhez, a tanításban lépésről-lépésre tervszerűen haladva meg tudták magukat értetni a kezdőkkel s le tudták kötni a fejlettebb korúak érdeklődését is. Hogy a régi időkben, különösen a XIX. század folyamán annyi nagy emberünk volt, abban a maguk szorgalmas önmívelésén kívül bizonyára részük volt ezeknek a jeles tanároknak is, kik nemcsak tanították, hanem nevelték is az ifjúságot, akik nemcsak száraz szabályokat tanítottak körmönfont prózában és lelketlen versekben, hanem megfigyelésekkel, összehasonlításokkal gondolatébresztő s értelemfejlesztő munkát is végeztek, nemcsak az emlékezetet terhelték az ismeretek tömegével, hanem a tanultakat nemesebb érzelmek fölkeltésére is értékesíteni tudták. A mi iskolánk, kedves fiaim, kezdettől fogva arra törekedett, hogy amit régebben csak egyesek s kivételesen végeztek, azt általánossá tegye a nevelő-tanítás munkájában; s ezt akkép igyekeztünk megvalósítani, hogy vezetőkül minden tudományág legjelesebb tanárait nyervén meg intézetünknek, a tanári pályára készülő s szaktárgyuk tudását vizsgálatokkal igazolt ifjabb nemzedékből minél több s mennél jobb tanárokat képezzünk, akik a vezetők példája után majd maguk is tudatos tervszerűséggel tanítsanak. Mert a jó tanításhoz, bár elengedhetetlen föltétel, de nem elég a szaktárgynak bármily alapos tudása; ezt a tőkét a tanításban mintegy apró pénzre kell váltani: jól átgondolva, nagyobb szakaszokban, majd kisebb részekben óráról-órára elő

[1] *Beispiel eines rationellen Lehrplans* cím alatt a Frick és Meier által szerkesztett *Paedagogische Abhandlungen* című vállalatban. Nemcsak ez általános résznek, hanem a részletesnek is csaknem egészben *dr. Kármán Mór* a szerzője, ki a munkát mint az Orsz. Közokt. Tanács előadója írta.

kell készíteni, ki kell dolgozni a közös tanítás tervét, úgy, hogy a már tanultakat folyton ébren tartva s a tovább-haladásban alapul véve, minden növendék érdeklődését számon tartva, a tények és jelenségek okait és összefüggését kutatva, az új ismeretanyag közlése közben a tanuló-ifjúság értelmét és gondolkodását fejlesszük s minden tárgy körében felhasználjuk a lelki életének finomítására és jelleme nemesbítésére alkalmas vonatkozásokat. A tanításnak ilyen vezetése bizony nem könnyű feladat s megtanulása sok fáradságba kerül. De iskolánk, mint a tanárképzés gyakorlati szerve, ezt a kettős feladatát kezdettől fogva úgy oldotta meg, hogy munkájával a külföldi szaktudósoknak nemcsak figyelmét, hanem elismerését is kiérdemelte.[1]

De mellőzöm ezek részletesebb fejtegetését s a továbbiakban csak rövid vázlatot akarok még adni iskolánk későbbi fejlődéséről néhány névnek és néhány számadatnak fölemlítésével. 1884-ig a tanári testületben nem történt változás; ekkor azonban *Lutter János* a budapesti II. kerületi, *Malmosi Károly* pedig a pozsonyi kir. kath. főgimnázium igazgatásával bizatván meg, helyöket *dr. Wagner Alajos* és *dr. Csengeri János* foglalták el. Ugyancsak az 1884/5. tanévben kerültek iskolánkhoz *dr. Gyomlay Gyula* mint helyettes és *Baló Gyula* mint kisegítő tanár; a következő évben az utóbbit *Szemethy Béla* váltotta fel, ki azután 1889-ig maradt az intézet kötelékében, közben egy évig (1887/8.) *Bein Károly*lyal osztva meg a munkát.

A második decenniumot nevezetessé teszi, hogy az 1886/7. tanévben — Trefort Ágoston akkori közoktatásügyi miniszter gondoskodásából — véget ért a vándorlás korszaka, s az 1887-ik év őszén végre, tizenöt évi fennállás és vándorlás után saját hajlékába költözhetett iskolánk, amit emlékezetes felavató ünneppel ült meg.[2] Iskolánk Mózese azonban, ki a hosszú vándorlás után új hazába, végleges otthonába vezette népét, már nem bírta soká a vállaira nehezedő fáradságot. 1890 május 11-én elhúnyt *dr. Sztoczek József*, a tanárképzőintézet igazgatója s e minőségben iskolánknak tizenhét éven át felügyelője s mindenkor jóakaró támogatója, Bartalnak kezdettől fogva baráti pártfogója és munkatársa; Sztoczek halála tehát nemcsak az iskolára, hanem ő reá is nagy veszteség volt. Az 1889/90. tanév végén

[1] *Wiedemann Eilhard* lipcsei tanár: Pædagogische Studien, 1883. (Deutsche Revue 1883.) — *Uhlig Gusztáv* heidelbergi tanár: Das humanistische Gymnasium. 1894. (Beyer: Zur Errichtung pæd. Lehrstühle, 1894.) — *Fries:* Die Vorbildung der Lehrer für das Lehramt (Baumeister: Handbuch II. k.) — *Langlois Ch. V.* La préparation professionelle à l'enseignement secondaire. Paris, 1902. — *Browning Oszkár* cambridgei egyetemi tanár: Hungary and its people. 1907. (X. fej. Education in Budapest.)

[2] L. 1887/8. tanévi Értesítőnket.

Bartal Antal tizennyolc évi igazgatói működés után nyugalomba vonúlt, a következő tanév elején meghatottan búcsúzva el volt munkatársaitól, régibb és újabb tanítványai nagy seregétől.[1] Nyugodtan távozhatott: az iskola, melyet mint csecsemőt ringatott bölcsejében, férfiúvá serdült, az ifjan kezdett küzdelmet férfias erővel folytatta, megállta helyét az ostromok közepett s működésének hatása már a középiskolai oktatás egész vonalán érezhetővé és észrevehetővé vált, mert az ifjabb tanárnemzedék százai hintegették már az új igék magvait.[2]

Sztoczek helyét *dr. Beöthy Zsolt* egyetemi tanár, Bartal Antal helyét az igazgatói munkakörben régi tanítványa és tizenöt év óta munkatársa *Volf György* foglalta el, a tanári-karba pedig rendes tanárúl *dr. Demeczky Mihály* s kisegítő új erőkül *Csathó Imre*, *dr. Petz Gedeon* és *dr. Szilasi Móric* léptek be, ez utóbbiak munkakörét azonban már a következő évben mint új rendes tanár *dr. Négyesy László* látta el. Az így kiegészített tanári-kar aztán évekig változatlanúl és zavartalanúl folytatta működését egész az 1895/6. tanévig, amidőn az igazgatóvá kinevezett *dr. Demeczky Mihály* helyét *dr. Beke Manó* s az egyetemi tanárokká kinevezett *dr. Marczali Henrik* és *dr. Csengeri János* helyét *dr. Mika Sándor* és *dr. Geréb József* foglalták el. Ez évben s már ezzel a tanári-karral ünnepelte meg intézetünk magyar hazánk ezeréves fennállása emlékünnepét, a következő 1896/7. tanévben pedig iskolánk fennállásának 25 éves örömünnepét; az előbbin még *Beöthy Zsolt*, az utóbbinak idején már *báró Eötvös Loránd* volt a tanképző-intézet igazgatója.[3]

A fellobogó lelkesedés, kegyelet és hála örömtüze, melyet a nagy számmal egybegyűlt régi és újabb tanítványok, vendégek és szülők serege egyrészt az intézet egész tanári-kara, majd külön *dr. Kármán Mór* előtt gyujtott, a sikeres munka elismerésének boldogító tudatát ébresztette a lelkekben, s arra volt hivatva, hogy fényével megvilágítsa a jövendő munkások útjait; de a tűz nemcsak világított, hanem perzselt is. A sok munka fáradalmai s az örömünnepek izgalmai erőszakos fordulópont-hoz juttatták intézetünket. Alig pár hónap múlva gyászba borúlt iskolánk: az új tanév kezdete nagybetegen találta *Kármánt* és ravatalon *Volf Györgyöt*.[4] Megdöbbenve álltunk, mert az irígy

[1] L. 1891/2. tanévi Értesítőnket.

[2] Bartal Antal élete- és működéséről 1909 szeptember 6-án bekövetkezett halála után 1910 május 23-án tartott emlékbeszédeket (dr. Badics F. és dr. Kármán Mórtól) lásd 1909/10. tanévi Értesítőnkben.

[3] L. 1895/6. és 1896/7. tanévi Értesítőinket.

[4] Az 1897 szeptember 13-án elhúnyt Volf György halálakor, síremlékének leleplezésekor és törökbálinti szülőházának emléktáblával való megjelölésekor tartott beszédeket lásd 1897/8., 1898/9. és 1907/8. tanévi Értesítőinkben.

végzet mintha megelégelte volna a negyedszázados munka dicsőségét, a nagy alkotás pompás csarnokának legerősebb oszlopait döntögette ki; recsegett, ropogott az egész épület, s mikor valamennyire magunkhoz tértünk a döbbenetes fájdalomból, a következő tanév folyamán harmadik oszlopától, *dr. Wagner Alajostól* is megfosztotta az iskolát az a miniszteri rendelet, mely őt egy másik nagy intézet (az V. ker. állami főgimn.) élére állította, miután egy évig (1897/8.) mint Volf György helyettese, a tanárképző-intézet új igazgatójának, *dr. Heinrich Gusztáv* egyetemi tanárnak jóakaró támogatásával hálára kötelező fáradsággal vezette az intézet ügyeit.

Ilyen körülmények között ért engem akkori miniszterünk Wlassics Gyula előterjesztésére Ő Felségének 1898 április 12-én kelt legmagasabb kegyelme, mely az I. ker. állami főgimnázium szervezése után elárvult iskolánk élére állított. Félegészséggel s aggodalmak közt foglaltam el egykori vezető tanárom örökét; de hála az alapitók és első munkások emlékének, hogy úgy megalapozták s oly szilárdan épitették föl szellemi csarnokunk épületét, hogy a katasztrofális rázkódás sem dönthette össze; s hála a régi és új munkatársak fáradhatatlanúl buzgó támogatásának, a pillanatra megállt munka csakhamar újra kezdődött: erőt adott hozzá elődeink nemes példája s kitartást az a becsvágy, hogy amit ők alkottak, azt becses hagyománnyá tömörítve fenntartsuk, sőt az új viszonyok közt és az élet új követelései szerint új utakat törve, a régi tőkét gyarapitsuk s előkészitsük a második virágzás korát. A mi munkánk értékéről mi magunk nem mondhatunk itéletet, azt majd a jövő fogja kimondani; bármilyen lesz az, egyet bizonyára nem fog elvitatni tőlünk: hogy erőnk legjavával szolgáltuk iskolánk s ezzel a magyar közoktatásügy fontos érdekeit.

Pedig ez új időszak munkáját koronkent szintén nagy változások nehezítették. Hogy az azóta eltelt tizennégy esztendő, rövidsége mellett is, milyen hosszú idő, arra nem kell többet mondanom, mint azt, hogy ez idő alatt a tanári-kar majdnem teljesen megújult, s aki a huszonöt éves jubileum alkalmával a tanári-karnak legifjabb tagja volt, *dr. Geréb József*, ma a kar seniora; a régi tanári-karnak két tagja: *dr. Beke Manó* és *dr. Négyesy László* egyetemi rendes tanárokká, kettő: *Gyomlay Gyula dr.* és *dr. Mika Sándor* a báró Eötvös József-kollégium tanáraivá lettek. De sajnos, halottaink is voltak: *dr. Staub Móric*, az alapító tanári-kar egyik legmunkásabb s legérdemesebb tagja,[1] és *dr. Szautner Zsigmond* kisegítő tanár, az ifjabb tanári nemzedék egyik legképzettebb tagja;[2] ez idő alatt haltak

[1] Nekrologját l. 1903/4. tanévi Értesítőnkben.
[2] Nekrologját l. 1902/3. tanévi Értesítőnkben.

el továbbá nyugalomban vagy más munkakörben: *Bartal Antal* († 1909.), *Bein Károly* (1907.), *Szilasi Móric* (1905.) és legutóbb (1912.) *Mika Sándor*. Legyen áldott emlékezetük!

A többiek, kik elhagyták intézetünket, mindnyájan úgy hagyták el, hogy tágabb vagy magasabb munkakörbe jutottak. Egy-két számadat mindennél jobban mutatja, mily nagy szellemi tőkével dolgozik intézetünk; fennállása óta állandóan volt (s most is van) a tanári-karban egy-egy rendes s több levelező tagja vagy szakbizottsági tagja a Magyar Tud. Akadémiának s több magántanára a tudományos egyetemnek. Az intézetnél 40 év alatt működött rendes és helyettes vagy kisegítő tanárok közül kilencen lettek egyetemi rendes, ketten rendkívüli és hatan magántanárokká.

Ime kedves fiaim, a tudománynak ilyen díszei fáradoztak régebben s fáradoznak most is nálunk az ifjabb tanár-nemzedék képzésén s a tanuló ifjúság nevelésén. Örömünkre és büszkeségünkre szolgál, hogy ezek sorából is sokan vannak, kik a tudományos és polgári élet terén — «karral s fővel — Isten után vitték sokra!» Hadd állítsak össze ezekről is néhány számadatot.

Az első évtizedben 236, a másodikban 217, a harmadikban 244, a negyedikben 404, *összesen tehát a 40 év alatt 1101 tanárjelölt működött intézetünknél*, nem számítva azokat, kik másod vagy harmad évben is tagjai voltak iskolánknak. Közülök is többen lettek később tagjai az Akadémiának, s nem számítva a későbbi tanári-karunkba lépőket, 12-en lettek egyetemi rendes tanárokká s még többen magán- vagy főiskolai tanárokká vagy a tanügyi administráció terén igazgatókká és főigazgatókká.

Tanulóinkról, csak azokat véve számba, akik iskolánkban fejezték be tanulmányaikat, a következő számadatok beszélnek: 40 év alatt 18-szor volt iskolánkban teljes érettségi vizsgálat, s a javító-vizsgálatok eredményét is beleszámítva, *összesen 458 tanuló nyert nálunk* érettségi bizonyítványt. Ezek természetesen a legkülönbözőbb életpályákon folytatták tanulmányaikat s a régebben végzettek már mint egyetemi tanárok, orvosok, ügyvédek, országgyűlési képviselők, a hivatali és katonai pályán mint magas állású tisztviselők és törzstisztek, a gyakorlati életpályán mint építészek, mérnökök, gyárosok, bankigazgatók stb. igen sokan vezető állásokba küzdötték fel magukat, bizonyára nemcsak tehetségükkel, hanem szorgalmukkal és erkölcsi értékükkel is, s mint ahogy mi büszkén tekintünk rájuk, mert munkánk sikerét is dicséri az ő kiválóságuk, évek során sok jelét tapasztaltuk viszont annak is, hogy ők sem feledkeztek meg arról az intézetről, ahol műveltségük alapjait kapták, s ahol jellemök kialakulására is irányító és üdvös befolyást nyertek.

Ime kedves fiaim, ilyen emlékek vannak a mult leple alatt! De nem elég emlékezni a multra s nem elég ünnepelni a multat, hanem méltóknak is kell lennünk a multra; méltók pedig úgy leszünk, ha a mult jelenségeit vizsgálva, okulunk és tanulunk azokból; így lesz a 40 év históriája — «magistra vitæ» — a mi iskolai életünkben is. A mi iskolánk még nem tekinthet vissza hosszú időre, hagyományai sem vetekedhetnek az olyan régi iskolákéival, melyeknek kövei is százados emlékekről beszélnek; a mi iskolánk csak 40 éves, épülete is csak 25, egy része alig öt esztendős; de ennek a fiatal épületnek is vannak már becses emlékei, a 40 évnek pedig még becsesebb hagyományai, melyeket megőrizni kegyeletes kötelességünk, mert sok tanulságot s erőt és bizalmat meritünk belőlük jövendő munkánkhoz.

Ennek feladatai pedig egyre növekednek s egyre nehezednek. Az utóbbi években mind a tanárok mind a tanulók száma megkétszereződött, s így ha munkánk szaporodott, hozzávaló erőnk is növekedett. De nemcsak külső képében változott meg iskolánk; 40 év alatt sokat, nagyon sokat változott a világ, az élet is. Az utolsó 40 év alatt roppant nagy mértékben fejlődtek az összes tudományok, de főkép a reális tudományok, melyek az emberek gondolkodását s életmódját is sok tekintetben megváltoztatták. Ezekkel kapcsolatosan a XX-ik században minden téren, nemcsak nálunk, hanem egész Európában, számos és bonyolult nemzetiségi, politikai és társadalmi problémák merültek föl, melyek annál jobban izgatják az elméket, mert megoldásuk egyhamar alig várható.

Mindezek hatásától az iskola sem menekülhet; mint élő szervezetnek, az iskolának is fejlődnie, haladnia kell; meg kell értenie a kor szavát s a nemzet legdrágább kincsének, az ifjúságnak művelésében és nevelésében értékesítenie kell mindazt a vívmányt, amivel a tudományok gazdagítják az emberi értelmet, és számolnia kell azokkal a követelményekkel is, melyeket a megváltozott életviszonyok s az életfelfogás átalakulása állítanak eléje. Ha változnak a célok, változniok kell az eszközöknek is. De kedves fiaim, bár iskolánk mindig elöljárt az újításban, abban mindig konzervativ fog maradni, hogy becses hagyományai talaját nem hagyja el; bármily erővel ostromolják az új és divatos eszmék iskolánk falait, mi erős várunk bástyáin szilárdan őrködünk, hogy veszendőbe ne menjen, amit annyi nemes elme az ifjúság képzésére s erkölcsi kialakítására jónak és hasznosnak vélt. Minket a tudományok bármily nagy sikere sem fog oly elbizakodottakká tenni, hogy lenézzük a multat s lekicsinyeljük tetteit és törekvéseit. Mi, ha minden téren felhasználjuk is a tudományos haladás eredményeit, jövőben is arra fogjuk tanitani az ifjúságot, hogy *tisztelni* kell azok emlé-

keit, kik nekünk ezt a szép hazát szerezték s ezer éven át vérük hullásával számunkra megtartották, hogy mi itt békés munkában élhessünk; arra tanítjuk, hogy ezt a vérrel áztatott földet, melyen születtünk s amelyen élünk, *szeretnünk* kell, s ennek felvirágzásáért a velünk itt közösségben élő s velünk itt nemzetet alkotó népekkel együtt fáradnunk, *dolgoznunk* kell; mi jövőben is azt fogjuk hirdetni, hogy csak az *istenfélő* s *erkölcsös* ember a boldog és jó ember, ki hazáján s nemzetén kívül *szereti szüleit* és *jótevőit*, *tiszteli* a tudományok, a költészet, a művészetek fölkent művelőit, s *megbecsüli* a munka embereit, a múltban úgy mint a jelenben!

Ime kedves fiaim, ezek a mi hagyományaink, melyeket elődeinktől átvettünk s amelyeket igyekszünk utódainkra is átszállítani, hogy olyan ifjakat nevelhessünk a király és haza szolgálatára, minőket elődeink neveltek. Negyven éves multunk eme hagyományainak fenntartásával és gyarapításával leszünk mindnyájan legméltóbbak elődeinkre. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Dr. Badics Ferenc.

KÉPEK BUDAPEST SZÁZÉVES MULTJÁBÓL.

(Felolvastatott az 1913 április 11-iki iskolai ünnepélyen.)

Kedves Fiaink!

Harmincegy törvénycikk teszi örökre emlékezetessé az 1847/8-iki, utolsó pozsonyi országgyűlés munkásságát. E törvényekkel célhoz ért a nemzet legjobbjainak negyedszázados küzdelme. A rég óhajtott reformok: magyar felelős minisztérium és népképviseleti országgyűlés, törvény előtti egyenlőség, a jobbágyság megváltása, a vallások egyenlősége és a sajtószabadság, úgy látszott, mind valóra válnak. Bár a szabadságharcot követő elnyomatás idején e törvények sem léphettek életbe — az úrbéri váltságot nem számítva — feléledtek az 1867-iki kiegyezéssel s élvezi a bennük rejlő javakat ma a hazának minden tagja.

A mi kis közösségünk figyelmét mai ünnepünkön a III. törvénycikkre szeretném irányítani. Ez azt rendeli, hogy «a független magyar felelős minisztérium székhelye Buda-Pest» legyen. A IV. törvénycikk szerint az országgyűlés is évenként ide hivandó össze.

Ez az intézkedés, évszázadok leforgása után, újra a természetes középpontot tette az ország fővárosául s visszaállítván a történeti folytonosságot, városunk fejlődésének új korszakát nyitja meg.

Igaz, hogy Buda és Pest egyesítését az 1872. XXXVI. t.-c. rendeli el, de törvénykönyvünkben 1848-ban szerepel először a *Buda-Pest* elnevezés. Ebben az egyesített névben az egyesítés gondolata jelentkezik, amelyet akkor (1848 előtt) már hírlapok, könyvek s főképen gr. Széchenyi István hirdetett. Ezért nekünk, Budapest mostani lakósainak, különös okunk is van, hálásan emlékezni a 48-as törvényekről. A város föllendülésének igazi alapja ezekben van.

Azonban a fejlődést csak úgy láthatjuk, ha ismerjük a megelőző és az akkori állapotot is.

A mi lakóhelyünk nem tartozik azon szerencsés városok közé, melyeknek történetét köveik beszélik el. Kevés a multak emléke s ezeket sem becsüljük eléggé. Napról-napra tünedeznek azok a kövek, melyek hirdetik, hogy Buda és Pest nem csupán tegnap épült, multnélküli városok. Pedig a mult okos megbecsülése nélkülözhetetlen alapja a biztos előhaladásnak. Műveltségünk is hiányos, ha nem él bennünk a városunk multjával való kapcsolatnak erős érzése.

Tanulunk Nagy Lajos király fényes koráról, de ki tudja, hol volt az ő budai palotája? Közületek hányan gondoltak arra, midőn a Dunapart gyönyörű képét szemléltétek, hogy a mai királyi lak részben igazságos Mátyás királyi várának helyét foglalja el? Vagy, hogy újabbat említsek, ismerjük-e mindnyájan azt a házat, ahonnan a szabad sajtó első terméke: Petőfi *Nemzeti dala* napvilágra került? Alig hiszem, hogy a felelet ezekre a kérdésekre kielégítően hangzanék.

De messze vezetne, ha e kérdések sorát szaporítanám, elég, ha érezni kezditek, hogy fővárosunk multjába vissza-visszapillantani nem felesleges.

Meg akarom rajzolni ma városunk képét, körülbelül kilencven év előtt, az ú. n. reform-korszak küszöbén, majd 1848 táján megnézzük, miben fejlődött. Végül a mai állapotjára vetünk rövid pillantást. Jertek, kövessetek!

*

Szálljunk vissza 1821-re.[1] A Gellért-hegy ormát kupolás, tornyos épület, az egyetemi csillagvizsgáló koronázza. Álljunk meg ennek keleti oldalán, ahonnan könnyen beláthatjuk Pest egész területét.

Alattunk a szőke Duna partján a *Belváros* terül el. A Dunára néző két-három emeletes házak sora a mostani Vámház melletti Sóhivataltól a Lánchíd helyéig terjed. Itt van a katholikus és a görög templom, közöttük a piaristák rendháza. Kissé bennebb a nagy, tornyos városháza. A Várhegy déli végével szemben az új városi színház. Bennebb szabálytalan tömege a Belváros régi házainak.

Az avult falakat, melyek a Belvárost körülfogták, nem régen bontották le; s így a város többi részével könnyű a közlekedés. Éjszak felől az új *Lipótváros* szabályos utcái csatlakoznak a Belvároshoz, a város végén az *Újépület* (tűzérségi laktanya és

[1] Az adatokat a következő munkákból vettem:
Schams (Franz), Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungern. Pest. 1821.
Schams (Franz), Vollständige Beschreibung der königl. freyen Haupt Stadt Ofen in Ungern. Ofen. 1822.
Az alábbi idézésekben röviden: *Schams*, Pest, ill. *Schams*, Ofen.

szertár) nagy szürke tömege emelkedik. Előtte van a tágas piac, mely vásártérül és katonai felvonulásokra is szolgál.

Legyező alakban terül el a többi városrész. A Lipótváros mellett, keleti irányban a *Terézváros*, melyet nem régen alapított *Mária-Terézia*, sok apró, sűrűn beépített zeg-zúgos utcával. Ezután sorban látjuk a *Józsefváros*t, melynek falusias apró házai kertek közepette állanak. Közöttük, messze künn a hatvani kapú táján, a *Rókus-kórház* magaslik ki sárga falaival.

A *Ferenczváros*ban, mindjárt a Belváros szomszédságában, az épülő új református templomot látjuk, nem messze a Sóhivataltól. A város végén a katonai üdülőház zárja be a kilátást.[1]

A külvárosokban sok a kert és nyaraló s lassanként összeolvad a város a mezővel. Messze félkörben rétek, szántók s Kőbánya felé szőlőhegyek veszik körül a várost.

A 2070 magyar holdnyi (=900 ha) belső területtel szemben a külső terület 16,800 hold (=7250 ha), ami Debrecen vagy Szabadka határához képest nem is nagy. A külső területnek felénél több mocsaras, nem művelhető. A másik felének nagy része rét (4900 hold), aztán szántó (940 hold) és valamivel több szőlő (1000 hold), főleg a kőbányai Ó-hegy környékén.[2]

A Városliget fiatal facsoportja kellemes pihenője szemünknek, különben sem a város utcáin, sem a környéken nem találunk sok fát.

A város határa nem elég nagy arra, hogy a lakósok megélhetését biztosítsa, de a Duna hatalmas folyama kényelmes útja a kereskedésnek s a halászatnak is kedvező tere. Itt kereszteződnek a szárazföldi közlekedésnek is fontos útjai, nevezetesen: Erdélyből—Osztrákhonba, Felső-Magyarországból—Törökországba és a Tengermellékre. Így a természet maga kereskedő helyül jelölte ki Pestet.

Tele van a Duna partja majdnem egy órajárásnyi hosszúságban rakódó hajókkal. Mindenféle élelmiszert, füstölt húst, gabonát, gyapjút, sót, fát, deszkát, boros hordók rakásait láthatjuk rajtuk felhalmozva.[3] Tovább meg hajómalmok végzik szorgos munkájukat.

Ha mi is lejövünk s a sürgő-forgó nép közé vegyülünk, mint nemrégen Zajtay István uram, Peleske nótáriusa, sok mindenféle nyelvű beszédet hallunk, talán még magyart is. Magának a városnak a jellege egészen német. «Minden idegen csodálkozni fog azon, hogy Magyarhon legnagyobb városában

[1] *Schams*, Pest. 62—73. l.
[2] *Schams*, Pest 78—79. l.
[3] *Schams*, Pest. 56—58. l. Az évente kikötő hajók száma 8000 körül változik (u. o. 29. l.).

a német nyelv annyira elterjedt, hogy inkább képzelhetné magát valamelyik németországi városban, mint magyar földön.»[1]

Az 58,000-nyi lakosságból 9000 katona. A többiből legfennebb a 3000 nemes és 400 tisztviselő (honoratior) beszél magyarul, egy jelentékeny rész tótul (kivált a Józsefváros lakói között). Van még 1000-en felül görög és szerb. A művelt osztályban a latin társalgási nyelv divatos.[2]

A különböző vallású lakósok békében megférnek egymás mellett, aminek egyik bizonysága, hogy a protestáns halottaknak is a katholikus templomokban harangoznak.[3] Túlnyomó többség a római katholikusoké (40,000). Utánuk következnek számszerint: izraeliták (3200), a két protestáns felekezet: 2500 evangelikussal és 1300 reformátussal. Körülbelül 1200 a görög katholikusok és görög keletiek száma.[4]

A város fejlődése, az akkori viszonyokhoz képest, gyors. Nemcsak természetes szaporodás útján, — mert 1000 lakósra 46—48 születés és 38—40 haláleset számítható,[5] — de bevándorlás folytán is növekedik a város. A bevándorlók egy része vidékről jő, ezek főleg erdélyiek és zsidók. De jönnek messziről: Ausztriából, Németországból, Svájcból. Alig van család, mely itteni honosságát három nemzedéken felül tudná vinni.[6]

A fejlődést mutatja, hogy az utolsó tiz év alatt 10,000-rel nőtt a lakósok száma. Az emelkedés rugói az ipar, de kivált a kereskedés, amelynek főcikkei: gyapjú, gabona, bor, pálinka, méz, viasz, bőrök, marha és sertés.

A kereskedés akkoriban a vásárokon központosult. Ilyen nagy vásár négy volt Pesten, melyeken távoli vidékek üzletemberei találkoztak. A gyapjúra és más nyerstermékekre nézve akkor Pest volt az első piac Európában, de másféle árúkban is nagy volt a forgalom. Egy augusztusi vásárnak, ez időben, főbb forgalmi adatai a következők:

Állatvásár	2.000,000 frt	Nyers bőrök	500,000 frt
Gyapjú	2.000,000 «	Vasárúk	1.500,000 «
Kézműáruk, szövetek	4.000,000 «	Gabona	500,000 «
Fűszerárú	1.000,000 «	Iparosok készítményei	1.000,000 «
Építési anyagok	2.000,000 «	Bútor	500,000 «
Bor, szeszes italok, méz és viasz	500,000 «	Cserzett bőrök	500,000 «
		Dohány	400,000 «

[1] *Schams*, Pest. 111. l.
[2] *Schams*, Pest. 103—109. l.
[3] u. o. 123. l.
[4] *Schams*, Pest. 105. l. (L. u. o. a jegyzetet is.)
[5] *Schams*, Pest. 138., 139. l.
[6] u. o. 109. l.

Összes vásári forgalom tehát 16.400,000 frt.[1] Lássuk egy pár cikkből az egész évi forgalmat is:[2]

Állatvásár	40,000 darab	8.000,000 frt
Gabona (liszt)	500,000 mázsa	5.000,000 «
Gyapjú	22,000 mázsa	2.000,000 «
Bor	80,000 akó	640,000 «
Dohány	300,000 mázsa	3.000,000 «

A nagyarányú kereskedés sok pénzt hozott a városba. Meg is látszik a külsején. A házakat egymásután újítják, csinosítják, újakat is nagy számban építenek. Több mint 200 utcában van 3800 ház, 13 templom, számos iskola, kórház és hivatalos épület.

A már előbb említetteken kívül szép épületek a rokkantak (Invalidusok) háza,[3] azonban «jó volna előtte a Szerviták kertjéből teret alkotni, mert ez a gyönyörű épület nem látható kellő módon». A templomok közül legpompásabb és előkelőbb az egyetemi, mely művészi falfestményekkel is ékeskedik.

Szépek a br. Orczy-féle nagy ház és a gr. Festetics-féle, az ú. n. Marokkói-ház.[4] Nagy nevezetesség a nem rég épített br. Bruder-féle vagy párizsi udvar a Kígyó-téren, melynek üveggel fedett átjárójában előkelő boltok találhatók.

Az utcák elég rendezettek, nagyobb részük kövezett, de azért sok a panasz a nagy por és sár miatt. A Belvárosban sok a szűk, zeg-zúgos utca, de kárpótlást nyujtanak a fényes kirakatok, melyeket este is bámulhat a sétáló közönség, mert az utcákat immár szép, új olajlámpák világítják meg (1796 óta). Több mint 1000 lámpa ég éjjel 12, sőt 2 óráig, — ha a hold nem világít.[5]

A város népe általában vidám, nyilt szívű, jókedvű és vendégszerető. A társas élet szabadabb, fesztelenebb, mint a külföld nagy városaiban. De vannak különbségek. A magyar nemes származásának tudatában másokkal, kivált idegen nemzetiségüekkel szemben kissé gőgös, hazája és annak alkotmánya szent előtte. Jellemének fővonásai: jólelkűség és fenkölt gondol-

[1] *Schams*, Pest. 459. l.

[2] u. o. 460—468. l. Az itt említett régi mértékek: 1 (bécsi) mázsa = 56 kg, 1 (bécsi) akó = 56·6 l.

[3] A mostani központi Városháza, pár év előtt még: Károly-kaszárnya.

[4] *Schams*, Pest. 91. l. Az utóbb említett két épület ma is az akkori alakjában látható. Akkori bérjövedelmük 53,000 frt, illetőleg 41,000 frt évente. (u. o.)

[5] u. o. 330—331. l.

kodásmód. A polgár szereti vallását vakbuzgóság nélkül, barátjához hűséges; a hasznost többre becsüli a szépnél. Munkás és szorgalmas, «de ezek a jó tulajdonságok a szokások finomodásával, az álfelvilágosodás terjedésével és a nagy városokban elharapódzó laza erkölcsökkel sokszor összeütközésbe kerülnek».[1]

A közművelődést az iskolák és tanító-intézetek tekintélyes sora szolgálja. Első sorban az egyetem, a pálosok egykori zárdájában, melynek 1000 hallgatója van, 60,000 kötetes könyvtárával és gazdag tudományos gyüjteményeivel. Csak mellékesen említem, hogy a fizikai gyüjtemény főbüszkesége egy elektromos gép három üvegkoronggal és 16 leydeni palackkal! Van egy állatorvosi akadémia is. A piaristák gimnáziumának van 800 tanulója, aztán vannak elemi (normális és triviális) iskolák 3000 növendékkel. A leányiskolák között legnevezetesebb az Angol kisasszonyoké. A tanítás nyelve latin és német. Csak az egyetemen adnak elő egyesek magyarul is.[2]

Megalakult már a Nemzeti Múzeum, melynek épülete a hatvani kapu mellett emelkedik. Sok kincs van benne: régiségek, természeti tárgyak. Legbecsesebb része a könyvtár, multunk drága emlékeivel. Pestnek elsőrangú nevezetessége.[3]

A Nemzeti Múzeumon kívül, az idegen nyelvű és szellemű városban a magyar szellemet csak nehány iró és tudós képviseli. E kis csoport nevezetesebb tagjai: Fáy András, Fábián Gábor, Helmeczy Mihály, Horváth István, Kisfaludy Károly, Kulcsár István, Szemere Pál, gr. Teleki József és László, Vitkovits Mihály, ma is tisztelt emlékű férfiak. Jellemző, hogy az itt megjelenő két hírlap közül csak az egyik magyar: a «Hazai és Külföldi Tudósítások» s a három folyóirat közül, a «Tudományos Gyüjtemény».[4]

A lakósság szórakozó és kiránduló helyei: a Városliget, vagyis az új Népliget, de itt még nem sikerült egészen a futóhomok megkötése és a mocsarak kiszárítása. Szép az Orczykert, a mellette levő Festetics-félével. Mindenek felett pompás a Nádor- (Margit-) sziget, amelyre csónakon járnak át.[5]

Térjünk azonban vissza a Dunapartra. A színház[6] közelében vezet át a hajóhíd Budára, amely igen nevezetes és szilárd építmény 450 m hosszú, 9 m széles és a folyó árjával szemben fordított ívalakot mutat. 46—47 dereglyéből áll, melyekre ke-

[1] *Schams*, Pest. 114—116. l.
[2] u. o. 148—185. l.
[3] u. o. 186—211. l.
[4] u. o. 259—272., 244—252. l.
[5] u. o. 368—372., 378., 383., 373. l.
[6] A Gizella-téren, a Haas-palota helyén állott.

resztben erős deszkákat fektettek. Olyan széles, hogy két teherszekér is elfér egymás mellett. A berkocsi átviszen Budára 1 frt 30 kr-ért. Foglalkoznak már többen azzal a gondolattal, hogy állandó hidat készítsenek. A minap *Campmiller* úr mutatott be egy tervet, öt szilárd kőpilléren fa ívezettel; ki tudja, talán meg is valósulhat?[1]

Amint a hídon Budára tartunk, balra a Gellért-hegy, meredek sziklás oldalával, rajta a csillagvizsgálóval, jobbra a királyi vár, közepén kiemelkedő tornyával s alatta az üde zöldben pompázó kerttel, elbűvölő látványt nyujtanak. Mi a Várba sietünk, mert innen tekinthetjük végig legjobban a budai részt. A *Vár* maga központja e városnak. Itt összpontosul a fényűzés és gazdagság. Itt van a hivatalok székhelye, sok úri és főúri lakás. Nagyobbára egyemeletes házai közül kiválik a gr. Sándor-féle palota. Messze látható a Mária (Mátyás) templom.

Alatta a Duna partján a *Vízi-* vagy *Halász*-város, a kereskedelem gócpontja, fennebb a Duna mellett terül el az *Országút* és *Ujlak*. Lennebb a *Ráczváros*, sok kisiparos lakóhelye. Apró házai közül még sok mutatja az 1810-i nagy tűzvésznek pusztító erejét. A Várhegy mögött a Krisztinaváros csinos házai és szép kertjei húzódnak a Városmajorig. Itt van a 14 holdas Horváth-kert is, amelynek úgy az angol, mint a francia ízlésben tartott részei gyönyörűek.

Csend és nyugalom uralkodik e városrészben. Körös-körül csupa szőlő- és gyümölcsös kert, a Naphegy, Sashegy, Svábhegy oldalán egészen a Rózsadombig. Még messzebb erdők sötétzöld koszorúja övezi a bájos képet.[2]

A város belső területe csak harmadakkora, mint Pesté (770 hold = 330 ha). A külső területnek, a szőlő 5760 holddal (= 2490 ha) majdnem felét teszi; erdő is számottevő területet foglal el: 2000 holdat (= 830 ha).[3]

A hegyes-dombos vidék nemcsak a városnak ad más jelleget, mint Pestnek, a lakósok foglalkozását is másfelé irányítja.

A kereskedelem nem jelentékeny, a 28,000 lakós nagy része falusias, földmíves életet él, hivatalnok 1100 körül, nemes ember 1500. Ehhez járul még 2000 katona.

A különböző vallású lakósok közt egyenetlenségek nincsenek. A római katholikusok 26,000 lélekkel még nagyobb abszolút többséget alkotnak, mint Pesten; van még 600 görög keleti, 500 izraelita, protestáns alig. A lakósok kilenctizedrésze német, a görög keletiek görögök és rácok. Laknak pedig 3000 házban.

[1] *Schams*, Pest. 38—39., 43—44. l.
[2] *Schams*, Ofen. 100—116. l.
[3] u. o. 127—129. l.

amelyek 22 téren és 52 utcában vannak elszórva.[1] A város egészséges fekvését bizonyítja, hogy 1000 lakósra 51 születés és 41 halál eset számítható évenként.[2]

A szellemi szükségeket egy gimnázium és több normális iskola szolgálja 2600 növendékkel. A magyar írók közül csupán Verseghy Ferenc és Virág Benedek élnek itt.[3] A magyar szellem és nyelv még szűkebb körre szorul, mint Pesten. A nemesség és a főurak magyarul is beszélnek, de kivált a főurak, előszeretettel beszélnek idegen európai nyelveket. A német mellett a szerb nyelv is elterjedt.[4]

A lakósság nagy része szőlőbirtokos, a zsellérek is mint ú. n. kapások keresik meg kenyerüket. Úgy, hogy a szőlőmívelés egyike a főfoglalkozásoknak, a szüret ideje pedig vidám és ártatlan mulatsága az egész népnek. Jó években a termés 130,000 hl-re is felmegy, amely nagyobb részben vörösbor.[5] Gyár kevés: van egy nagy kocsigyár és kincstári selyemgyár.[6]

A budai polgár munkás, békességszerető, nem túlságosan mulatsághajhászó. Szokásai tiszták és egyszerűek. Idegen ne keressen közöttük nagyvárosi mulatságokat, de aki okos, ártatlan gyönyörűségeket és házias megelégedést óhajt, jól fogja magát érezni Budán. Sok a vagyonos ember, de nem hivalkodnak vele. Alig van csőcselék, míg Pesten rengeteg sok a koldus.[7]

A Vár lakói mások. Nem hiába választják el e városrészt bástyafalak és kapúk a többitől s van már vízvezetékük is. A hivatalnokoknál bizonyos önérzet és fölfelé törtetés mutatkozik. A nemesség, melynek sok a tehetséges, tanult tagja, művelt és finom társadalmi életet él. Nagy mértékben kedvelik és művelik a zenét. A Vár majd mindenik házában van zongora vagy gitár.[8]

A vallásosság egyik szép tulajdonsága a budaiaknak, anélkül, hogy vakbuzgósággá fajulna.[9] Legfényesebb ünnep Szent-István-napja, amikor nepes körmenetben viszik a szent király jobbját a vártemplomból a Mária templomba. Ezt a nagy ünnepet csak 1818-ban újították fel királyi rendeletre.[10]

1 *Schams*, Ofen. 249. l.
2 u. o. 291—292. l.
3 u. o. 305—316., 373. l.
4 u. o. 254—257. l.
5 u. o. 550—574. l.
6 u. o. 544—549. l.
7 u. o. 258—260. l. és Pest. 490—492. l.
8 *Schams*, Ofen. 260—251. l.
9 *Schams*, Ofen. 262. l.
10 u. o. 280. l.

Divatos búcsújáró hely a Mária-remetei (Mária-Einsiedl) templom.

A környező hegységekben ünnepnapokon sok a vidám kiránduló. A *Zugligetet* (Sau-Winkel) számosan járják, a Szép Juhásznő kedvelt üdülőhelyük. Az egykori komor pálos zárda helyén mulatók zaja gyakran veri fel az erdők csendjét. Ezen a környéken sok a szépen gondozott szőlő- és gyümölcsös kert, bennük itt-ott kellemes nyaralók.[1]

Ne hagyjuk említetlenül a híres melegvíz forrásokat sem, amelyeket már régóta használnak az üdülést és gyógyulást keresők. Mindent összevéve, a kettős város, 90.000-nyi összes lakosságával már ekkor az ország legnépesebb helységét alkotta, de számbavehető ereje a magyarságnak csak Pesten volt.

Ilyen vala fővárosunk a reform-korszak küszöbén.

A következő negyedszázad nagy fejlődést hozott, amely két irányú: külső csinosodás és a magyarság térfoglalása. Az 1838.-i árvíz szomorú emlékű pusztításai sem tudták megakadályozni a haladást, sőt a város épülése új lendületet vett azután.

Állapodjunk meg 1848 táján s nézzük meg a város akkori állapotát.[2]

A város külső képét egészen megváltoztatja a majdnem kész Lánchíd, melynek kecses és nemes formáját azóta épült hidaink sem érik utól. Megindult a gőzhajózás, sőt már közlekedik az első gőzmozdonyú vasút Váczig, majd Szolnokig is.

A középületeknek és magánházaknak sokasága épült fel. A Nemzeti Múzeum mai alakjában, a Nemzeti Színház mai helyén már fennállanak, hasonlóan a Ludovika-Akadémia épülete. Azt mondják, hogy a Dunapart és a Lipótváros szépsége bármelyik európai székvárossal diadalmasan versenyezhet.

Pest utcáinak száma 269 (közülök 116 egészen kövezett), amelyekben 5160 ház van.[3]

A lakósok száma 100,000-re szaporodott, akikhez még 10,000-nyi katonaság járul.[4]

Az utóbbi negyedszázad alatt a magyarság szépen meggyarapodott a lakósság harmadrészére. Íróink, tudósaink mind nagyobb számmal telepednek ide, ahol a Kisfaludy-Társaság és a Tudós-Társaság (Akadémia) egyesíti a javát.

Hosszú névsor telne ki itt lakó jeleseink nevéből. Csak találomra ragadok ki néhányat: Vörösmarty Mihály, Toldy Ferenc, Bajza József, br. Eötvös József, Petőfi Sándor, Jókai Mór, br. Kemény Zsigmond, gr. Széchenyi István . . .

[1] u. o. 428—444. l.

[2] L. *Fényes Elek*, Magyarország leírása. Pesten. 1847. II. rész, Magyarország részletesen.

[3] *Fényes*, i. h. 214. l.

[4] Az itt következő adatok *Fényes*nél, i. mű 214—216. l.

A nemzeti művelődést most már nagyobb mértékben szolgálják az iskolák. Az alsóbbfokú tanító-intézetek is szaporodtak, megalakult az evangelikusok gimnáziuma, nemrég sikerült felállítani a nagy hiányt pótló ipartanodát. (Ebből fejlődött ki a Műegyetem.)

A 6 politikai lap közül 4 magyar, a 3 különböző szaklap mind nemzetünk nyelvén jelenik meg.

Nagy fejlődést mutat az ipar és a kereskedelem. Az iparosok száma ekkor 7700. Számos gyár működik: 1 cukorfinomító, 6 selyemgyár (közöttük 1 nagy), 8 kelmeszövő. Van egy nagyszerű vasöntőde, 10 szivar- és 2 kémiai gyár, 3 bőr-, 3 kocsi- és 2 posztó-gyár. Létrejött már az első hengermalom is.

Kereskedő 2000-en felül, kiknek tizedrésze nagykereskedő. A kereskedés és ipar érdekeit több pénzintézet szolgálja. Nemrég alakult meg a Pesti Hazai Első Takarékpénztár.

Európai fontossága van a gyapjúkereskedelemnek, melynek évi forgalma 120,000 mázsa (68,000 q).

A városnak fogyatkozása: a fával beültetett szabad tereknek majdnem teljes hiánya, melyet a város erdeje (Városliget), a Ludoviceum kertje és a Széchenyi-sétatér nem pótolhatnak.

Buda keveset változott, ami nem is csoda oly városnál, ahol a lakók főfoglalkozása a gyakran háládatlan szőlőmívelés, amelyet a pesti kereskedelem időnként elnyom. A sokféle hivatal, az ország nádorának itt tartózkodása, az itt mulató nemesség, a katonaság és a híres melegfürdők tartják fenn a városnak erejét és kölcsönöznek neki díszt.[1]

Lakóinak száma, katonasággal együtt 37,000, amelyből iparos 1100, kereskedő összesen 110. A mesteremberek közül különös említést érdemelnek a timárok, kesztyűsök, órások. Gyárai kevés számmal vannak: kocsigyár, gép- és fémgyár, szőnyeggyár. Most van készülőben egy nagyszerű fonógyár.[2]

A város magyarosodása is keveset haladt: mindkét színházában németül játszanak, 2 folyóirata közül csak az egyik magyarnyelvű. Buda most már csak névleg főváros, a szellemi vezetést Pest ragadta magához.

Kedves fiúk! A számok világításánál igyekeztem városunk régi képét bemutatni, most pedig a mai állapotot kellene leírnom. Nagy munkát kívánó, nehéz feladat lenne, ha kimeríteni akarnám. De elég lesz az. ha a számokat állítjuk egymás mellé, szóval: egy kis összefoglalást végzünk, úgy, amint minden munkánknál meg szoktuk tenni.

[1] *Schams*, Ofen. 253. l.
[2] L. *Fényes*, i. mű 212—213. l.

	1821.	1906.[1]
Polgári lakósság	79495	774564
Katonaság	11138	17184
Összes lakósság	90633	791748
Utcák, terek száma	294	1396
Házak száma	6800	16829
Belső terület	1225·1 ha	2560·2 ha
Külső terület	14268·5 ha	16101 ha
Összes terület	15493·6 ha	18661·2 ha
Születés	42‰	27‰
Halálozás	34‰	19·1‰

A magyarok száma az egésznek 85%-a; több mint 670,000. Hozzá tehetjük még, hogy a kereskedők száma 18,000 körül van, az iparosok és gyárosoké 30,000. Volt szinte 200 ipari részvénytársaság 400.000,000 K tőkével. Megnövekedett nagy mértékben az iskolák, tudományos intézetek száma. Szellemi téren nagy a változás, összes életviszonyaink gyökeresen átalakultak. Nem akarok részleteket említeni; bennük élünk mindnyájan s nagyjában mind ismerjük, tudjuk ezeket.

De vajjon a változás egyszersmind minden téren haladást jelent-e? Erősödtünk-e nemzeti érzésben oly mértékben, amekkorában a magyar nyelv terjedt? Elvégzi-e a mai nemzedék a maga nemzeti feladatát úgy. mint az 1848-as kor fiai tették? Nem szabad magunkat ábrándokba ringatnunk.

Ne feledjük, hogy van tenni elég, hogy most is igaz: «A magyar fajnak léte koránt sincs biztosítva még, a magyarság épen nem kőszikla, melyen az idők és körülmények habként könnyen szétpattannak.» (Széchenyi.)

Ezért kötelessége minden magyar fiúnak úgy készülni előre, hogy majdan az ő pályáján nemcsak a maga szűk körére irányitsa munkásságát, hanem a közösséget, a várost, a hazát tekintse s ezek irányában is teljesítse kötelességeit. Kivált akit sorsa ide, Budapestre helyez, érezze azt, hogy a fővároshoz tartozik, hogy e várossal szemben is vannak tartozásai, hogy e város közdolgaiban, jövőjének irányításában részt kell vennie.

Erről a mai ünnepről pedig vigyétek magatokkal Széchenyi intését: «Ti vagytok meghiva egy sarjadék népét megmenteni!... Merjetek nagyok lenni ti, kik valami jobbra vagytok meghiva, kik egy szebb jövőnek lehettek urai!»

[1] Budapest sz.-főváros statisztikai Évkönyve. Szerk. Thirring G. IX. évf. 1906. A területet, az összehasonlítás miatt, a Duna nélkül vettem.

Szabó Péter.

TANULÓK FIZIKAI GYAKORLATAI A HAJÍTÁS KÖRÉBŐL.

Intézetünk ezidei Értesítőjében azokat a fizikai gyakorlatokat ismertetem, amelyeket a VII. osztály tanulóival abból a célból végeztettem, hogy a hajítás körében tanultakat teljesebben átértsék s azokat saját méréseikkel igazolják. A kivitel egyszerűsége, a fizikai meggondolások sokfélesége és a számos vonatkozás nemcsak a mechanikában, hanem a rajzoló geometriában és a mathematikában tanultakkal is olyan pedagógiai értékességek, amelyek miatt e gyakorlatokat csak a legmelegebben ajánlhatom a t. szaktársak figyelmébe.

*

A gyakorlatokhoz használt eszközök: Rajztábla, rajzpapir, másolópapir, rajzszögek, körző, rajzsín, háromszög-vonalzó, milliméteres vonalzó, faláda, 2 darab faszorító, 1 m hosszú léc, 2 cm átmérőjű acélgolyó, rugós ágyú a golyó kilövéséhez.

Összeállítás (1. ábra). Az 1 m hosszú lécet a két faszorítóval egy asztal széléhez erősítjük. A rajztábla hosszabb oldalát a léc mellé illesztjük, szemközti oldalát pedig a szimmetrikusan

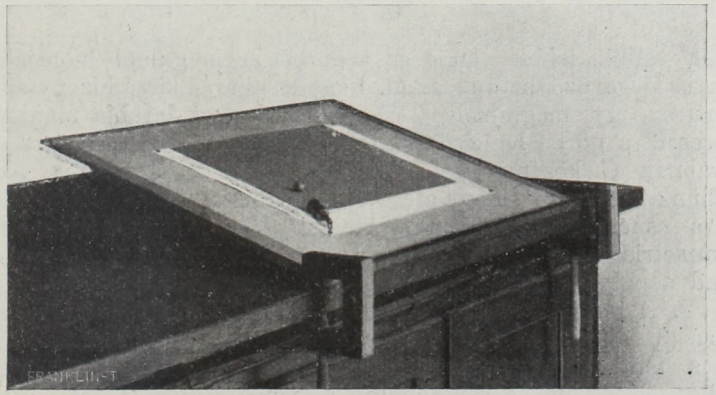

1. ábra.

elhelyezett faládával alátámasztjuk. A rajztábla most lejtősen áll. Ezután 4 rajzszöggel a rajztáblára erősítjük a rajzpapírt s erre simán ráfektetjük a másoló papirt, melyet szintén megerősítünk 2 rajzszöggel. A rugós ágyút a másolópapir baloldali alsó sarkán helyezzük el s az acélgolyót úgy lőjjük ki a jól kisimított másolópapíron, hogy a golyó egész röppályáját ezen a papiron fussa be. A másolópapirt eltávolítva, ott találjuk a rajzpapiron finoman megrajzolva a kilőtt golyó röppályáját.

Az így előállított röppályára vonatkozólag a következő feladatokat oldottuk meg:

1. *A pálya csúcspontjának és tengelyének megrajzolása* (2. ábra). Próbáljuk a csúcspontot először rajzsinnel meghatározni olyan módon, hogy a vízszintesen elhelyezett rajzsínt

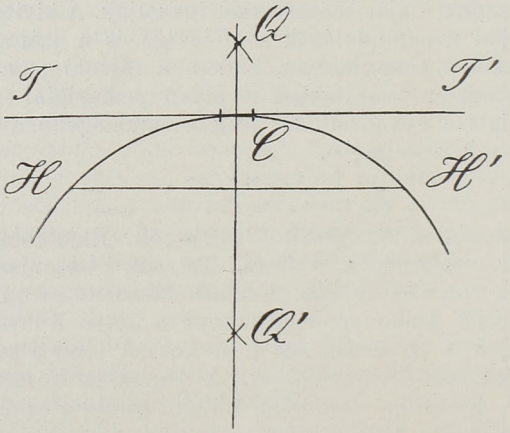

2. ábra.

addig tóljuk felfelé, amíg ez a görbét legmagasabb pontjában érinti. Meggyőződhetünk arról, hogy ez eljárás kissé bizonytalan, mert az így megrajzolt TT' érintőnek egy darabja majdnem összeesik a görbe legfelső részével. Tűzzük ki ennek az összeeső darabnak C középpontját s ez lesz a görbe csúcspontja. Győződjünk meg arról, hogy a csúcspontot biztosabban kitűzhetjük, ha a csúcspont közelében megrajzolt HH' vízszintes húr QQ' szimmetria tengelyével metszük a görbét. Ez a QQ' egyszersmind a pálya tengelye.

2. *A gyujtópont kitűzése és a gyujtótávolság meghatározása* (3. ábra). A pálya C csúcspontjából kiindulva, mérjünk fel a tengelyre egy tetszőleges távolságot, ennek kétszeresét pedig mérjük fel a csúcsponton átmenő érintőre C-től balfelé, tehát CT-re. Egészítsük ki ezt a két távolságot egy parallelo-

grammává. A C csúcsponton átmenő átló a görbét A pontban metszi. Bocsássunk e pontból merőlegest a tengelyre. A merőleges a tengelyt F gyujtópontban metszi. Mérjük le cm-rekkel FC távolságot s megkapjuk a pálya p gyujtótávolságát.

3. *A direktrix megrajzolása* (3. ábra). Hosszabbítsuk meg a tengelyt C csúcsponton túl s e pontból kiindulva, mérjük fel a tengely meghosszabbítására p gyujtótávolságot. A felmért gyujtótávolság B végpontján át rajzoljuk a tengelyre merőlegesen DD' egyenest. Ez a DD' egyenes a keresett direktrix. Ha a görbe parabola, $ADBF$ négyszög négyzet, melyet a C ponton átmenő érintő felez. Ez a körülmény indokolja a 2. pont alatti szerkesztést.

4. *A röppálya parabola voltának igazolása* (4. ábra). Szúrjuk a körző hegyes végét sorjában a pálya P_1, P_2, P_3, P_4

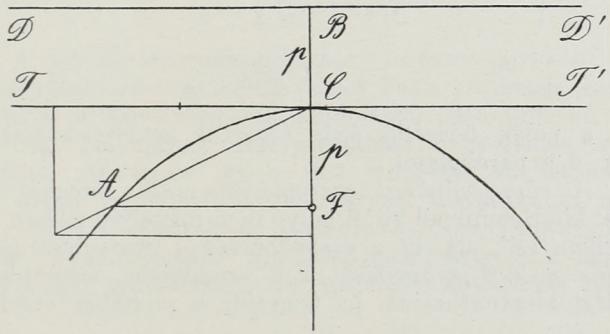

3. ábra.

pontjaiba, a másik iróónos végét pedig illesszük F gyujtópontra. Rajzoljunk ezekkel a körzőnyilásokkal köröket és győződjünk meg arról, hogy mindezek a körök érintik a direktrixet. Ha a C csúcsponton átmenő érintőt abszcisszatengelynek, a görbe tengelyét pedig ordinátatengelynek vesszük, arról is meggyőződhetünk, hogy 2-szer, 3-szor, . . . nagyobb abszcisszához 4-szer, 9-szer nagyobb ordináta tartozik.

5. *A parabolának ballisztikus görbévé fajulása.* Fektessünk a rajzpapirra áttetsző papirt és másoljuk le erre a röppályát, meg ennek a tengelyét. Ezután vegyük le az áttetsző papirt a rajzlapról és hajtsuk össze a tengely mentén. Győződjünk meg arról, hogy a leszálló ág felső részében összeesik ugyan a felszálló ággal, de alsó részeiben ettől mindinkább eltér, még pedig olyan módon, hogy a leszálló ág meredekebb. A röppálya tehát nem pontosan parabola, s ettől a leszálló ág alsó részében már észrevehetően eltér. Ez az oka annak, hogy az eddigi szerkesz-

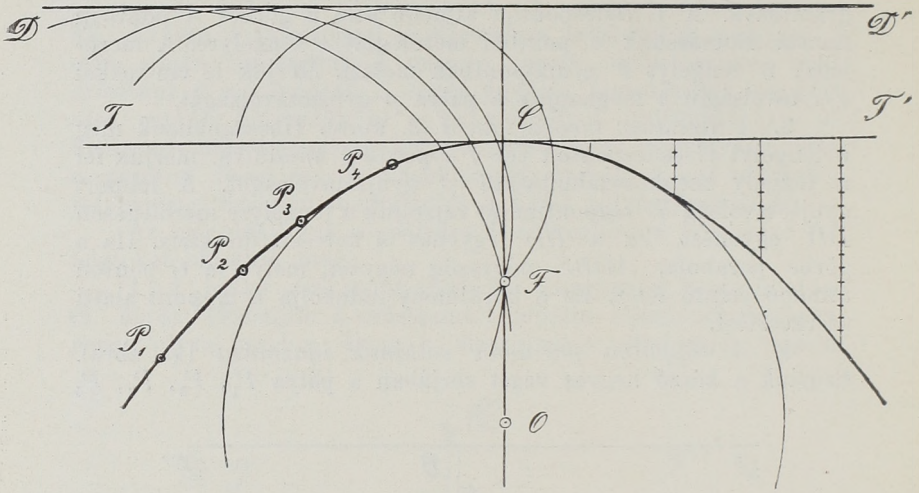

4. ábra.

téseket a pálya felszálló ágán végeztük, amelynek alakja még alig tér el a parabolától.

6. *A röppályánknál szereplő gyorsulás meghatározása.* Mivel a kísérleteinknél kilőtt golyó nem függélyes síkban, hanem lejtős síkon esik alá, itt a szabadonesés g gyorsulása helyett a lejtőnesés $g \sin \beta$ gyorsulását kell számításba vennünk. Ezt a gyorsulást kiszámíthatjuk, ha ismerjük a rajztábla emelkedésé-

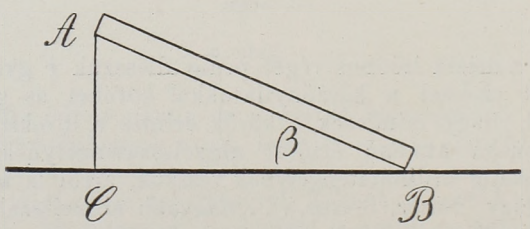

5. ábra.

nek β szögét. De $\sin \beta$-t s innen β értékét is könnyen megkaphatjuk, ha a rajztábla ferdén álló keskeny oldalának AB hosszát (5. ábra), továbbá AC-t, az AB él felső végpontjának az asztal feletti magasságát lemérjük mm-es vonalzóval. Ez adatokból:

$$\sin \beta = \frac{AC}{AB}.$$

7. *A c kezdősebesség c_x vízszintes komponensének meghatározása.* Tudjuk, hogy az elhajított test sebességének vízszintes komponense állandó, s hogy ez a sebességkomponens a golyó mozgásának egész tartama alatt egyenlő a c kezdősebesség c_x vízszintes komponensével. Mivel továbbá a kilőtt golyó pályájának tetőpontjában vízszintesen mozog ezzel a c_x sebességgel, a pálya leszálló ágát (eltekintve a ballisztikus deformációtól) úgy tekinthetjük, mint a vízszintes irányú c_x sebességgel elhajított test pályáját, amelynek gyujtótávolsága jelenleg:

$$p = \frac{c_x^2}{2g \sin \beta}.$$

Ebből az egyenletből, miután p-t és $\sin \beta$-t már ismerjük, c_x értékét a következő egyenlet adja meg:

$$c_x = \sqrt{2p \cdot g \sin \beta}.$$

8. *A parabola csúcspontjához tartozó görbületi sugár egyenlő a gyujtótávolság kétszeresével.* Ezt a geometriai igazságot fizikai úton a következő meggondolással láthatjuk be. Az elhajított test pályájának csúcspontjában a gyorsulás irányára merőlegesen mozog és így a test mozgását az említett pont tájékán olyan egyenletes körmozgásnak tekinthetjük, melynél a kör r sugara egyenlő a parabola csúcspontjának görbületi sugarával, a centripetális gyorsulás pedig egyenlő a hajításnál szerepet játszó gyorsulással. Az egyenletes körmozgás ismeretes

$$a = \frac{c^2}{r}$$

képletéből a kör r sugarát c sebességgel és a centripetális gyorsulással a következőképen fejezhetjük ki:

$$r = \frac{c^2}{a}.$$

Alkalmazzuk e képletet a mi parabolánkra, azaz c helyébe c_x-et, a helyébe pedig $g \sin \beta$-t téve, a parabola csúcspontjához tartozó görbületi sugár értéke lesz:

$$r = \frac{c_x^2}{g \sin \beta}.$$

De a p gyujtótávolság számára talált fentebbi egyenletből egyszersmind

$$2p = \frac{c_x^2}{g \sin \beta}.$$

E két egyenletből következik, hogy $r=2p$, azaz a parabola csúcsának görbületi sugara egyenlő a gyujtótávolság kétszeresével.

9. *Kezdősebesség* (c) *és elevációszög* (α) *meghatározása.* Gondoljuk, hogy a kilőtt golyó pályájának (6. ábra) O pontjában kezdte meg mozgását. Ez esetben a c kezdősebesség nem más, mint a golyónak O pontban való sebessége, az α elevációszög pedig azzal a szöggel egyenlő, amelyet a görbe B pontjához tartozó érintő zár be OB vízszintes egyenessel. Az O ponthoz tartozó érintőt úgy szerkesztjük meg, hogy O pontból a parabola tengelyével párhuzamos egyenest (ON) rajzolunk és ugyancsak O pontot összekötjük a parabola F gyujtópontjával. Ekkor az $FON\sphericalangle$ mellékszöget felező TT' egyenes lesz a görbe O pontjához tartozó érintő, tehát az elevációszög $\alpha=TOB\sphericalangle$-gel. Ezt a szöget pontosabban meghatározhatjuk, ha a közvetlen lemérés helyett OT érintő valamely pontjából merőlegest (PQ) vonunk OB vízszintes egyenesre s azután $OPQ\triangle$ oldalait lemérve, ezekből számítjuk ki α szögnek valamely trigonometriai függvényét, melyek közül pl.:

$$\sin\alpha=\frac{PQ}{OP};\quad \operatorname{tg}\alpha=\frac{PQ}{OQ}.$$

Hogy végre c kezdősebességet is meghatározzuk, mérjük fel O pontból kiindulva OB vízszintes egyenesre a már előbb meghatározott c_x sebességet s emeljünk ennek végpontjában OB-re merőlegest. Ez a merőleges OT érintőből a keresett c kezdősebességnek megfelelő darabot vág le. Mérjük le a levágott darab hosszát s megkaptuk a c kezdősebességet.

10. *A lőmagasság és lőtávolság képleteinek igazolása.* Miután már ismerjük az O pontból (6. ábra) kilőtt golyó c kezdősebességét és α elevációszögét, számítsuk ki M lőmagasságot és D lőtávolságot a következő ismert képletekből:

$$M=\frac{c^2\sin^2\alpha}{2g\sin\beta}\quad\text{és}\quad D=\frac{c^2\sin 2\alpha}{g\sin\beta},$$

amelyekben jelenleg $g\sin\beta$ szerepel g helyett. Ezután győződjünk meg arról, hogy az így kiszámított értékek jól megegyeznek az ábrán lemért CD és OB távolságokkal, a tényleges lőmagassággal és lőtávolsággal. Így pl. egyik gyakorlaton M számára számítás útján 16·7 cm-t, lemérés útján pedig 16·5 cm-t, D számára pedig 24·2 cm-t, illetőleg 23·6 cm-t kaptunk.

11. *Lőmagasság és lőtávolság kifejezése* p *gyujtótávolsággal és* α *elevációszöggel.* A 7. pont szerint a kezdősebesség vízszintes komponense:

$$c_x = \sqrt{2pg \sin \beta},$$

míg a 6. ábrából azt láthatjuk, hogy

$$c_x = c \,.\, \cos \alpha.$$

E két egyenletből pedig a kezdősebesség:

$$c = \frac{\sqrt{2pg \sin \beta}}{\cos \alpha}.$$

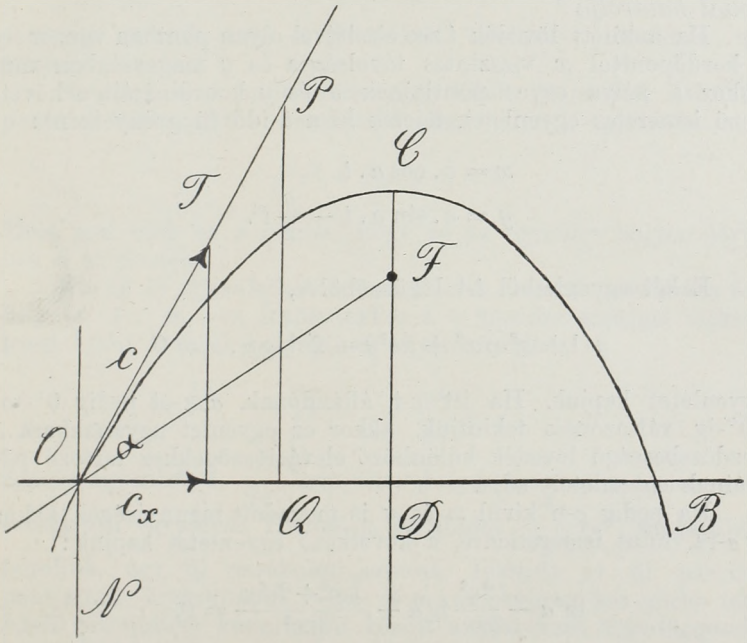

6. ábra.

Ha c-nek ez értékét helyettesítjük a lőmagasságnak és a lőtávolságnak 10. pont alatti képletébe és a lehetséges egyszerűsítéseket elvégezzük, akkor azt kapjuk, hogy

$$M = p \operatorname{tg}^2 \alpha \quad \text{és} \quad D = 4p \operatorname{tg} \alpha,$$

azaz:

A lőmagasság egyenlő a pálya gyujtótávolságából és az elevációszög tangensének négyzetéből alkotott szorzattal.

A lőtávolság egyenlő a négyszeres gyujtótávolságnak és az elevációszög tangensének szorzatával.

A 10. pont alatti feladatnál a lőmagasság és a lőtávolság kiszámításának egyszerűsítése végett előnyösen használhatjuk ez utóbbi képleteket, miután már előbb meghatároztuk a pálya p gyujtótávolságát és α elevációszögét.

A tanulók az eddig felsorolt feladatokkal a fizikai gyakorlatokon foglalkoztak, míg a következő feladatokat, amelyek már a szabadonhajításra vonatkoznak, mint házi feladatokat az előadási órákon tárgyalták.

12. *Állapítsuk meg, hogy valamely síkban ugyanakkora c kezdősebességgel kilőtt lövedékekkel található pontokat milyen vonal határolja?*

Ha a kilőtt lövedék t sec elteltével olyan pontban ván, mely a kezdőponttól x vízszintes távolságra és y magasságban van, akkor a pálya egyes pontjainak x és y koordinátáit a következő ismeretes egyenletek fejezik ki a t idő függvényeiként:

$$x = c \,.\, \cos\alpha \,.\, t$$

$$y = c \,.\, \sin\alpha \,.\, t - \frac{g}{2} t^2.$$

E két egyenletből t-t kiküszöbölve,

$$y(1+\operatorname{tg}^2\alpha)\, x^2 + 2c^2 y - 2c^2 \operatorname{tg}\alpha \,.\, x = 0 \qquad 1)$$

egyenletet kapjuk. Ha itt c-t állandónak, $\alpha\sphericalangle$-et pedig 0°-tól 90°-ig változónak tekintjük, akkor ez egyenlet ugyanakkora c kezdősebességű lövedék különböző elevációszögekhez tartozó pályáinak egyenleteit adja.

Ha pedig c-n kívül x és y is megadott mennyiségek, akkor $\operatorname{tg}\alpha$-ra, mint ismeretlenre, a következő egyenletet kapjuk:

$$\operatorname{tg}^2\alpha - \frac{2c^2}{gx} \operatorname{tg}\alpha + \frac{gx^2+2c^2y}{gx^2} = 0,$$

melyet $\operatorname{tg}\alpha$-ra megoldva, lesz:

$$\operatorname{tg}\alpha = \frac{c^2 \pm \sqrt{c^4-(g^2x^2+2gc^2y)}}{gx}.$$

Ez az egyenlet arra a kérdésre ad feleletet, hogy mekkora elevációszög alatt kell kilőni a c kezdősebességű lövedéket, hogy ez találja az x és y koordinátákkal megadott pontot. Mivel ennek az egyenletnek reális vagy imaginárius megoldása van aszerint, amint a gyökjel alatti kifejezés +, illetőleg — előjelű, mondhatjuk, hogy az említett lövedék mindazokat az x, y koordinátájú pontokat találhatja, amelyekre:

$$c^4 - (g^2x^2 + 2gc^2y) > 0,$$

mindazokat a pontokat pedig egyáltalán nem találhatja, amelyekre:

$$c^4 - (g^2x^2 + 2gc^2y) < 0.$$

A pontoknak ezt a két csoportját pedig olyan pontok választják el egymástól, amelyekre:

$$c^4 - (g^2x^2 + 2gc^2y) = 0,$$

s amely pontok még a lövedéktől található pontokhoz tartoznak.

Eszerint a c kezdősebességgel kilőtt lövedéktől található pontokat olyan görbe vonal határolja, melynek egyenlete:

$$g^2x^2 + 2gc^2y = (c^4).$$

Most már csak az a kérdés, hogy ez az egyenlet milyen görbének a kifejezője?

Ha az 1) egyenletben $\alpha \measuredangle$-et $0°$-nak vesszük, továbbá x és y helyébe ξ-t és η-et írunk, akkor a c kezdősebességgel vízszintesen kilőtt lövedék pályájának egyenlete lesz:

$$\xi^2 = -4 \cdot \frac{c^2}{2g} \eta.$$

Amely egyenlet a $\frac{c^2}{2g}$ gyujtótávolságú parabolának ismeretes csúcsponti egyenlete. Ha ezt a parabolát $\frac{c^2}{2g}$-vel magasabbra feltoljuk, egy új parabolát kapunk. Jelöljük ez új parabola pontjainak koordinátáit x-szel és y-nal, ekkor a két görbe megfelelő pontjainak koordinátái között a következő összefüggéseket írhatjuk fel:

$$\xi = x$$
$$\eta = y - \frac{c^2}{2g}.$$

Helyettesítsük ξ és η ez értékeit az előbbi egyenletbe, akkor rendezés után a következő, x és y között fennálló egyenletet kapjuk:

$$g^2x^2 + 2gc^2y = c^4,$$

amely egyenlet már a feltolt parabola egyenlete. De ez az egyenlet egyszersmind a keresett határgörbe egyenlete. Eszerint *egyenlő kezdősebességgel kilőtt lövedékekkel eltalálható ponto-*

kat olyan parabola határolja, melyet a vízszintesen kilőtt lövedék parabola-pályájából úgy kaphatunk, ha ezt a gyujtótávolságának megfelelően feljebb toljuk. Természetesen ez a határgörbe az összes lehetséges hajítási görbéket is beburkolja.

13. *Állapítsuk meg ama parabolák gyujtópontjainak mértani helyét, amelyeket ugyanakkor c kezdősebességű lövedék különböző elevációszögek mellett leírhat.*

Az α elevációszöghöz tartozó parabolánál a lőtávolság

$$D = \frac{c^2 \sin 2\alpha}{g}.$$

Mivel pedig a gyujtópont a parabola szimmetria tengelyében van, a gyujtópont abszcisszája egyenlő a lőtávolság felével, azaz

$$x = \frac{c^2 \sin 2\alpha}{2g}.$$

Ugyancsak e pályánál a lövedék vízszintes sebessége a csúcspontban $c \cdot \cos\alpha$, tehát e pálya gyujtótávolsága

$$p = \frac{c^2 \cos^2\alpha}{2g}.$$

A gyujtópont ennyivel fekszik mélyebben, mint a pálya csúcspontja, melynek magassága

$$M = \frac{c^2 \sin^2\alpha}{2g}.$$

Eszerint a gyujtópont koordinátája

$$y = M - p = \frac{c^2 \sin^2\alpha}{2g} - \frac{c^2 \cos^2\alpha}{2g} = \frac{c^2}{2g}(\sin^2\alpha - \cos^2\alpha).$$

Ezekután a gyujtópontok geometriai helyének egyenletét megkapjuk, ha x és y egyenleteiből α-t kiküszöböljük. E célból y értékét alakítsuk át a következőképen:

$$y = -\frac{c^2 \cos 2\alpha}{2g}$$

s emeljük x és y értékeit négyzetre. Ekkor lesz:

$$x^2 = \frac{c^4 \sin^2 2\alpha}{2g},$$
$$y^2 = \frac{c^4 \cos^2 2\alpha}{2g}$$

E két egyenletet összeadva, a gyujtópontok helyzetét meghatározó következő kiküszöbölési eredményhez jutunk:

$$x^2 + y^2 = \left(\frac{c^2}{2g}\right)^2,$$

mely nem más, mint a kezdőpont körül $\frac{c^2}{2g}$ sugárral írt kör egyenlete.

Ezek szerint *ugyanakkora c kezdősebességű lövedék által leírható parabolák gyujtópontjainak mértani helye olyan* $\frac{c^2}{2g}$ *sugarú kör, melynek középpontja a kezdőpontba esik.* Természetesen itt a $c^2/2g$ egyenlő a vízszintes lövéshez tartozó pálya gyujtótávolságával.

14. *Mutassuk ki, hogy ugyanakkora c kezdősebességű lövedékek pályáinak csúcspontjai olyan ellipszisbe sorakoznak, melynek vízszintes tengelye* $2 \cdot \frac{c^2}{2g}$, *függélyes tengelye pedig* $\frac{c^2}{2g}$ *s amelynek középpontja a kezdőpont felett* $\frac{1}{2} \cdot \frac{c^2}{2g}$ *magasságban fekszik.*

Ha a most leírt ellipszis középpontja a kezdőpontban van, akkor az ellipszis egyenlete:

$$\frac{\xi^2}{\left(\frac{c^2}{2g}\right)^2} + \frac{\eta^2}{\left(\frac{c^2}{4g}\right)^2} = 1,$$

vagy

$$\xi^2 + 4\eta^2 = \left(\frac{c^2}{2g}\right)^2,$$

hol ξ és η az ellipszis pontjainak koordinátáit jelentik.

Toljuk fel ezt az ellipszist $\frac{c^2}{4g}$-vel magasabbra s az így keletkezett új görbe pontjainak koordinátái legyenek: x és y. Ekkor a két görbe megfelelő pontjainak koordinátái között a következő összefüggések állanak fent:

$$\xi = x \quad \text{és} \quad \eta = y - \frac{c^2}{4g}.$$

ξ és η értékeit helyettesítve a fentebbi egyenletbe, rendezés után a következő, x és y között fennálló egyenletet kapjuk:

$$gx^2 + 4gy^2 - 2c^2y = 0.$$

Ez az egyenlet már annak az ellipszisnek egyenlete, melynek vízszintes és függélyes tengelyei: $2 \cdot \frac{c^2}{2g}$, illetőleg $\frac{c^2}{2g}$, és melynek középpontja $\frac{c^2}{4g}$ magasan fekszik a kezdőpont felett.

Most állapítsuk meg az említett parabolasereg csúcspontjaival alkotott görbének egyenletét.

Az α elevációszögű pálya csúcspontjának abszcisszája:

$$x = \frac{D}{2} = \frac{c^2 \sin 2\alpha}{2g} = \frac{c^2 \sin \alpha \cos \alpha}{g},$$

az ordinátája pedig:

$$y = M = \frac{c^2 \sin^2 \alpha}{2g}.$$

E két egyenletből α-t következőképen küszöbölhetjük ki. A két egyenlet hányadosát négyzetre emelve, lesz:

$$\frac{y^2}{x^2} = \frac{1}{4} \operatorname{tg}^2 \alpha, \quad \text{azaz} \quad \operatorname{tg}^2 x = \frac{4y^2}{x^2}.$$

Mivel azonban

$$\sin^2 \alpha = \frac{\operatorname{tg}^2 \alpha}{1 + \operatorname{tg}^2 \alpha},$$

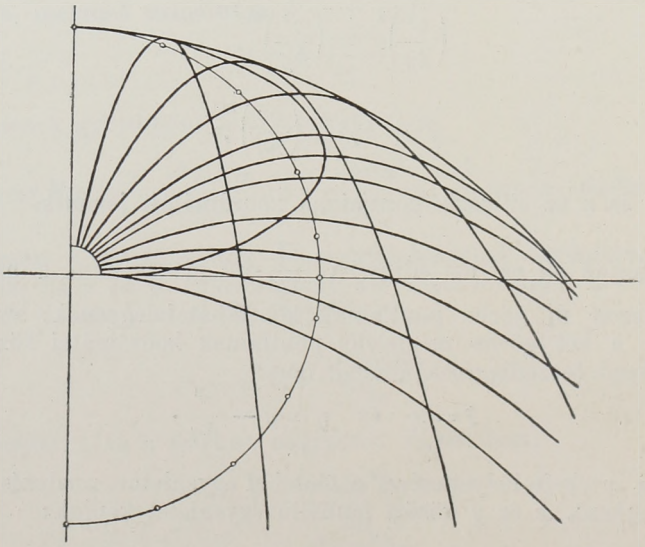

7. ábra.

a második egyenletet így is felírhatjuk:

$$y = \frac{c^2}{2g} \cdot \frac{\operatorname{tg}^2 \alpha}{1+\operatorname{tg}^2 \alpha}.$$

Helyettesítve ez egyenletbe $\operatorname{tg}^2\alpha$-nak fentebbi értékét, rendezés után a következő kiküszöbölési eredményhez jutunk:

$$gx^2 + 4gy^2 - 2c^2 y = 0,$$

amely egyenlet a csúcspontok mértani helyének egyenlete. Mivel azonban ez az egyenlet teljesen azonos az utóbb említett ellipszis egyenletével a pályák csúcspontjai valóban ebbe az ellipszisbe sorakoznak.

A 12., 13. és 14. pont alatti igazságokat a 7. ábra tünteti fel.[1]

[1] Ez az ábra fotografikus uton készült arról a nagyméretű rajzról, melyet Bartha József és Sándor Pál VII. o. tanulók készítettek milliméteres papiroson az intézet számára.

Szíjártó Miklós.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐ.

I.

A M. KIR. KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐINTÉZET GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUMÁNAK TANÁRI SZEMÉLYZETE 1912/13-BAN.

A) A tanári testület rendes tagjai.

Dr. Badics Ferenc kir. tanácsos és kir. főigazgató, a III. oszt. vaskorona-rend lovagja, az intézet igazgatója, a M. Tud. Akadémia rendes tagja, az Orsz. Középiskolai és az Orsz. Rajztanárvizsgáló-Bizottságok tagja, az Orsz. Közoktatási Tanács tagja, a M. Irodalomtört. Társ. és az Orsz. Középisk. Tanáregyesület választmányi s a M. Pædag. Társaság rendes tagja.

Dr. Balázs István rendes tanár, a Nemzeti Irodalmi Társaság tudományos osztályának rendes tagja és igazgató-tanácsának tagja, az Erzsébet Népakadémia előadó tagja, a «Természet» című természettudományi, tekhnikai és képzőművészeti képes folyóiratok szerkesztő-tulajdonosa, szk. m. kir. honvédhuszár hadnagy.

Dr. Császár Elemér rendes tanár, tud. egyetemi magántanár, a M. Tud. Akadémia lev. s a Kisfaludy-Társaság r. tagja, a Budapesti Philologiai Társ.-nak és a Magyar Irodalomtörténeti Társ.-nak választmányi, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi és az Erzsébet Népakadémia előadó tagja. Az Ifjusági Önképzőkör tanár-elnöke.

Dr. Császár Ernő rendes tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság választmányi tagja.

Dr. Cserép József rendes tanár, tud. egyetemi c. nyilv. rendkívüli tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának külső tagja, a Budapesti Philol. Társ. választmányi, az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület r. s az aradi főgymn. «Bódogh-Gyorsírókör» tiszteleti tagja.

Dr. Fest Sándor rendes tanár, az angol nyelv rendkívüli tanára és az Erzsébet Népakadémia előadó tagja.

Dr. Geréb József c. középiskolai igazgató, rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának és az Orsz. Közoktatási Tanács latinnyelvi reform-bizottságának tagja, a művészettörténet rendkívüli tanára.

Kármán Ferenc rendes tanár, tartalékos tüzérhadnagy.

Dr. Láng Nándor rendes tanár, tud. egyetemi magántanár, a M. Tud. Akadémia lev. tagja, az Orsz. Középiskolai Tanárvizsgáló-Bizottság tagja, a Budapesti Philologiai Társaság választmányi és az Orsz. Régészeti és Embertani Társulat igazg.-választmányi tagja és az Orsz. Közoktatási Tanács latinnyelvi reformbizottságának tagja.

Pályi Sándor rendes tanár, az Orsz. Szabadoktatási Tanács titkára, a Szabad Lyceum és az Erzsébet Népakadémia alelnöke, az Orsz. Gyorsírói Tanács rendes tagja, a gyorsírás rendkívüli tanára.

Dr. Pruzsinszky János c. középiskolai igazgató, rendes tanár, a M. T. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segédtagja, az Országos Közegészségi Egyesület, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság, az Országos Középiskolai Tanáregyesület és a Budapesti Philologiai Társaság választmányi tagja.

Dr. Szabó Dezső rendes tanár, tudomány-egyetemi magántanár, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi tagja.

Dr. Szabó Péter rendes tanár, a Mathematikai Oktatás Nemzetközi Bizottsága magyarországi albizottságának tagja, az Országos Középiskolai Tanáregyesület és a Budai Zenekör választmányi tagja. Az Ifjusági Zenekör tanár-elnöke, a gyorsírás rendkívüli tanára.

Szervánszky Jenő rendes torna-tanár, szolgálaton kívüli honvédhadnagy; a tanév elejétől március 15-ig szabadságon.

Szijártó Miklós c. középiskolai igazgató, rendes tanár, az Orsz. Pædagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának rendes tagja.

Ujházy László rendes tanár, a Szt.-István-Társulat igazgató-választmányának, irodalmi és tudományos osztályának rendes tagja, az Orsz. Pædagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának alelnöke, a Kath. Tanáregyesület igazgatóságának előadó tanácsosa.

Dr. Waldapfel János rendes tanár, az Országos Közoktatási Tanács tagja, a Mathematikai Oktatás Nemzetközi Bizottsága magyarországi albizottságának tagja, az Országos Középiskolai Tanáregyesület és a Szabad Lyceum választmányi és a Magyar Pædagogiai Társaság rendes tagja.

B) A tanári testület külső tagjai.

Algőver Andor okl. ev. theológiai tanár, az «Ifju Évek» szerkesztője, intézetünkben az ág. hitv. evang. vallástan tanára.

Bernáth János az V. ker. áll. főreáliskola tornatanára s a Nemzeti Tornaegyesület művezetője; szept. 15-től márc. 15-ig a szabadságon levő Szervánszky Jenő helyettese.

Bikár Radivoj gör. keleti szerb lelkész, intézetünknél a gör. kel. szerb vallástan tanára.

Csízik Gyula a székesfőv. iparrajziskola rendes tanára, intézetünknél a görögpótló és szabadkézi rajz kisegítő tanára.

Demény Dezső esztergom-főegyházmegyei áldozó-pap, kir. várudvari káplán, a «Zeneközlöny» szerkesztője, intézetünknél a róm. kath. vallástan tanára és a róm. kath. vallású tanulók hitszónoka.

Józan Miklós a székesfőv. unitárius egyház esperes-lelkésze, az unit. vallástan tanára.

Dr. Kaiblinger Fülöp székesfőv. községi főreálisk. tanár, intézetünknél a francia nyelv rendkívüli tanára.

Dr. Kandel Samu az izr. vallástan tanára.

Dr. Lobmayer Géza egyetemi tanársegéd, műtőorvos, az egészségtan tanára és iskola-orvos.

Martony Elek az ág. hitv. evang. vallástan tanára.

Sass Béla az ág. hitv. evang. vallástan tanára.

Dr. Schwarz Jakab az izraelita vallástan tanára.

Szabó Károly a református vallástan tanára.

Dr. Szabó Viktor székes-főv. községi főreáliskolai rendes tanár, nálunk a szépírás tanára.

Willmouth Bódog a m. kir. Operaház zenekari tagja, a Filharm. Társaság főtitkára, intézetünknél a műének és zene rendkívüli tanára.

II.

A TANÁRI TESTÜLET RENDES TAGJAINAK IRODALMI MŰKÖDÉSE 1912/13-BAN.

Dr. Badics Ferenc: 1. *Kazinczy Ferenc ismeretlen levelei és szerződései.* (Irodalomtörténeti Közl. 1912. XXII. 3. f.) — 2. *Gyöngyösi István ismeretlen levelei.* (Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Megj. u. o. XXIII. 1. f. és különnyomatban.) — 3. Jelentést írt a M. Tud. Akadémia Farkas-Raskó-féle jutalomdíjáért pályázó hazafias költeményekről. (Megj. az Akadémiai Értesítő 1913. jún. füz.)

Dr. Balázs István: 1. Növénytani, állattani, kristály-, ásvány-, kőzettani és khémiai gyakorlatok a középiskolákban. Természet, 1912, májusi füzet. Budapest. — 2. A természetrajzi gyakorlatok intézetünkben. (A budapesti X., tisztviselőtelepi m. kir. állami főgimnázium 1911—12. évi Értesítője.) — 3. Félnapos tanulmányi kirándulások. (A budapesti X., tisztviselőtelepi m. kir. állami főgimnázium 1911—12. évi Értesítője.) — 4. A néprajz tanítása a középiskolában. (Természet, 1912, júniusi és szeptemberi füzet. Budapest.) — 5. A zöld növények lélekzése. (Természet, 1912, juniusi és szeptemberi füzet. Budapest.) — 6. A Daucus Carota L. növényfaj lassú átalakulása (német kivonattal: Die langsame Umwandlung der Daucus Carota L. Pflanzenart.). (Természet, 1912, szeptemberi füzet. Budapest.) — 7. A magyar középiskolai oktatás reformja, különös tekintettel a természettudományi és a nemzeti tantárgyakra. Budapest, 1913, Benkő Gy. — 8. Az új iskola. Válasz dr. Alexander Bernátnak. Pesti Napló, 1913, január 19. szám. — 9. Szerkeszti a «Természet» című természettudományi, tekhnikai és képzőművészeti képes folyóiratokat. Budapest, 1913. — 10. Apróbb ásványtani és bányászati cikkeket írt a Természet-be.

Dr. Császár Elemér: *a)* Önálló művei és kiadványai: 1. *Katona Lajos emlékezete.* Budapest, Akadémia, 1912. — 2. Sajtó alá rendezte *Katona Lajos Irodalmi tanulmányai*nak

I—II. kötetét. Budapest, Kisfaludy-Társaság, 1912. — Ebből önállóan: 3. *Katona Lajos* (életrajz). Budapest, Franklin, 1912. — 4. *Ányos Pál.* (Magyar Történeti életrajzok). Budapest, M. Tört. Társ. 1912. — *b)* Értekezések, cikkek: 1. *Irodalomtörténet.* Egy. Phil. Közl. 1912 : I. f. — 2. *Garay János.* Budapesti Szemle, 1912. CLI. k. Önállóan is. — 3. *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században.* (Kivonat.) Akadémiai Ért. 1913 : I. f. — 4. *Jelentés az 1912-iki Vojnits-jutalomról.* U. o. III. f. — 5. *Alexandre Kisfaludy et la littérature française.* Revue de Hongrie, 1913 : IV. f. Önállóan is. — 6. Beöthy Zsolttal együtt készítette *A Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtára* című tervezetet. (Budapest, Franklin, 1913.) — 7. *Horváth Balázs.* Egy. Phil. Közl. 1913 : VI., VII. f. — 8. Irodalomtörténeti cikkek a *Révai Nagy Lexikona* VI—VIII. kötetében. — *c)* Ismertetések és bírálatok a Budapesti Szemle, az Egy. Phil. Közl., az Ungarische Rundschau 1912. s 1913. évf.-ban. — *d)* Előadást tartott: 1. a M. T. Akadémiában *A német költ. hatásáról* 1912. dec. 2-án. — 2. A komáromi Jókai-egyesületben 1913. jan. 19-én *Jókai és Herczeg* cím alatt. — 3. A kassai Kazinczy-körben 1913. február 20-án *Batsányi János*ról. — 4. A gyakorló főgimnáziumi egyesületben 1913 máj. 15-én *Eötvös József*ről. — 5. A M. T. Akadémiában 1913. jún 2-án a *Bánk bán első kidolgozásáról.* — *e)* Tagja a M. T. Akadémia Vojnits-jutalom bíráló bizottságának s mint ilyen 1913 január 27-én jelentést olvasott föl. Szerkeszti a Kisfaludy-Társaság Nemzeti Könyvtárát és az Egy. Phil. Közl. modern philologiai részét.

Dr. Császár Ernő: *Clément Marot és Mária királyné.* Egy. Phil. Közl. 1913 : I. f. — Ismertetések, bírálatok, kisebb cikkek a Budapesti Szemlében és az Egyetemes Philologiai Közlönyben; M. Prévost «Missette»-jének fordítása (Magyar Könyvtár).

Dr. Fest Sándor: 1. Cikkek, ismertetések és közlemények az angol irodalom magyar vonatkozásairól. (Irodalomtörténet, Századok. Egy. Phil. Közl., Magyar Shakespeare-Tár, Hungarian Spectator.) — 2. Felolvasást tartott a British American Literary Society-ben: *Hungary in English Literature.* Két előadást tartott az Erzsébet Népakadémián: Amerika multja, Amerika jelene.

Dr. Geréb József: 1. A Révai-féle Nagy-Lexikon VI—VIII. kötetében a görög-római történelemre és kulturára vonatkozó cikkek kidolgozása. — 2. Pausaniasnak Athénre vonatkozó könyve magyar fordításban, Gardner a *Régi Athén* c. könyve II. kötetének függeléke gyanánt (Budapest, Tud. Akadémia). — 3. Kis Latin Nyelvkönyv II. kiadása. (Budapest, Lampel.) — 4. Sorozatos hat előadást tartott az Erzsébet-Népakadémiában az építészeti stílusokról és egy előadást a Szabad Lyceumban Munkácsy Mihályról.

Dr. Láng Nándor: 1. Kis közlemények és ismertetések az Egyet. Philologiai Közlönyben és a Múzeumok és Könyvtárak Értesítőjében. — 2. Nekrolog Hampel Józsefről a Vasárnapi Ujságban. — 3. Archæologiai cikkek a Révai Nagy Lexikona VI—VIII. kötetében. — 4. Szerkesztette az Egy. Philologiai Közlöny der. phil. részét. — 5. Felülvizsgálta és jegyzetekkel kisérte a Gardner-féle *Régi Athén* című munka 2 kötetének az Akadémia kiadásában megjelent fordítását. Márc. 16. Komáromban előadást tartott «A görög szobrászat főjellemvonása» címen. A római nemzetközi archæol. kongresszus (1912 okt.) ülésein mint az antik művészettel foglalkozó szakosztálynak titkára működött. — 6. Hiv. birálatok a Hiv. Közlönyben.

Pályi Sándor: Népszerű tudományos előadások a földrajz, az állattan és növénytan köréből. — Szerkeszti a Szabad Lyceum értesítőjét. — Könyvbirálatok.

Dr. Pruzsinszky János az *Országos Közegészségügyi Egyesület* iskolaegészségügyi szakosztálya megbízásából megirt egy «Az iskolaorvosi és egészségtanári intézmény reformja pædagogiai szempontból» c. tanulmányt, továbbá két hivatalos tankönyvbirálatot.

Dr. Szabó Dezső: 1. A «Historiallinen aikakauskirja» (Történelmi Szemle) című finn folyóirat 1913. évi 2. számában ismertette az 1910. és 1911. évek magyar történelmi irodalmát. — 2. Könyvismertetések a Századok-ban.

Dr. Szabó Péter: 1. *Képek Budapest százéves multjából.* (Értekezés az intézet ezévi Értesítőjében.) — 2. Könyvismertetés. (Magyar Pædagogia. 1913.)

Szijártó Miklós: 1. Tanszerbirálatok a Tanszermúzeum közlönyében. — 2. «*Tanulók fizikai gyakorlatai a hajítás köréből*», értekezés az intézet Értesítőjében. — 3. *Közönséges Számtan* I. rész 5. kiadásának sajtó alá rendezése. — 4. *Kísérleti fizika* II. rész. 2. kiadásának sajtó alá rendezése.

Ujházy László: 1. Sajtó alá bocsátotta a *Magyar Nemzet Történelme* című iskolakönyvének IV. kiadását. — 2. Teljesen átdolgozta *Egyetemes Történelme* III. részét, a középiskolák VII. osztálya számára.

Dr. Waldapfel János: 1. *A gyakorló-iskola szelleme.* 1872 október 7 — 1912 október 7. Jubileumi jelenet. A m. kir. tanárképzői intézeti gyakorló-főgimnázium megnyitásának negyvenedik évfordulójára. Budapest, 1912. — 2. *Iskolai conférenceok a tanulóifjuság egyeteme előtt.* (Orsz. Középisk. Tanáregy. Közl. XLVI. évf.) — 3. *A gyakorló-főgimnáziumról.* (Magy. Pæd. 1912. és különlenyomatban.) — 4. *Brassai Sámuel.* (Természet, 1913.) — 5. Könyvismertetések (Magy. Pæd. 1912. Budapesti Szemle, 1913. Természet, 1913.).

III.

A VEZETŐ ÉS GYAKORLÓ TANÁROK INTÉZETI MUNKAKÖRE AZ 1912—1913. ISKOLAI ÉVBEN.

Folyó szám	Vezető tanárok	Gyakorló tanárok	Tanítottak
1.	Dr. Badics Ferenc igazgató	— —	— —
2.	Dr. Balázs István rendes tanár	Kárpáti Ernő Lénárd Gábor Mitterhauszer Rich. Geduly Olivér Dr. Fridli Rezső	I. oszt. természetrajzot II. « « IV. « « V. « « VI. « «
3.	Dr. Császár Elemér rendes tanár	Scheiring Károly Dr. György Lajos Dr. Braun Soma Katona Bernardin Dr. Braun Soma Ghyczy Gyula	I. oszt. magyart III. « « V. « «
4.	Dr. Császár Ernő rendes tanár, osztályfő a II.-ban	Dr. Dobai János Dr. Németh Sánd. Katona Bernardin — —	II. oszt. magyart II. « latint VII. « magyart
5.	Dr. Cserép József rendes tanár, osztályfő a VI.-ban	Dr. Asztalos Lajos Kovács Lajos Dr. Asztalos Lajos — —	V. oszt. latint V. « görögöt VI. « latint
6.	Csízik Gyula kisegítő rajztanár	— —	V., VI. és VII. osztályban görög-pótló rajzot
7.	Dr. Fest Sándor rendes tanár, osztályfő a IV.-ben	— — Dr. Benigny Gyula — — — —	IV. oszt. magyart IV. « németet VI. « magyart VI. « németet
8.	Dr. Geréb József rendes tanár, osztályfő a VII.-ben	— — — — Dr. Czebe Gyula	VI. oszt. gör.-pótló irod. VII. « latint VII. « görögöt
9.	Kármán Ferenc rendes tanár	— — — — — — — —	II. oszt. mennyiségtant II. « rajz. geometriát IV. « mennyiségtant IV. « geometriát
10.	Dr. Láng Nándor rendes tanár, osztályfő a III.-ban	Dr. Asztalos Lajos Ihász József Dr. Kertész Ármin Raab Dávid Helle Hugó Dr. Horváth István Dr. Kertész Ármin	III. oszt. latint IV. « «
11.	Pályi Sándor rendes tanár	— — Dr. Novák József Dr. Lampel Jenő	I. oszt. földrajzot II. « « III. « «
12.	Dr. Pruzsinszky János rendes tanár	— — Dr. Kertész Ármin	I. oszt. latint VI. « görögöt

Folyó szám	Vezető tanárok	Gyakorló tanárok	Tanítottak
13.	Dr. Szabó Dezső rendes tanár, osztályfő az V.-ben	Dr. Novák József Dr. Farczády Elek — — Dr. Horváth István	IV. oszt. történelmet V. « « V. « gör.-pótló irod. VI. « történelmet
14.	Dr. Szabó Péter rendes tanár, osztályfő az I.-ben	Molnár Géza — — Frenyó Lajos Hittrich József	I. oszt. mennyiségtant I. « rajz. geometriát V. « mennyiségtant VI. « «
15.	Szijártó Miklós rendes tanár	— — — — — — Kalapis János Molnár Géza Hittrich József	III. oszt. mennyiségtant III. « rajz. geometriát VII. « mennyiségtant VII. « természettant
16.	Ujházy László rendes tanár	Ghyczy Gyula — —	III. oszt. történelmet VII. « « VII. « gör.-pótló irod.
17.	Dr. Waldapfel János rendes tanár	— — — — — —	III. oszt. németet V. « « VII. « «
18.	Bernáth János kisegitő tornatanár	Gyenge János Hock Károly Hoffer Béla Horvát Ferencz Kautny Károly Temesváry Ernő Tőzsér Béla Vass Gyula	*szept.-től husvétig:* tornázást az I—VII. oszt.
19.	Szervánszky Jenő rendes tornatanár	Kautny Károly	*husvéttől az év végéig:* tornázást az I—VII. oszt.

Intézeti hittanárok:

1.	Algőver Andor	I—IV.	osztályban	ágost. h. ev. vallástant
2.	Bikár Radivoj	II. és III.		gör. kel. (szerb) «
3.	Demény Dezső	I—VII.		róm. kath. «
4.	Józan Miklós	III—V. és VII.		unitárius «
5.	Dr. Kandel Samu	I., III., VI. és VII.		izraelita «
6.	Martony Elek	V.		ágost. h. ev. «
7.	Sass Béla	VI. és VII.		« «
8.	Szabó Károly	I—VII.		református «
9.	Dr. Schwarz Jakab	II., IV. és V.		izraelita «

A szépirás és a rendkivüli tárgyak tanárai:

1.	Csízik Gyula	I—VII. oszt.-ban	szabadkézi rajzot
2.	Dr. Fest Sándor	V—VII. «	angol nyelvet
3.	Dr. Geréb József	VII. «	művészettörténetet
4.	Dr. Kaiblinger Fülöp	I—VI. «	francia nyelvet
5.	Dr. Lobmayer Géza	VII. «	egészségtant
6.	Pályi Sándor	IV—VI. «	gyorsirást a haladó-csop.
7.	Dr. Szabó Péter	— —	« kezdő-csop.
8.	Dr. Szabó Viktor	I—II. «	szépirást
9.	Willmouth Bódog	I—VII. «	éneket és zenét

IV.

AZ INTÉZET TANÁRJELÖLTJEI

az 1912—1913. iskolai évben.

a) Ösztöndíjas rendes tagok.

⚹ *Dr. Asztalos Lajos*, 1889. júl. 29., Pécs, r. kath., lat.-gör. szkv.
Dr. Benigny Gyula, 1890. dec. 2., Igló (Szepes vm.), ág. h. ev., lat.-gör. okl.
Dr. Dobai János, 1888. ápr. 13., Szeged (Csongrád vm.), róm.-kath., magy.-lat. filoz., okl.
Dr. Farczády Elek, 1890. ápr. 9., Marosvásárhely, ref., tört.-lat. szkv.
Frenyó Lajos, 1889. dec. 22., Nagy-Szabos (Gömör vm.), ág. h. ev., math.-fiz., szkv.
⚹ *Dr. Fridli Rezső*, 1885. jún. 7., Farád (Sopron vm.), r. kath., term.-vegyt., okl.
Dr. György Lajos, 1890. ápr. 3., Marosvásárhely, r. kath. magy.-lat., okl.
Hittrich József, 1890. szept. 16., Komárom, ág. h. ev., math.-fiz., okl.
⚹ *Dr. Horváth István*, 1885. dec. 18., Makó (Csanád vm.), r. kath., tört.-lat., okl.
⚹ *Dr. Kertész Ármin*, 1879. ápr. 8., Katymár (Bács-Bodrog vm.), izr., lat.-gör., okl.
⚹ *Dr. Lampel Jenő*, 1886. dec. 24., Budapest, izr., term.-földr., okl.
Mitterhauszer Rikárd, 1890. ápr. 20., Pozsony, ág. h. ev. term.-vegyt., okl.
Molnár Géza, 1889. febr. 25., Székelyudvarhely, ref., math.-fiz., okl.
Dr. Németh Sándor, 1890. ápr. 17., Sopron, r. kath., lat.-gör., okl.
Dr. Novák József, 1890. ápr. 26., Kolozsvár, r. kath., tört.-földr., okl.
○ *Zolnai Béla*, 1890. márc. 10., Székesfehérvár, r. k. magy.-ném. szkv.

b) Rendkívüli tagok.

Dr. Braun Soma, 1890. febr. 13., Kecskemét, izr., magy.-lat. szkv.
Dr. Czebe Gyula, 1887. febr. 17., Mezőtúr (Jász-Nagykún-Szolnok vm.), ref., lat.-gör., okl.
Erdős Ernő, 1890. szept. 4., Ipolyság (Hont vm.), izr., tört.-földr. szkv.
⚹ *Geduly Olivér*, 1889. máj. 19., Budapest, ág. h. ev., term. vegyt., okl.

Helle Ferenc Hugó prémontrei r. tj. 1889. aug. 22. Budapest, r. kath. lat.-gör., szkv.

○ ✳ *Dr. Hörcher Ödön,* 1888. jul. 30., Budapest, r. kath., term.-vegyt., okl.

✳ *Ihász József,* 1887. márc. 17., Nemes-Dömölk (Vas. vm.), ág. h. ev., lat.-gör., okl.

✳ *Katona Károly Bernardin* cist. r. áldozópap, 1888. okt. 5., Nagyhantos (Fejér vm.), r. kath., magy.-lat. okl.

25. *Kárpáti Ernő,* 1886. ápr. 1., Alsó-Meczenréf (Abaúj-Torna vm.), ág. h. ev., term.-földr., okl.

Kovács Lajos, 1889. júl. 8., Budapest, ref.. lat.-tört. szkv.

○ ✳ *Lehner Ödön,* 1887. nov. 16., Budapest, r. kath., math.-fiz., okl.

Lénárd Gábor, 1887. máj. 24., Budapest, izr., term.-vegyt.-földr., okl.

Dr. Löw Márton, 1885. ápr. 25., Budapest, r. kath., term.-vegyt., okl.

30. ○ *Mankovits Ákos,* 1886. máj. 22., Geréb (Sáros vm.), gör. kath., tört.-lat., szkv.

Módly Sándor Sebestyén cist. r. áldozópap, 1889. márc. 16., Szerdahely (Vas vm.), r. kath., lat.-tört., okl.

Raab Dávid, 1885. okt. 14., Aranyos (Komárom vm.), izr., magy.-lat., szkv.

○ *Riegler Ernő,* 1890. jan. 12., Szakolcza Nyitra vm.), r. kath., magy.-ném., szkv.

✳ ○ *Scheiring Károly,* 1881. júl. 14., Budapest, r.-kath., magy.-lat., szkv.

35. *Vilner Ferenc,* 1890. okt. 2., Jászberény (Jász-Nagykún-Szolnok vm.), izr., tört.-földr., szkv.

c) Honvéd tiszt-tanárjelöltek.

✳ *Ghyczy Gyula,* százados, 1873. márcz. 1., Puszta-Szt.-Mihály (Komárom vm.), r. kath., tört.-magy.

✳ *Kalapis János,* főhadnagy, 1882. jún. 6., Kiskún-Dorosma (Csongrád vm.), róm.-kath., math.-fiz.

d) Torna-tanító jelöltek.

Gyenge János, 1887. szept. 9., Nagyajta (Háromszék vm.), ref.

Hock Károly, 1890. nov. 28., Baja, r.-kath.

40. *Hoffer Béla,* 1892. febr. 17., Székesfehérvár, r. kath.

Horvát Ferenc, 1879. máj. 13., Nagyigmánd (Komárom vm), r. kath.

Kautny Károly, 1889. nov. 2., Zerneszt (Fogaras vm.), r. kath.

Temesváry Ernő, 1892. ápr. 9., Brassó. r. kath.

Tőzsér Béla, 1887. dec. 23., Budapest, r. kath.

45. *Vass Gyula Dezső,* 1891. ápr. 26,, Szabadka, r. kath.

A jelek és rövidítések magyarázata: A ✳ = a múlt tanévben is tagja volt az intézetnek; ○ = évközben kilépett; okl. = okleveles; szkv. = szakvizsgálatot tett.

c) A tanárjelöltek statisztikája.

	Felvétetett	Évközben tanári alkalmazást nyert	Év végén volt	Vallásra nézve					Szaktárgyakra nézve										Képesítésre nézve		
				róm. kath.	gör. kath.	ág. h. ev.	református	izraelita	magy.-ném.	magy.-lat.-fil.	magy.-latin	magy.-tört.	latin-görög	lat.-tört.	termr.-vegyt.-földr.	termr.-vegyt.	termr.-földr.	tört.-földr.	math.-fiz.	doctori okl.	tanári okl.	tanári szakv.
Rendes tag	16	1	15	8	—	4	2	2	1	1	1	—	4	2	—	2	1	1	3	11	12	4
Rendkívüli tag	19	6	12	8	1	3	2	5	1	—	4	—	3	3	1	3	1	2	1	4	10	9
Honvédtiszt-tanárjelölt	2	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Torna-tanító jelölt	8	—	8	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen:	45	7	37	25	1	7	5	7	2	1	5	1	7	5	1	5	2	3	5	15	22	13

V.

AZ 1912/1913. ISKOLAI ÉVBEN FELDOLGOZOTT TANANYAG.

A) Rendes tárgyak.

a) Vallástan. *

I. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A hitről. A parancsolatokról. A malaszteszközökről.
Kézikönyv: Esztergomi kis káté.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Algóver Andor.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az ó-szövetségi könyvek ismertetése.
Kézikönyv: Bereczky S.: Bibliaismertetés.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Új-szövetségi bibliai történetek. Bibliaolvasás. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Hamar István, Isteni kijelentés.

Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Samu.* Heti óra: 2.
Tananyag: Bibliai történet Mózes haláláig. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyv: Dr. Dékány, Bibl. olvasm. I. köt. és Imakönyv.

II. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az ó-szövetségi szentiratok. A zsidók története Krisztus eljöveteléig.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel: Ó-szövetségi bibliai történetek.

Görög-keleti szerb. Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra 1.
Tananyag: A gör. kel. keresztény egyház története.
Kézikönyv: Masirevics Iván, Képek a gör. kel. keresztény egyház történetéből.

* Teljesség kedvéért közöljük, megjegyezvén, hogy a vallástani tananyagot az illető vallásfelekezetek főhatóságai szabják meg, s a tanítás is azok felügyelete és ellenőrzése alatt áll.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Algőver Andor.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az ó-szövetségi könyvek ismertetése.
Kézikönyv: Bereczky S., Bibliaismertetés.
Református. Tanár: *Szabó Károly* (II. f. é.). Heti óra: 2.
Tananyag: Új-szövetségi bibliai történetek. Egyházi énekek. Bibliaolvasás.
Kézikönyv: Hamar István, Isteni kijelentés.
Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: Izrael története a honfoglalástól a templom pusztulásáig. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyv: 1. Dr. Weiss M., Bibliai olvasmányok II. kötet. 2. Imakönyv.

III. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az új-szövetségi szentiratok. Palesztina földrajza. Jézus élete. Az apostolok cselekedetei.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel, Új-szövetségi bibliai történetek.
Görög-keleti szerb. Tanár: *Bikár Radivoj.* Heti óra: 1.
Tananyag: Gör. kel. katekizmus.
Kézikönyv: Milovánovics Mihály, Gör. kel. katekizmus.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Algőver Andor.* Heti óra 2.
Tananyag: Egyháztörténelemből a reformáció előtti kor, a reformáció kora és a magyar egyháztörténelem.
Kézikönyv: Bereczky Sándor, Egyháztörténet.
Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén hit- és erkölcstan. Bibliaolvasás. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Szőts Farkas, Református ker. erkölcstan.
Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Konfirmációi Káté. — Istenről, Jézusról. — Biblia-olvasás. Egyházi ének.
Kézikönyv: Ferencz József, Káté.
Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Samu.* Heti óra: 2.
Tananyag: A zsidók története a második templom idejében. Biblia- és imafordítás a tankönyv szerint.
Kézikönyv: 1. Schön D. A zsidók története. I. k. 2. Imakönyv.

IV. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Az egyházi felszerelések, szertartások leírása, jelentése. Az egyházi év felosztása.
Kézikönyv: Dr. Pokorny Emánuel, Szertartástan.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Algöver Andor.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyháztörténelemből a reformáció előtti kor, a reformáció kora és a magyar egyháztörténelem.
Kézikönyv: Bereczky Sándor, Egyháztörténet.
Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén erkölcstan. Egyházi éneklés.
Kézikönyv: Szőts Farkas, Keresztyén erkölcstan.
Unitárius. Tanár: *Józan Miklós,* Heti óra: 1.
Tananyag: Konfirmációi Káté. Szentlélek. Anyaszentegyház. Bűnbocsánat. Örökélet. Szertartások.
Kézikönyv: Ferencz József, Káté.
Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: A zsidóság története a talmud befejezésétől az újkorig.
Kézikönyv: 1. Büchler, A zsidók története. 2. Imakönyv.

V. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A vallástudomány fogalma és fölosztása. Alapvető és ágazatos hittan az apostoli hitvallás XII ágazata alapján.
Kézikönyv: Demény-Baumann, Katholikus hittan.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Martony Elek.* Heti óra: 2.
Tananyag: A keresztyén egyház története. Egyházi ének.
Kézikönyv: Bereczky, A keresztyén egyház története.
Református. Tanár: *Szabó Károly* (II. f. é.). Heti óra: 2.
Tananyag: A keresztyén egyház története a reformációig. Bibliaolvasás. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Bátori G., Egyháztörténelem.
Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Keresztyénség fejlődése. Hitviták. Reformáció.
Kézikönyv: Pálffy—Bereczky, Ker. Anyaszentegyház Tört.
Izraelita. Tanár: *Dr. Schwarz Jakab.* Heti óra: 2.
Tananyag: Szemelvények a prófétai könyvekből. A zsidó vallás története az újkorig.
Kézikönyv: Dr. Neumann, Szemelvények a prófétai könyvekből.

VI. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: A törvény. Az ember képes Isten akaratát megismerni és végrehajtani. Az erkölcsi jó és rossz. Kötelességeink Isten, önmagunk és felebarátaink iránt.
Kézikönyv: Demény Dezső, Erkölcstan.
Ágost. hitv. evang. Tanár: *Sass Béla.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyháztörténet. Egyházi ének.

Kézikönyv: Bereczky Sándor, A Keresztyén Egyház Története. Kis Énekeskönyv.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén egyház története a reformációig. Egyházi éneklés.
Kézikönyv: Bátori Gábor: Egyháztörténet.

Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Samu.* Heti óra: 2.
Tananyag: Szemelvények Jeremiás és Jezsajás próféták könyvéből. A zsidó vallás története (középkor.)
Kézikönyv: Dr. Frisch, Szemelvények a prófétákból.

VII. osztály.

Róm. kath. Tanár: *Demény Dezső.* Heti óra: 2.
Tananyag: Egyháztörténelem. Ókor. Középkor. Újkor.
Kézikönyv: Demény Dezső, Egyháztörténelem.

Ágost. hitv. evang. Tanár: *Sass Béla.* Heti óra: 2.
Tananyag: Hit- és erkölcstan.
Kézikönyv: Dr. Szelényi, Az evangéliomi keresztyénség világnézete.

Református. Tanár: *Szabó Károly.* Heti óra: 2.
Tananyag: Keresztyén erkölcstan. Egyházi énekek.
Kézikönyv: Szőts Farkas, Református keresztyén hit- és erkölcstan.

Unitárius. Tanár: *Józan Miklós.* Heti óra: 1.
Tananyag: Elméleti és gyakorlati erkölcstan.
Kézikönyv: Péterfi, Az ember jogai és kötelességei.

Izraelita. Tanár: *Dr. Kandel Samu.* Heti óra: 2.
Tananyag: 1. A zsidó vallás története az új korban. 2. A bibliai könyvek összefoglaló ismertetése.
Kézikönyv: A biblia.

b) Magyar nyelv.

I. osztály.

Vezető tanár: *dr. Császár Elemér.* Gyakorló tanárok: *Scheiring Károly, dr. György Lajos, dr. Braun Soma.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 171.

Olvasmány: *a) Költői:* Arany: Rege a csodaszarvasról, Keveháza, Attilát hazavárják, Szent László füve, Nyalka huszár. Petőfi: János vitéz, Téli világ. Tompa: Galamboskó. Kozma Andor: A magyarok symphoniája. Gyulai: Hadnagy uram. Régi ének töredéke a szent jobb kézről. Katona dalok. A párjavesztett gerlice. (Nagyrészt könyv nélkül is.) — *b) Prózai:* Magyar népmesék: Fehérló fia. A farkas-tanya. A szürke ló. A róka,

medve és a szegény ember. Krisztus és a madarak. A Tisza eredete. A Szerencse és az Áldás. Hún mondák és történet: Attila, Isten ostora (a krónikák nyomán). Magyar mondák és történet: A magyarok bejövetele (a Névtelen Jegyző és a Képes Krónika után). A magyarok kalandozásai. Lehel kürtje (Jókai). Botond bárdja. A magyarok a szent-galleni monostor alatt (Ekkehard után.) Szt. István, a magyar nép apostola (Hartvik). Szt.-Gellért legendája a Csanád-mondával. Szent László (Jókai). A magyar föld és népe. A puszta fiai közt (Bársony István). A játszó pajtás. Görög regék: Apollon. Perseus. Herakles.

Nyelvtan: Az egyszerű mondat és nemei; mondatrészek, beszédrészek; igehajlítás, névszóhajlítás és ragozás (a névszó mint alany, tárgy, határozó, jelző); igenevek; helyesírás, interpunctio gyakorlatilag.

Írásbeli dolgozatok a helyesírás és nyelvtan begyakorlására, közös rövid fogalmazások, önálló rövid reproductiók szóbeli vázlat vagy írásban tett kérdések után.

Kézikönyvek: Négyesy László, Magyar olvasókönyv, I. rész. Négyesy László: Magyar nyelvtan, I. rész.

II. osztály.

Vezető tanár: *dr. Császár Ernő.* Gyakorló tanár: *dr. Dobai János.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 166.

Olvasmány: *a) Költői:* Kont (Garay), Szilágyi Erzsébet (Tóth Kálmán), Hunyadi László (Petőfi Sándor), Szibinyáni Jank (Arany), Mátyás anyja (Arany), Pesti gyermekek utcai éneke (1458), Budai harcjáték (Kisfaludy K.), Mátyás király Gömörben (Garay), Régi dal, régi dal (Jókai), Pécsi deákok éneke (Baksay Sándor), A rab oroszlán, A völgy és a hegy, A kutyák dala, A farkasok dala (Petőfi), A szél és a nap (Gyulai), A vámosujfalusi jegyző, Jézus és a nép, A keresztútról, Tamás vitéz (Tompa), Egy szegény asszony könyve (Vörösmarty), A jó öreg kocsmáros (Petőfi), Családi kör (Arany), A puszta télen (Petőfi), Az obsitos (Garay), Honfidal (Petőfi). — *b) Prózai:* Nagy-Lajos élete (Küküllei János krónikája nyomán). Nagy-Lajos megsebesülése Aversánál (a dubnici krónikából). Hunyadi János harcaiból (Bonfinius és Heltai nyomán). Mátyás királlyá lesz (Bonfinius után). Mátyás király jeles tettei és mondásai (Galeotto után). A kenyérmezei diadal (Jókai). A mohácsi vész (Brodarics után). Mesék Aesopustól és Fáytól. Az arany trombita (Herczeg Ferenc), Az utolsó szó Istenhez (Eötvös Károly), A rokkant szekér (Mikszáth). A Szent Anna tava (Jókai). A versek legtöbbnyire könyv nélkül is.

Nyelvtan: Szóképzés, szóösszetétel. Jelentéstan. A határozók tana. Szórend. Az összetett mondat. Mellé- és alárendelt mondatok nemei és kötőszavai. Mondatok átalakítása. Írásjelek.

Írásbeli dolgozatok részint a nyelvhasználat gyakorlására, részint az olvasmányok reprodukálására szolgáltak.

Kézikönyvek: Négyesy László, Magyar olvasókönyv, II. rész, Négyesy László, Magyar nyelvtan, II. rész.

III. osztály.

Vezető tanár: *dr. Császár Elemér.* Gyakorló tanárok: *Katona Bernardin, dr. Braun Soma.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 133.

Olvasmány: *a) Prózai*: Budavár eleste (Szalay-Baróti), Eger ostroma (Horváth M.), Egy ostromnap Egerben (Gárdonyi), Fogaras (Mikszáth), Gúnyvár (Mikszáth), Zrínyi M. (Kazinczy F.), Buda visszafoglalása (Acsády), Zrínyi Ilona (Jókai), Török vendéglátás (Takáts S.), A nagyenyedi két fűzfa (Jókai), Vitam et sanguinem (Jókai), Széchenyi István gróf (Varga O.), Coriolanus (Plutarchos után), Az első magyar komikus (Gyulai Pál), A kötél áztatva jó (Jókai), A kis csizmák (Mikszáth). — *b) Költői:* Török Bálint (Arany), Pókainé (Gyulai), Rákócziné (Arany), A bajusz (Arany), Falu végén kurta kocsma (Petőfi), Csokonai (Petőfi), A tintásüveg (Petőfi), Rákosi szántó (Kisfaludy K.), Hymnus (Kölcsey), Szózat (Vörösmarty), Mikes (Lévai). — A költemények nagy része könyv nélkül is.

Nyelvtan: A magyar nyelvtan rendszeresen, különös tekintettel a magyar nyelv sajátságaira.

Írásbeli dolgozatok: Az olvasmányok nyelvi anyagának feldolgozása, tartalmi kivonatok, átalakítások, rövid összefoglalások (történeti tények elbeszélése stb.).

Kézikönyvek: Négyesy László, Magyar olvasókönyv III. rész. Négyesy: Rendszeres magyar nyelvtan.

IV. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 131.

Olvasmány: Főolvasmány Arany János Toldija. E mellett *a)* Mesék, példák, anekdoták a Példák könyvéből, Pesti, Heltai, Haller, Rozsnyai D., Mikes, Péczeli, Fáy, Vitkovics, Czuczor és Greguss meséiből. Elbeszélések: Dardanus (Faludi), A huszti beteglátogatók Jókaitól, A szegedi vár Mikszáth-tól, Szilveszter reggelén (Eötvös K.), Rozgonyiné és A fülemile Aranytól. *b)* Leírások: A magyar ház (Baksay), Szalonta égése (Arany), Hortobágyi képek (Jókai), Középkori magyar apácák (Beöthy), Buda a török alatt (Salamon F.), Kedves találkozás (Tóth Béla), A bujdosók Rodostóban (Mikes), Az alföld, Az erdei lak, A Tisza (Petőfi), Az erdei lak (Tompa), A közelítő, tél (Berzsenyi), A falu

este, A falu reggel (Gárdonyi Géza) Magyarország (Berzsenyi), Ének a végekről (Balassa). *c)* Erkölcsrajzok, jellemzések: A magyar faj (Hunfalvy J.), Milyen a magyar iparos (Mikszáth), A hizelgő (Bajzától), Vörösmarty szülői (Gyulai), A megelégedés (Berzsenyi), Wesselényi hamvaihoz (Berzsenyi), Etele, A puszta sír, Szent László, Szigetvár (Vörösmarty), Himfy dalaiból 2 db, Zsugori uram (Csokonai), Kullancs úrfi (Jókai). *d)* Színmű: Mátyás deák (Kisfaludy Károly).

Stilisztika: Stilisztikai, poétikai és verstani alapvetés az olvasmánnyal és gyakorlatokkal kapcsolatban. A nyelv a stílus szempontjából. A stílus nemei és tulajdonságai. Verstan. Polgári ügyiratok.

Írásbeli dolgozatok: Az olvasott mesék átírása mai nyelvre, az eltérések összeállításával; más mesék szabad átdolgozása; reprodukciók és önálló kisebb dolgozatok adott közös tárgyakról.

Kézikönyvek: Arany Toldija, magyarázta Lehr. — Négyesy László, Stilisztika. — U. az, Verstan.

V. osztály.

Vezető tanár: *dr. Császár Elemér.* Gyakorló tanár: *Ghyczy Gyula.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 103.

Olvasmányok: Az ifjabb Plinius két levele. Thurzó György levelei nejéhez. Mikes Kelemen Törökországi Leveleiből. Kazinczy és Kis János levélváltása. Petőfi és Arany levélváltása. A nándorfehérvári győzelem (Heltai), Hunyadi János (Salamon F.) Prini Péternek, Majlát Istvánnak és Török Bálintnak fogságokról (Tinódi). id. Wesselényi Miklós báró (br. Kemény Zsigmond), Mutatvány Apor Metamorphosisából, Magyarország a XIX. század első negyedében (Marczali). Czuczor rablánca. (Vadnai Károly.) Xenophon beszélgetései: a szülők iránti szeretetről, az istenségről. Aristoteles: az indulatok, különösen a haragról. Pázmány P.: Hasznai a teremtett állatokról való elmélkedésnek. Salamon Ferenc: Daliás Idők. Gróf Széchényi István: Hitel (bevezetése és tartalma). Beszédek: Kossuth L.: A nemzeti védelemről, Deák Ferenc első felirati beszéde. Kölcsey Ferenc: Emlékbeszéd Kazinczy Ferenc fölött. Eötvös: Kőrösi Csoma Sándor. Gyulai Pál: Arany János. Thukydides: Perikles halotti beszéde. Kozma Andor: A hazaszeretetről. Balladák: Szilágyi és Hajmási. Kádár Kata. Molnár Anna (népballadák). Kölcsey: Szép Lenka, Kisfaludy Károly: Az álmatlan király, Vörösmarty: Szilágyi és Hajmási, Arany: Walesi bárdok. Ágnes asszony, Tetemre hivás. V. László. Szondi két apródja. Zách Klára. Ezenkívül több,az iskolában számonkért házi olvasmány.

Elmélet: Szerkezettan és rhetorika.

Írásbeli dolgozatok: Szónoki beszéd átalakítása értekezéssé, összefoglalások; tartalomkivonatok, irodalmi értekezés, leírás, levél, beszéd.

Kézikönyv: Négyesy: Rhetorika. Greguss-Beöthy: Balladák.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 103.

Poétika: Elemzett, illetőleg ismertetett művek az epikai költészet köréből: Ilias, Odysseia, Mahá-bhárata, Rámájana, Sáhnáme, Nibelung-ének, Kudrun, Roland-dal, Kalevala; Aeneis, Megszabadított Jeruzsálem, Szigeti veszedelem, Zalán futása, Buda halála; Divina Commedia, Elveszett paradicsom; Két szomszédvár; Toldi-trilógia; Béka-egérharc, kuruckori, nép- és műballadák; Theokritos: Pásztor énekesek; Czuczor: A falusi kis leány Pesten; Jósika: Abafi; Eötvös: A falu jegyzője; Jókai: Az új földesúr; Munkák és napok, Theogonia; Vojtina Ars poeticája; Pató Pál úr, A magyar nemes, A népszerűség (Gyulai). — A lírai költészet köréből: szemelvények a görög lírából; régi magyar egyházi énekek és kuruc dalok, néhány népdal, továbbá Balassa B., Faludi, Kazinczy, Kisfaludy Sándor, Csokonai, Virág B., Berzsenyi, Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vörösmarty, Bajza, Eötvös, Petőfi, Arany, Tompa lírájából a kézi olvasókönyvek idevágó darabjainak feldolgozásával, tekintettel mind a műfaji változatokra, mind a lírának nemzeti fontosságára. — A drámai költészet köréből: Shakespeare Julius Cæsar-ja, Molière Tudós női. A költői műfajok és formák ismertetése genetikus alapon.

Írásbeli dolgozatok: Regények, eposzok meséje és szerkezete, tragédiák és vígjátékok cselekménye, egy-egy drámai hős jellemzése; több balladai és lírai költemény méltatása; szabad leírás.

Kézikönyvek: Négyesy L.: Poétika olvasmányokkal, Badics F., Magyar irodalmi olvasókönyv II. kötet, 4. kiadás.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Császár Ernő.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 99.

Irodalomtörténet: A magyar nemzeti irodalom fejlődésének története a legrégibb időktől 1820-ig, különös tekintettel az egyes korszakok műveltségi állapotainak jellemzésére s a kiválóbb írói egyéniségek és irodalmi művek olvasmányokon alapuló ismertetésére. A magyar nyelv történeti fejlődése; a nyelvtudomány fejlődése; a nyelvújítás, a magyar nyelv mai állapotának rendszeres áttekintése.

Olvasmányok: A régibb irodalomból szemelvények, a XVII—XIX. század kiválóbb termékeiből a kijelölt művek egészben, (házi olv. iskolai számonkéréssel). Elméleti olvasmányok: önálló fejezetek Volf György, Arany, Gyulai, Beöthy Zsolt, Badics Ferenc és mások munkáiból.

Írásbeli dolgozatok: Irodalom- és művelődéstörténeti értekezések (esetleges párhuzamok) a tárgyalt korszakokról, írókról és műveikről. — Rendszeres magánolvasmány.

Kézikönyv: Beöthy: A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése I. rész. — Balassa József: A magyar nyelv.

c) Latin nyelv.

I. osztály.

Előadó tanár: *dr. Pruzsinszky János.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 201.

Olvasmány: Az iskolai élet és a természet köréből vett olvasmányok, később néhány szakasz a régi Róma világából (Roma, De regibus Romanis, De Romulo, Fratres urbem ædificant, Sabinæ raptae; — De Pompeiorum interitu, Saturnalia, Iter Ostiense, Amphitheatrum, Thermæ); egy-két tréfás olvasmány: Joci, Res ridiculæ, összesen 33 szakasz. (L. a Liber Sexti: I—XVI; XVIII—XXXIV.) A latin nyelvi olvasmányokkal és a nyelvtani tanítással kapcsolatban közismert latin mondások, idézetek, szállóigék, proverbiumok (könyv nélkül is), összesen 91 darab.

Nyelvtan: A magyar nyelven ismeretes latin szavak alapján a latin nyelv helyes kiejtésének és helyes olvasásának begyakorlása, főleg tartalmas gnómák segítségével. A latinnyelvi tanítás elsősorban tartalmi és nyelvi, mintsem alaki és nyelvtani studium kívánt lenni és így főcélja volt, hogy a tanulók mentül több latin szöveggel ismerkedjenek meg és mentül több latin szó *hangképét* és *jelentését* sajátítsák el. A külön nyelvtani órákban az olvasott szöveg alapján történt az igealakok, főnévi és egyéb névszói alakok (præpositiós főnevek) megállapítása, összegyűjtése és csoportosítása, a tanév végéig a tanulók megtanulták az összes activalis conjugatiókat és a declinatiókat, a melléknevek fokozását, a számneveket, névmásokat, aránylag sok adverbiumot és præpositiós kifejezést, kötőszavakat és nehány indulatszót. A külön nyelvtani órákban történt az olvasmányokkal párhuzamosan szerkesztett magyarnyelvű szakaszok latin fordítása és ugyanezekre a külön nyelvtani órákra szorítkozott a nyelvtani alakok gyakorlása is.

Írásbeli gyakorlatok: Eleinte tollbamondott latin szavak és összefüggő szöveg leiratása, később az olvasmánnyal tar-

talmi vonatkozásban álló tollba mondott latin szöveg magyarra fordítása (kettős órában), vagy magyarról latinra való fordítás; az iskolai gyakorlatokon kívül a tanulók házi feladatokat is dolgoztak magyarról latinra.

Kézikönyv: Fodor-Székely: Liber Sexti. III. kiadás. 1912.

II. osztály.

Vezető tanár: *dr. Császár Ernő.* Gyakorló tanárok: *Katona Bernardin* és *dr. Németh Sándor.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 199.

Olvasmány: Az első osztályban megkezdett történet befejezése. A második rész (Quintus története) tárgyalása az 59. fejezetig. — Distichonok és közmondások.

Nyelvtan: A névhajlítás kiegészítése. A főnevek genusa. A melléknév comparatiója. Adverbiumképzés. Számnevek és névmások. Az igehajlításból a coniunctivus-alakok, a teljes passivum, verba deponentia, tőváltoztató igék. — Participialis és infinitivusos szerkezetek, gerundium, gerundivum. Az egyes casusok közül főleg az ablativus és genitivus használata.

Írásbeli gyakorlatok: Magyar mondatok fordítása latinra az olvasmányokhoz, a tanártól szerkesztett szöveg alapján.

Kézikönyvek: Geréb-Morvay, Kis latin nyelvkönyv. Csengeri János, Latin alaktan.

III. osztály.

Vezető tanár: *dr. Láng Nándor.* Gyakorló tanárok: *dr. Kertész Ármin, Ihász József, Raab Dávid* és *dr. Asztalos Lajos.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 208.

Olvasmány. A II. osztályban megkezdett történet befejezése: Quintus Cæsar táborában, Massilia ostrománál; diadalmenet. *Phædrus*-ból: Ranæ regem petierunt. Vacca, capella, ovis et leo. Cervus ad fontem. Vulpes et ciconia. Vulpes et aquila. De vitiis hominum. Graculus superbus et pavo. Aesopus et petulans. Lupus ad canem. Socrates ad amicos. — *Livius*-ból: Képek a római köztársaság történetéből.: L. Junius Brutus, Horatius Cocles, Mucius Scævola, Cloelia, Menenius Agrippa, Coriolanus.

Nyelvtan: Az egyszerű mondat. Az összetett mondat. Alanyi és tárgyi, határozó, jelzői mellékmondatok. Consecutio temporum. Oratio obliqua.

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmányokra vonatkozólag a tanár által szerkesztett magyar mondatok fordítása latinra.

Kézikönyvek: Geréb-Morvay, Kis latin nyelvkönyv; Cserép József, Latin olvasókönyv; Csengeri János, Latin alaktan és latin mondattan.

IV. osztály.

Vezető tanár: *dr. Láng Nándor.* Gyakorló tanárok: *dr. Kertész Ármin, dr. Horváth István, Helle Ferenc Hugó.* Heti órák száma: 6. Összes óraszám: 193.

Olvasmány: *a) Prózai:* Gallia és lakói; Cæsar háborúja Ariovistus ellen; A gall és germán nép szokásai; A hercyniai erdőség. Cæsar élete és művei; Gallia meghódításának jelentősége. — *b) Költői:* Ovidiusból: Az emberiség korszakai. Philemon és Baucis, Orpheus és Eurydice, Dædalus és Icarus, Niobe.

Nyelvtan: Az egyszerű mondat tanára vonatkozó ismeretek rendszerezése. Az összetett mondatok, különösen az alárendelt mondatok kötőszavai, modusai és tempusai. Oratio obliqua. Verstani alapismeretek, a hexameter.

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmány alapján szerkesztett szövegek fordítása magyarból latinra.

Kézikönyvek: Kempf J., C. Julius Cæsar «De bello Gallico» című művéből szemelvények. — Cserép J.: Szemelvény P. Ovidius Naso költeményeiből. — Csengeri János, Latin mondattan.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Cserép József.* Heti óraszám: 6. Összes óraszám: 193.

Olvasmány: *a) Prózai: Livius* XXI. 1—4. A II. pún háború okai. Hannibal jelleme, és XXII. 44—52; 54—57; 61: A cannæi csata és következményei. *Cicerótól: Or. pro Archia* egészen s a *De Signis* c. Verrina 1—9; 17—19; 27—30; 45—50. fej. — *b) Költői: Ovidiustól:* A költő önéletrajza. A megválás percei. A tél Tomiban. Lemuria. A Salius-papok eredete. Terminalia. — *Catullustól:* Ajanlás Corn. Neposhoz. Sappho után. Örök szerelem. Női szó. Búcsú Bithyniától. Testvére sírjánál. Ismét otthon. A jótett jutalma. Ciceróhoz. Cæsarhoz. A hehezetes Arrius. Az elhagyott Ariadne. — *Vergiliustól:* Melibœus és Tityrus. Italia. Libya és Scythia pásztorai. — *Tibullustól.:* Háború küszöbén. Sulpicia Cerinthushoz. Esdeklés Phœbushoz. — *Propertiustól:* A régi Róma, s magánolvasmányul: Cornelia.

Nyelvtan: Az összetett mondat syntaxisának befejezése.

Írásbeli gyakorlatok: Fordítások magyarból latinra az olvasmányokhoz szerkesztett szöveg alapján, kétszer latinból magyarra. Összesen 14 iskolai és 6 házi dolgozat.

Kézikönyvek: Kalmár Elek, Szemelvények T. Livius művéből. — Cserép József, Szemelvény P. Ovidius Naso költeményeiből. — Geréb József, Ciceronis or. pro Archia. — Láng N.-Szőke A. Cicerónak Verres ellen írt De Signis c. beszéde. — Csengeri, Anthologia Latina, Stílusgyakorlatok és Latin mondattan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Cserép József.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 165.

Olvasmány: *a)* Vergilius Aeneiséből I. ének 1—197; II, 1—369; 506—558; VI, 264—330; 384—476; 703—901. *b)* Prózai: Sallusti *de bello Catilinæ liber* bő szemelvényben (a hézagok tartalmi ismertetésével), s a Iug. I—IV. Ciceronis orationes in Catilinam I., IV., azonkívül cursim a II. III. is.

Írásbeli dolgozatok: *a)* Iskolai 9, fordítások magyarból latinra és latinból magyarra az olvasmányokkal kapcsolatban. *b)* Házi dolgozatok: szó- és műv. tört. adatgyűjtés, fordítások magyarból latinra, összesen 12.

Kézikönyvek: dr. Cserép József, Szemelv. Vergilius Aeneiséből és Sallusti bellum Jugurthinum et bellum Catilinæ. Gyurits A., Cicero beszédei Catilina ellen.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 160.

Olvasmány: *Költői:* Vergilius Aeneiséből a VI. ének egészen; VII. 286—571; VIII. 608—731 (Aeneas pajzsa egybevetve Achilleus pajzsával); IX. 168—470 (Nisus és Euryalus)) XII. 697—962. — *Prózai:* Szemelvények Cicero bölcseleti műveiből: Somnium Scipionis, Cato Maior de senectute, Lælius de amicitia, Tusculanæ dispulationes (V. k.). — Vita Ciceronis a se ipso narrata (a Suringar-féle összeállításban). — Több tanuló magánszorgalomból olvasta Sallustiusnak «de coniuratione Catilinæ» c. művét, Cicerónak Catilina ellen tartott két beszédét (I., IV.) és részleteket «de finibus bonorum et malorum»-ból.

Írásbeli dolgozatok: Fordítás magyarról latinra és latinról magyarra.

Kézikönyvek: Pirchala Imre: Vergilius Aeneise és a hozzávaló jegyzetek. — Boros Gábor: Szemelvények Cicero bölcseleti műveiből.

d) Görög nyelv.

V. osztály.

Vezető tanár: *dr. Cserép József.* Gyakorló tanárok: *dr. Asztalos Lajos* és *Kovács Lajos.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 162.

Olvasmány: A forgalomban levő vagy egyébként ismeretes görög szók eredeti alakjain az írás és olvasás begyakorlása, Homeros Odysseia-jából: (I. é. 1—193, V. 1—120; 137—243; 262—312. Könyv nélkül 222 sor.

Nyelvtan: Az olvasmány alapján a görög hang- és alaktan. **Irásbeli dolgozatok:** A szöveggel kapcsolatban álló gyakorlatok, tollbamondott görög szöveg leírása és magyarból görögre fordított mondatok, összesen 11 iskolai és 21 házi. **Kézikönyvek:** Csengeri Odysseia-kiadása. Cserép, Homerosi görög nyelvtan.

VI. osztály.

Vezető tanár: *dr. Pruzsinszky János.* Gyakorló tanár: *dr. Kertész Ármin.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 165.

Olvasmány: Homeros Odysseiájából folytatólag a VI. VII. IX. ének. XI. 1—234; 466—540. XIV. 1—198. XVI. 1—320. XVII. és XIX.-ből részletek. Az eposz tartalmi összefoglalása; a homerosi világ kulturájának ismertetése. Herodotos művéből: Kroisos és Solon, Polykrates gyűrűje, Scytha szokások. **Nyelvtan:** Az igék alakjainak képzése; az igék osztályozása; a nyelvtani ismeretek kiegészítése. **Irásbeli dolgozatok:** Magyar szöveg fordítása görögre és görög (homerosi) szöveg fordítása. **Kézikönyvek:** Homeros Odysseiájának Csengeri János-féle kiadása és a hozzávaló jegyzetek. Cserép József: Homerosi görög nyelvtan. Geréb József: Görög prózai szemelvények.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Gyakorló tanár: *dr. Czebe Gyula.* Heti óraszám: 5. Összes óraszám: 164.

Olvasmány: *Költői:* Homeros Iliasa: Az I. ének egészen; III. 121—420; VI. 237—529; XVI. 1—867; XVIII. 369—617; XXIV. 188—804. Egyes kiválasztott részek könyv nélkül. A homerosi eposzok sorsa, a homerosi kérdés. — *Prózai:* Részletek Herodotos történeti könyveiből: Kroisos és Solon; Perzsa szokások; A hét perzsa főúr tanácskozása; Aristagoras Spártában és Athénben; A Pythia erkölcsi tanítása; A marathoni csata; Xerxes és Demaratos párbeszéde; A salamisi csata. **Irásbeli dolgozatok:** Görög szöveg fordítása magyarra. **Kézikönyv:** Csengeri, Homeros Iliasa bő szemelvényekben és a hozzávaló jegyzetek. Geréb József, Görög prózai szemelvények Herodotos, Xenophon és Platon irataiból.

e) Görög pótló-tárgyak.

V. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok.** Előadó tanár: *dr. Szabó Dezső.* Heti óraszám: 3. Összesen: 97.

Olvasmány: a) *A görög irodalomból:* Válogatott részletek Homeros Odysseiájából és Iliasából (tartalmi kapcsolatokkal), különös tekintettel a szereplő személyek tetteiben és beszédeiben nyilatkozó lélektani jelenségekre s ezek okaira; a homerosi kor világnézetére, erkölcsi felfogására, gondolat- és érzelemvilágára vonatkozó adatok összeállítása, végül a homerosi kérdés ismertetése. Válogatott fejezetek Herodotos történeti munkájából (perzsa, egyiptomi és skytha szokások, a görög-perzsa háborúk stb.), tekintettel a nomád életmódra s Herodotos történetírói felfogására. — b) *A magyar irodalomból:* Költői olvasmányok: Tinódi Buda veszéséről s Terek Bálint fogságáról, válogatott részletek Gyöngyösi Kemény Jánosából és Arany János Buda halála c. költeményéből, különös tekintettel a leírás, szerkesztés, jellemzés és költői előadás fejlődésére, a párhuzamos görög-magyar költői részek összehasonlításával. Történeti olvasmányok: válogatott fejezetek Heltai, Kemény J., Bethlen M., Cserei M. és Apor P. munkáiból — a régi magyar életmód és szokások, másrészt a történeti előadás fejlődésének feltüntetésével. Egy iskolai és egy házi dolgozat.

Kézikönyvek: Homeros Odysseiája Gyomlay Gy. és Iliasa Csengeri J. fordításában. Válogatott olvasmányok Herodotosból, ford. Geréb J. — Dr. Badics F. Magyar irodalmi olvasókönyv. I. kötet.

B) **Görögpótló szabadkézi rajz:** Tanár: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összesen: 64 óra.

a) *Szemléleti látszattani rajzolás.* Geometrikus elemi testek: kocka, hasábok és ily elemekből álló néhány alakzat és testcsoport. — b) *Művészettörténeti ismertetések,* fali táblák és kisebb képek bemutatása nyomán. Az emlékszerű építészet; az ó-kori egyiptomi templomról és szobrászatról; a görög művészetből: szobrászati alkotások.

VI. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok:** Előadó tanár: *dr. Geréb József.* Heti óraszám: 3. Összesen: 98.

Olvasmány: Az I. félévben: a görög lírai költészet fejlődésének ismertetése szemelvényes fordításokból; a politikai és társadalmi élet átalakulása kapcsán az egyéni és közérzés megnyilatkozásának költői formái. — A klasszikus versformák meghonosodása a magyar irodalomban; szemelvények a klasszikus költői iskola műveiből, hatásuk a nemzeti szellem s a magyar költői nyelv és verselés fejlődésére. — A II. félévben: a görög dráma eredete, a Dionysos-kultuszhoz való viszonya és főbb irodalmi képviselői; a görög színház és színjátéki szokások ismertetése. Olvasmányok: Aischylos *Leláncolt Prometheusa*; Sophokles *Oedipus király, Oedipus Kolonosban* és *Antigone* c.

drámája; Euripides *Iphigeneia Aulisban* c. drámája; végül Aristophanes *Plutosa* bőven ismertetve.

Kézikönyvek: Badics Ferenc, Irodalmi Olvasókönyv. II. k. Sophokles drámái Csiky Gergely fordításában. Aischylos Prometheusa Zilahi Károly fordításában; Euripides drámája Radó Antal fordításában.

b) **Szabadkézi rajz:** Tanár: *Csízik Gyula.* Heti óraszám 2. Összes óraszám: 62. Szemléleti látszattan: a kör képe, a henger, (álló, fekvő, üres) kombinációk, testcsoportozatok, a kúp, a gömb, bútorok rajzolása és festése. A középkori művészet néhány kiváló alkotásának képek nyomán való szemléltető ismertetése.

VII. osztály.

A) **Irodalmi olvasmányok:** Előadó tanár: *Ujházy László.* Heti óra: 3. Összesen: 98.

Olvasmány: a) *A görög irodalomból:* Részletek Thukydides történelmi művének I., II., VI. és VII. könyvéből; kapcsolatosan a görög attikai próza megalakulása, Thukydides élete, pragmatikus módszere és művészete. Demosthenes művei közül az olynthosi beszédek és a koszorúról tartott beszéd. b) *A magyar irodalomból;* részletek Virág Benedek Magyar Századaiból; Horváth Mihály, a pragmatica sanctio története; Szalay László: Néposztályok Szt.-István idejében; Salamon Ferenc: A török hódoltság; Kölcseynek a magyar nyelv ügyében tartott beszéde, valamint Széchenyinek a szólásszabadságról és Kossuthnak az országgyűlési teendőkről tartott beszéde.

Kézikönyvek: Szilasi, Szemelvények Thukydidesből; Földi, Demosthenes válogatott beszédei és Badics, Magyar irodalmi olvasókönyv III.

B) **Görögpótló szabadkézi rajz:** Tanár: *Csízik Gyula.* Heti óra: 2. Összes óraszám: 62.

a) *Szemléleti látszattani rajzolás.* Házi eszközök, szerszámok, edények, bútorok; b) *Művészettörténeti és technikai ismertetések,* fali táblák és kisebb képek bemutatása nyomán. Az újjászületéskori művészet.

f) Német nyelv.

III. osztály.

Előadó tanár: *dr. Waldapfel János.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 124.

Olvasmány: *a)* Sorok és versszakok Goethe, Schiller és Heine költeményeiből. Goethe: Zwischen heut' und morgen. In das Stammbuch meinem lieben Enkel Walter v. Goethe.

Die Frösche. Herder: Der Wettstreit. Sturm: Gott grüße dich. — *b)* Közmondások. — Grimm: Das Riesenspielzeug. Lessing: Das Schaf und die Schwalbe. Die Wohltaten. — Herakles.

Nyelvtan: Kiejtés és helyesírás. Az olvasmánnyal kapcsolatban az alaktanból: coniugatio és declinatio; a mondattanból: mondatrészek, fő- és mellékmondatok megkülönböztetése; a szórend elemei. — Tárgyi szócsoportok. — Beszédgyakorlatok az olvasmány és a tárgyi szócsoportok kapcsán.

Írásbeli dolgozatok: Az olvasmánnyal kapcsolatos mondatok fordítása magyarból németre; dolgozatok a helyesírás begyakorlására és a nyelvtani ismeretek biztosítására.

Kézikönyv: Timár Pál, Német nyelv- és olvasókönyv I.

IV. osztály.

Vezető tanár: *dr. Fest Sándor.* Gyakorló tanár: *dr. Benigny Gyula.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 103.

Olvasmány: *a)* Uhland: Die Einkehr. Siegfrieds Schwert. Das Schwert. Die Rache. Die Kapelle. Rückert: Barbarossa. Schiller: Lied des Hirten. Der Schütz. Heine: Die Grenadiere. Lenau: Der Postillon. Goethe: Die wandelnde Glocke. — *b)* Herder: Aus Tirol. Niebuhr: Orestes und Pylades. Wolff: Siegfried. Tschudi: Graf Rudolf von Habsburg. Walter u. Hildegunde. Grimm: Friedrich Rotbart auf dem Kyffhäuser. Witzschel: Die h. Elisabeth von Ungarn. Grimm: Dornröschen.

Nyelvtan: Az alaktan kiegészítése. A mondattan elemei.

Írásbeli dolgozatok: Az olvasmányok tartalmának feldolgozása kisebb mondatokban. Dolgozatok a nyelvtani ismeretek biztosítására.

Kézikönyvek: Timár Pál: Német nyelv- és olvasókönyv I.

V. osztály.

Előadó tanár: *dr. Waldapfel János.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 97.

Olvasmány: *a)* Sturm: Der Wald. Storm: Herbst. Schiller: Der Ring des Polykrates. Die Kraniche des Ibykus. Die Bürgschaft. — *b)* Welter: Ägyptische Baukunst. Grube: Die Phönizier. Herodotos: Polykrates. Evers: Sokrates. Mommsen: Hannibals Alpenübergang.

Nyelvtan: A nyelvtani ismeretek kiegészítése.

Írásbeli gyakorlatok: Az olvasmánnyal kapcsolatos szöveg fordítása magyarból németre; olvasmányok tartalma és magyarázatok reprodukciója németül.

Kézikönyvek: Heinrich: Német balladák. Timár: Német olvasókönyv II. Timár: Rendszeres német nyelvtan.

VI. osztály.

Előadó tanár: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 95.

Olvasmány: *a)* Goethe: Erlkönig. Der Fischer. Der König von Thule. Der Sänger. Ballade. Platen: Das Grab im Busento. Das Nibelungenlied (Simrock ford.): Részletek: A vadászat. A II. részből az Attilára vonatkozó szakok. Kudrun: 1207—1250. versszak. Herder: Der Cid. Goethe: Mignon. Über allen Gipfeln ist Ruh. *b)* Freytag: Die Völkerwanderung. Uhland: Die Nibelungensage. Kudrun. Der Sängerkrieg auf der Wartburg und Meister Klingsor aus Ungarn. Der Gral und Parzival. Lohengrin.

Nyelvtan: A mondattan kiegészítése.

Irásbeli dolgozatok: Az olvasmányok tartalmának feldolgozása.

Kézikönyvek: Heinrich G. Német balladák I. Heinrich G. Német tan- és olvasókönyv III. Timár P. Német olvasókönyv II. Herder: Cid (magy. Hoffmann). Timár P. Rendszeres német nyelvtan.

VII. osztály.

Előadó tanár: *dr. Waldapfel János.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 102.

Olvasmány: Schiller: Der Kampf mit dem Drachen. Der Taucher. Der Handschuh. — Goethe: Der Fischer. Erlkönig. Der Zauberlehrling. — Schiller: Wilhelm Tell. — Goethe: Dichtung und Wahrheit (Szemelvények). — Lessing: Laokoon, XIII., XV. és XVIII. — Goethe: Hermann und Dorothea.

Irásbeli gyakorlatok: Fordítás magyarból németre Eötvösből; olvasmányok és magyarázatok összefoglaló reprodukciója németül.

Kézikönyvek: Heinrich: Német balladák. Heinrich: Német tan- és olvasókönyv III. Goethe: Dichtung und Wahrheit (magy. Tiber). Goethe: Hermann und Dorothea (magy. Weber).

g) Történelem.

III. osztály.

Vezető tanár: *Ujházy László.* Gyakorló tanár: *Ghyczy Gyula.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 102.

Magyarország története a magyarok bejövetele előtt. A magyarok eredete, őshazája és költözései. A honfoglalás és a kalandozások. A kereszténység és a királyság megalapítása. Szt. István intézményeinek bomlása és a hűbéri alapon való szervezkedés. Magyarország mint Kelet-Európa nagyhatalmassága.

Küzdelem a törökök ellen és az ország hanyatlása 1526-ig. Az ország alkotmánya és intézményei, fejlődésük folytonos szemmeltartásával.

Kézikönyv: Ujházy: A magyar nemzet történelme. I. Mika: Történelmi Olvasókönyv. I.

IV. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Dezső.* Gyakorló tanár: *dr. Novák József.* Heti óraszám 3. Összes óraszám: 97.

Magyarország története a mohácsi vésztől 1867-ig. Magyarország politikai földrajza. Ausztria. Magyarország és Ausztria közjogi viszonya.

Kézikönyv: Ujházy: A magyar nemzet történelme. II. k. Mika: Történelmi Olvasókönyv. II.

V. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Dezső.* Gyakorló tanár: *dr. Farczády Elek.* Heti óraszám 3. Összes óraszám: 103.

Egyetemes történelem: Az ó-kor története.

A keleti népek kulturális és politikai történelmének ismertetése után a görögök őstörténelmének, műveltségük, állami és gazdasági életük általános fejlődésének tárgyalása. Az ion és dór államalakulás sajátos vonásai. Athén vezető szerepe a görögök kulturális életében és szabadságharcaiban. A hegemoniáért lefolyt küzdelmek és hatásuk a görög nemzeti élet megromlására. A makedon uralom és a hellenizmus.

A rómaiak történelméből Itália őstörténelme, a római királyság állami és vallási intézményeivel. A köztársasági Róma belső élete s a rendek küzdelmei, figyelemmel a görög analogiákra és a jogfejlődésre. Róma külső politikája és világuralmának megalapítása. A politikai, szociális és gazdasági ellentétekből származó polgárháborúk. A köztársaság bukása és a császárság megalapítása. A császárság történelme a népvándorlásig.

Kézikönyv: Ujházy, Egyetemes történelem I. Mika, Történelmi Olvasókönyv III.

VI. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Dezső.* Gyakorló tanár: *dr. Horváth István.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám 92.

A középkor története és az újkor történetéből: A reformáció és az ellenreformáció kora 1648-ig. Főszempont volt az állami, társadalmi és gazdasági élet fejlődésének megismerése.

Kézikönyv: Ujházy, Egyetemes történelem. II. Mika, Történelmi olvasókönyv. IV.

VII. osztály.

Vezető tanár: *Ujházy László.* Gyakorló tanár: *Ghyczy Gyula.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 106.

Az új-kor története 1648-tól. Az ellenreformáció és a vallásháboruk kora. A modern állami élet kifejlődése. A nagyhatalmak megalakulása a XVII. században. A XVIII. század bölcseleti, politikai és közgazdasági irodalma és a nyomában járó fölvilágosodott abszolutizmus. A tenger uralmáért vívott harcok s a gyarmatbirodalmak megalakulása. A francia forradalom, mint az emberi jogok előharcosa. A forradalom hatása Európára. A francia császárság megalapítása és hódításai. A nemzeti öntudat és a nemzetiségi kérdés életrekeltése. A népek harca Napoleon diktatúrája ellen. A statusquo helyreállítása a bécsi kongresszuson. A szent szövetség és a forradalmak kora. A szociális mozgalmak és a legújabb államalkotások nemzeti alapon.

Kézikönyv: Mika: Világtörténelem II. és III. Mika: Történelmi olvasókönyv V.

h) Földrajz.

I. osztály.

Előadó tanár: *Pályi Sándor.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 96.

Térkép-olvasás. Magyarország földrajza részletesen, különös tekintettel hegy- és vízrajzára.

Kézikönyv: Jákó-Ujházy, Földrajz I. Kogutowicz, Középiskolai földrajzi atlasz.

II. osztály.

Vezető tanár: *Pályi Sándor.* Gyakorló tanár: *dr. Novák József.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 98.

Ausztria részletes tárgyalása után Európa többi országai. Ázsia és Afrika általános ismertetése.

Kézikönyv: Jákó-Ujházy, Ó-Világ. Kogutowicz, Középiskolai földrajzi atlasz.

III. osztály.

Vezető tanár: *Pályi Sándor.* Gyakorló tanár: *dr. Lampel Jenő.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 69.

Földrajz: Amerika és Ausztrália földrajza, továbbá a sarkvidékek, különös tekintettel a fölfedezésekre.

Fizikai földrajz: A Föld alakja. A Föld felszine. Világrészek és világtengerek. A szárazföld vízszintes és függőleges tagosultsága. A szárazföld vizei. A tenger. A víz munkája. A légkör, a levegő tulajdonságai. Csapadékok. A víz körútja. Vulkánosság.

Kézikönyvek: Jákó-Ujházy, Az Új-Világ földrajza. Balog Mór: A physikai és mathematikai földrajz alapismeretei.

i) Természetrajz és vegytan.

I. osztály.

Vezető tanár: *dr. Balázs István.* Gyakorló tanár: *Kárpáti Ernő.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 68.

Növény- és állattan. A virágos növények gyűjtése és konzerválása. Hazai és külföldi gyümölcsök. Virág (beporzás), gyümölcs és termés. A termések csoportosítása. A szüret. Must, törköly és seprő. A must erjedése. Aratás, hordás, cséplés. A liszt és a kenyér. Házi emlős állatok. A közönségesebb fenyők. Az ember lakása közelében, a mezőn és az erdőn élő nevezetesebb emlős vadállatok. Nehány tavasszal virító egy- és kétszikű vadnövény. A gabonafélék: búza, rozs, árpa, zab, kukorica. A nevezetesebb hüvelyes veteményes és takarmánynövények: paszuly, borsó, lencse, lóhere, lucerna, bükköny. A tanult növények leírása és rajzolása. A növények szervei. Házi szárnyas állatok. Növénygyűjtő kirándulások a szabad természetbe. Növénygyűjteménykészítés.

Tankönyv: dr. Szterényi Hugó: Természetrajz I.

II. osztály.

Vezető tanár: *dr. Balázs István.* Gyakorló tanár: *Lénárd Gábor.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 69.

Növény- és állattan. A virágos növények gyűjtése és konzerválása. Nehány ősszel virító vadnövény. Majmok, tengeri emlősök, erszényes emlősök. A ház körül, a mezőn, az erdőben és a vizeken élő madarak. Csúszó-mászó állatok. Kétéltűek. Halak. Puhatestű állatok. Rovarok (bogarak, lepkék, hártyásszárnyúak, egyenesszárnyúak, recésszárnyúak, kétszárnyúak). Pókok. Százlábúak. Rákok. Férgek. Gyümölcsfák. Erdei fák és bokrok. Konyhakerti, takarmány- és egyéb gazdasági növények. A tanult növények leírása és rajzolása. Növény-, bogár- és lepkegyűjtő kirándulások a szabad természetbe. Növény-, bogár- és lepkegyűjtemény-készítés.

Tankönyv: dr. Szterényi Hugó: Természetrajz II.

IV. osztály.

Vezető tanár: *dr. Balázs István.* Gyakorló tanár: *Mitterhauszer Richárd.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 105.

Növénytan. A virágos növények gyüjtése és konzerválása. A természettudományok felosztása. A növénytan egyes részeinek rövid ismertetése. Nehány ősszel is virító vadnövény ismertetése. A növények szervei, különös tekintettel a szaporító szervekre. A növényi sejttan, szövettan és embriologia alapismeretei. A kézi nagyító és a mikroszkopium. A mikroszkopium, mint a biologiai kutatások nélkülözhetetlen apparátusa. Khémiai alapismeretek. Elem, vegyület, keverék. A nevezetesebb fémek és nem-fémek. Az égés. Oxidok, savak, lúgok, sók. A molekuláris theoria alapismeretei. Anorganikus és organikus vegyületek. A zöld és nem-zöld növények táplálkozása. Asszimiláció. Lélekzés. Elpárolgás. Élősködő és rovarevő növények. Szaprofitizmus, parazitizmus, szünbiozis, szünojkozis. A növények szaporodása (ivaros és ivartalan szaporodás). Mozgástünemények és érzésjelenségek a növényországban. A növények rendszertana. A nomenklatura és terminologia alapismeretei. Mesterséges és természetes növényrendszerek. Myxomycetes. Bacteria (a baktériumok, a dezinficiáló módszerek és a szérum-therápia). Algæ. Mycetes (különösen a gabonaféléken és a szőlőn élősködő gombák; az ehető és mérges kalapos-gombák). Zuzmók. Musci (májmohák és lombos-mohák). Pteridophyta (harasztok, surlók, korpafűfélék, salviniák és selaginellák). Gymnospermæ (fenyők és cycasok). Angiospermæ. A nevezetesebb egyszikű növénycsaládok. A nevezetesebb kétszikű (sziromtalan, szabad-szirmú és összenőtt-szirmú) növénycsaládok. A dohányzás káros hatása a szervezetre. Ontogenezis és filogenezis. A biologiai evolucio, a deszcendencia és a darwinizmus alapismeretei. A növények ojkologiája (sok konkrét példa megismertetésével). Növénygyűjtő kirándulások a szabad természetbe. Növénygyűjteménykészítés.

Tankönyv: dr. Szterényi Hugó: Növénytan.

V. osztály.

Vezető tanár: *dr. Balázs István.* Gyakorló tanár: *Geduly Olivér.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 106.

Állattan. A természettudományok felosztása. Az állattan és embertan egyes részeinek rövid ismertetése. A növény és állat élettünemények és életműködései közt levő hasonlóságok és különbségek. Az állati sejttan, szövettan és embriologia alapismeretei. A kézi nagyító és a mikroszkopium. A mikroszkopium, mint a biologiai kutatások nélkülözhetetlen apparátusa. Az állatok szervei és szervrendszerei. Bőrrendszer. Csontrendszer. Izom-

rendszer. (A mérsékelt sportok üdvös és a túlhajtott sportok veszedelmes hatása a test egészségére.) Táplálkozó-rendszer és az emésztő-mirigyek. (A fiziologiailag helyes táplálkozás: a tej, tojás és növényi eledel a táplálék nagyobb, a hús pedig a táplálék kisebb részét alkossa. A fogak tisztogatása és szakadatlan gondozása.) Nyirokrendszer. A szív és a vérrendszer. Lélekzőrendszer. Kiválasztó-rendszer. Idegrendszer és érzékszervek. A hang szervei a gerinces és gerinctelen állatoknál. Szaporítórendszer (az állatok ivaros és ivartalan szaporodása.) Az állati anyagcsere, az állati asszimiláció és az állati test melege. Az állati munka. Elfáradás, pihenés, alvás. A pihent szervezet új munkabírása. Téli és nyári álom. Szaprofitizmus, parazitizmus, szünbiozis, szünojkozis. Színutánzás. Szín- és alakutánzás. Metamorfozis és metagenezis. Ontogenezis és filogenezis. A biologiai evolució, a deszcendencia és a darwinizmus alapismeretei. Az állatok ojkologiája (sok konkrét példa megismertetésével). Az alkohol romboló hatása az állati szervezetre. Az állatok rendszertana. A nomenklatura és terminologia alapismeretei. Mesterséges és természetes állatrendszerek. Protozoa. Spongia. Cœlenterata. Vermes. Echinodermata. Mollusca. Arthropoda (rákok, százlábúak, rovarok, pókok etc.). Vertebrata (a halak, kétéltűek, csúszómászók, madarak és emlősök nevezetesebb rendjei és családjai). Az ember (a különböző emberraceok) viszonya a többi emlős állathoz. Minden állatkör, osztály, rend és esetleg család keretén belül, egy-egy főbb képviselő részletes ismertetése alkotta az összes többi tudnivaló fundamentumát. A bogarak és lepkék gyüjtése és konzerválása. Bogár- és lepkegyüjtő kirándulások a szabad természetbe. Bogár- és lepkegyüjteménykészítés.

Tankönyv: dr. Szterényi Hugó: Állattan.

VI. osztály.

Vezető tanár: *dr. Balázs István.* Gyakorló tanár: *dr. Fridli Rezső.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 98.

Ásványtan és vegytan. A természettudományok felosztása. A kristály-, ásvány-, kőzet-, föld-, őslénytan és a khémia egyes részeinek rövid ismertetése. Az anorganikus és organikus világ és a két világ közt levő szoros kapcsolat.

Khémiai előismeretek. Fizikai és khémiai tünemények. Halmazállapotok. Elem, vegyület, keverék. A nevezetesebb fémek és nem-fémek. Az égés. Oxidáció és redukció. Pörkölés. Desztilláció. Szublimáció. Száraz desztilláció. A molekuláris theoria alapismeretei. (Világegyetem. Anyag és erő. Monizmus. Dualizmus. Elektron, atom, molekula. Atomsúly, molekulasúly, egyenértéksúly, vegyérték. Egyszerű és összetett gyökök. A gyökök vegyértéke. Ionelmélet stb.) A fizikai gáztörvények. Avogadro

törvénye. Az egyszerű és sokszoros súlyviszonyok törvényei. Az elemek és vegyületek khémiai jelei, khémiai képlet, khémiai egyenlet, cserebomlás, reakció stb. Az atomsúly, molekulasúly, egyenértéksúly és általában a khémiai egyenletek gyakorlati értékesítése a khémiai gyáriparban. Anorganikus és organikus vegyületek. A levegő és a víz összetétele, fizikai és khémiai tulajdonságai. A víz analizise és szinthézise. A desztillált, lágy és kemény víz (kazánkő). A víz körútja a földön és óriási szerepe a természet háztartásában. Hidrogénium, oxigénium és nitrogénium. A szén. A szén oxidjai. A kén. A kén oxidjai. Kénessav és kénsav. Hidrogéniumszulfid és karboniumdiszulfid. A foszfor. A foszfor oxidjai. A halogén elemek: khlór, jód, bróm és fluor. Nátrium, kálium, lithium, kálcium, magnézium és e fémek oxidjai. Szilicium (az ásványok és kőzetek egyik legfőbb alkotórésze). Aluminium (az ásványok és kőzetek egyik legfőbb alkotórésze). Az ammonia-gáz. A nevezetesebb lúgok: nátrium-, kálium-, lithium-, kálcium-, ammoniumhidroxid. Az ammoniumkhlorid. A nevezetesebb haloid- és oxisavak: sósav, kénsav (a kénsavgyártás különböző módjainak részletes ismertetése), kénessav, salétromsav, salétromossav, foszforsav, foszforossav, szénsav. Haloid- és oxisók; normális só, savanyú só, lúgos só, kettős só. Oldat és telített oldat. A fotokhémia alapismeretei. A fotografálás elmélete. A spektrum-analizis. A thermokhémia alapismeretei. Az elektrokhémia alapismeretei (elektrolit, elektrolizis, anód, katód, anion, kation stb.) Az anyag és erő megmaradásának törvénye.

A hat (harminckét) kristályrendszer részletes tárgyalása. A lapszög állandósága. Paraméter és paraméterviszony. A Weiss-, Nauman- és Miller-féle kristályjelzés megismertetése. Teljes és feles alakok. Kombinációk. Ikerkristályok. Az ásványok nevezetesebb fizikai tulajdonságai. Szoros összefüggés az ásványok khémiai szerkezete, kristályalakja és fizikai tulajdonságai között. Kristályodott, kristályos és amorf elemek és vegyületek. A kristályok kiválása oldatokból és megolvadt tömegekből. Fennőtt és bennőtt kristályok. Izomorfizmus és polimorfizmus.

A termés-elemek (fémek és nem-fémek) mint ásványok; nemes fémek: arany (az arany nevezetesebb lelőhelyei, előfordulási körülményei, bányászata, kohászata), ezüst, platina; nem nemes fémek: réz, kéneső; nem-fémek: szén (gyémánt, grafit), kén. A nevezetesebb fémek és nem-fémek (vas, ólom, cink, kéneső, stibium, arzén stb.) szulfidjai, mint ásványok. A nevezetesebb fémek oxidjai, mint ásványok: vasércek (a vasércek bányászata és kohászata; meteorkő és meteorvas), cuprit, pyrolusit, kassiterit. Néhány fém khloridja és fluoridja, mint ásvány: konyhasó, fluorit stb. Az aluminium oxidjai, mint ásványok: korundféleségek. A nevezetesebb haloid- és oxisavaknak külön-

böző fémekkel alkotott haloid- és oxisói (khloridok, szulfátok, szulfitek, nitrátok, nitritek, foszfátok, foszfitek, karbonátok). Az ásványsók tüzetes tárgyalása. Mészégetés, égetett mész, oltott mész, mészvíz, vakolat, a vakolat megkeményedése. A cseppkő képződése a mészbarlangokban. A kalcit és az aragonit kétféle képződése. Kvarc és opál. Különböző kovasavak. Különböző szilikátásványok: beríll, topáz, turmalin, gránát, amfibol, különböző földpát- és agyagféleségek, különböző csillámok stb. Üveg- és porcellángyártás.

A kvalitativus (fémek és savmaradékok) és a kvantitativus (titrálás, súlyelemzés) analitikai khémia alapismeretei.

A legnevezetesebb orgánikus vegyületek és keverékek. Szénhidrogénvegyületek. A methansorozat vegyületei. Földgáz, petroleum stb. A világítógáz gyártása. A benzol és a benzol származékai. Szénhidrátok. Tőzeg, barnaszén, kőszén, anthracit. Az ásványszenek képződésére vonatkozó theoriák. Fehérjék. A cukor erjedése. Az alkoholok. Az alkohol romboló hatása az állati szervezetre. Az alkohol erjedése. Az ecet. Ecetsav és más organikus savak. Éther, khloroformium. A zsirok és olajok. Gyertya- és szappangyártás. A glicerin. A nevezetesebb cianvegyületek. Alkaloidák.

A föld és az universzum szférái: litho-, hidro-, organo-, aëro-, asztroszféra. A levegő, víz és tűz geologiai munkája. A kőzetek felosztása és a nevezetesebb kőzetek megismertetése. Egyszerű, összetett és törmelékes kőzetek; üledékes, eruptiv, metamorf kőzetek stb. Gránitos, porfiros és bazaltos szövet. A vulkánizmus és a vele rokon tünemények rövid ismertetése. Gyűrődés, vetődés. Százados emelkedések és sülyedések. A földrengések. Földgázforrások. Gejzirek.

A geologiai őskor és kőzetei. A geologiai elsőkor, másodkor, harmadkor és negyedkor üledékes és eruptiv kőzetei és nevezetesebb állat- és növénykövületei (vezérkövületek). Az orgánikus eredetű, kövületeket tartalmazó mészrétegek. A geologiai jelenkor. A diluviális és alluviális ember élete. A világegyetem (égitestek) és a khémiai elemek evolueiója. Földtani kirándulások a szabad természetbe. Kristálymodellgyüjtemény-készítés.

Tankönyv: dr. Reichenhaller Kálmán: Khémia és mineralogia.

j) Természettan.

VII. osztály.

Vezető tanár: *Szijártó Miklós.* Gyakorló tanárok: *Hittrich József, Kalapis János* és *Molnár Géza.* Heti óraszám 4. Összes óraszám 137.

Az egyenletes mozgás s a szabad esés. Kisérletek az Atwood-féle ejtőgéppel. A sebesség s a gyorsulás mérése. A mozgás

első törvénye. A tömeg és a sűrűség. A mozgás második törvénye: az erő és a súly mérése. A mozgás harmadik törvénye: az erőparallelogramm; a lejtő s a ferde hajítás. Az egyenletes körmozgás, a rezgő mozgás; szögsebesség, centripetális gyorsulás. A tömegközéppont. A testek forgása; szöggyorsulás. Az inga. A szabad esés gyorsulásának mérése. A munka, energia, effektus, tehetetlenségi nyomaték. A szilárd testek statikája; a deformáció. A folyékony és légnemű testek mechanikája. A hullámmozgás. Hangmagasság, hangszerek. Fényvisszaverődés, fénytörés. Színszóródás. Spektroszkóp. Fényinterferencia jelenség. Diffrakció jelenség. Polarizált fény.

Kézikönyv: Szijártó: Fizika. I. r., 2. kiadás.

k) Mennyiségtan.

I. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Péter.* Gyakorló tanár: *Molnár Géza.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 138.

Tárgykör: Budapest és az ország egyszerűbb statisztikai viszonyai. Magyarország vasútvonalai. Hossz- és térmértékek. Időszámítás.

Formális anyag: Alapműveletek egész-, tizedes- és törtszámokkal.

Kézikönyv: Arany-Szijártó, Számtan.

II. osztály.

Előadó tanár: *Kármán Ferenc.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 128.

Tárgykör: A gazda és a kereskedő számolási körei.

Formális anyag: Műveletek törtszámokkal. Egyenes és fordított arányosság. Ezeknek grafikus ábrázolása. Hármasszabály. Százalékszámítás. Korlátolt pontosságú szorzás és osztás.

Kézikönyv: Arany-Szijártó, Számtan.

III. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 105.

Tárgykör: Tőke gyümölcsöztetése: kölcsönadás, takarékpénztárba tevés, kötvények s részvények vásárlása útján. Az értékpapirok jövedelmezőségének megítélése. Kötvények, részvények, váltók tőzsdei forgalma. A hazai és fontosabb külföldi érmék.

Formális anyag: Százalékszámítás. Kamatszámítás (kamatok tőkésítése). Discont. Aranyra és ezüstre vonatkozó számításmódok.

Kézikönyv: Arany-Szijártó, Számtan.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Kármán Ferenc.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 94.

A kamatszámítás, geometria és egyszerűbb fizikai tünemények tárgyi körében: a négy alapművelet pozitív egész, tört és negatív számokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. A hatványozás, a többtagúak négyzete, köbe és magasabb hatványai. Algebrai kifejezések ábrázolása. Egyszerű grafikonok készítése.

Kézikönyv: Arany-Szijártó, Algebra.

V. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Péter.* Gyakorló tanár: *Frenyó Lajos.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 104.

a) Algebra: Az elsőfokú egy ismeretlenes egyenletek megoldásával kapcsolatban a mult évi anyag áttekintése. Diophantos feladatai. Egyenletek több ismeretlennel, főleg kamat-, érmeszámítási és keverési feladatok; fajhő, fajsúly számítás. Mozgási feladatok. Egyenletek grafikus megoldása, grafikus menetrend. Négyzetgyök.

b) Geometria: A rajzoló geometriában tanultak összefüggő áttekintése: a háromszög, négyszög és sokszög fontosabb tulajdonságai. Szerkesztések. Egybevágóság. Területmérés. Pythagoras tétele.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó, Algebra és Wagner, Geometria.

VI. osztály.

Vezető tanár: *dr. Szabó Péter.* Gyakorló tanár: *Hittrich József.* Heti óraszám: 4. Összes óraszám: 140.

A hasonlóság alapján: a háromszög, négyszög és a kör tulajdonságai. A körméréssel kapcsolatban: a trigometriai függvények bevezetése, alaptételek. Szabályos sokszögek. A π kiszámítása. A kör és részeinek területe. A derékszögü és egyenlőszárú háromszög megoldása. — Négyzet-gyökvonás. Az $y^2=ax$ görbe ábrázolása. Gyökmennyiségek. Negativ és tört kitevős hatványok. Logarithmus.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó, Algebra és Wagner, Geometria.

VII. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám 3. Összes óraszám: 100.

a) Algebra: A logarithmus. A logarithmus görbe ábrázolása,

a logar-léc használata. Számtani és geometriai sor. Kamatoskamat és járadékszámítás. Államkölcsönök.

b) **Geometria**: A síkbeli trigonometria részletesen. A trigonometriai függvények ábrázolása. A térmértan elemei. Szabályos testek. Felszín és köbtartalom számítása.

Kézikönyvek: Arany-Szijártó, Algebra és Wagner, Geometria.

l) Rajzoló geometria.

I. osztály.

Előadó tanár: *dr. Szabó Péter.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 88.

Padlómintáknak, párkány- és szegélydíszítményeknek, csillagidomoknak és rozettáknak módszeresen vezetett szemléltetése és rajzolása alapján: a síkidomok tulajdonságai, egyenes vonal, szög és szögmérés; területmérés; szabályos sokszögek, a kör kerülete és területe.

Kézikönyv: Szuppán-Szirtes, Planimetriai alaktan.

II. osztály.

Előadó tanár: *Kármán Ferenc.* Heti óraszám: 3. Összes óraszám: 93.

A kocka, az oszlopok, a hasáb, a gúla, henger, kúp megismertetése; hálózatuk rajzolása, a testeknek hálózatukból való előállítása, a testek axonometrikus képe. A tanult testek síkmetszetei, felszíne és köbtartalma.

Kézikönyv: Szuppán-Szirtes, Stereometriai alaktan.

III. osztály.

Előadó tanár: *Szijártó Miklós.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 62.

Tárgykör: A síkidomok ábrázolása méreteik szerint. Földmérési eszközök megismertetése. A helyszínrajzolás megbeszélése. Területek felmérése és rajzolása.

Formális anyag: Síkidomok congruentiája, hasonlósága. Síkidomok szerkesztésére vonatkozó geometriai tételek.

Kézikönyv: Fodor-Wagner, Constructiv planimetria.

IV. osztály.

Előadó tanár: *Kármán Ferenc.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 69.

A körre vonatkozó szerkesztések, érintők, két kör viszonya. Az ellipsis, parabola és hyperbola főbb tulajdonságai és szerkesztése.

Kézikönyv: Fodor-Wagner, Constructiv planimetria.

m) Szépírás.

I. osztály.

Tanította: *dr. Szabó Viktor.* Heti óraszám: 1. Összes óraszám: 30.

Magyar szépírás a Nagy Sándor-féle minták használata mellett a betűk elemzésével és fejlesztésével, tekintettel az ütemírásra.

II. osztály.

Tanította: *dr. Szabó Viktor.* Heti óraszám: 1. Összes óraszám: 30.

Magyar folyóírás és szépírás elemző módszer szerint, tekintettel az ütemírásra.

Segédeszközül a Nagy Sándor-féle magyar szépírás-minták voltak használatban.

Német szépírás, elemző módszer szerint a Nagy Sándor-féle minták után.

n) Tornázás.

I. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 63.

a) *Rendgyakorlatok:* Állás, fővetés, testfordulatok. Sorba sorakozó. Rendek alakitása. Menet, oldal és arcvonal menet. Állj. Indulj.

b) *Szabadgyakorlatok:* Egyszerű négy ütemes gyakorlatok kéziszer nélkül.

c) *Szergyakorlatok:* Svéd szereken a palánk és padnál könnyebb gyakorlatok. Magas ugrás, mászás, lebegőfán és körhintán egyszerűbb gyakorlatok.

d) *Játék:* ősszel és tavasszal szombat délutánonként.

II. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 60.

a) *Rendgyakorlatok:* mint az első osztályban.
b) *Szabadgyakorlatok:* mint az I. osztályban.
c) *Szergyakorlatok:* mint az I. osztályban.
d) *Játék:* mint az I. osztályban.

III. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 55.

a) *Rendgyakorlatok:* Katonai gyakorlatok mint az I. és II. o.-ban, különös tekintettel a szabatos végrehajtásra. Menetközben sorakozó és sorakozó futólépés.

b) *Szabadgyakorlatok:* Egyszerű és összetett mozgások szabadon és kéziszerekkel. Járások, futások. Birkózás.

c) *Szergyakorlatok:* Svéd szertorna, a palánk és pad összes, a bom és rács könnyebb gyakorlatai. Magas ugrás, zsámoly és könnyebb lóugrások. Mászás és támaszgyakorlatok a korláton és lovon. Függési gyakorlatok a gyűrűhintán és nyujtón.

d) *Játék:* Csalogató. Football.

IV. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 67.

a) *Rendgyakorlatok:* mint a III. osztályban.
b) *Szabadgyakorlatok:* mint a III. osztályban.
c) *Szergyakorlatok:* mint a III. osztályban. Svédtorna.
d) *Játék:* mint a III. osztályban.

V. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 59.

a) *Rendgyakorlatok:* Szakasz felállítása, rendek és kettősrendek, igazodás. Sorakozó. Menet, kanyarodás és visszakozás.

b) *Szabadgyakorlatok:* Kéziszerekkel és azok nélkül. Társasgyakorlatok. Kitartó és gyors futás.

c) *Szergyakorlatok:* Svéd torna. A palánk és pad összes, a bom és rács könnyebb gyakorlatai. Magas és távolugrás. Bak- és lóugrások. Mászás rúd és kötélen. Támaszgyakorlatok a korláton, és lovon. Függő gyakorlatok a gyűrűhintán és körhintán.

VI. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 59.

a) *Rendgyakorlatok:* Szakasz felállítása, rendek és kettősrendek. Szakaszban könnyebb mozdulatok menet alatt.

b) *Szabadgyakorlatok:* Kéziszerekkel és anélkül.

c) *Szergyakorlatok:* Csapattornázás összes szereken. Svédtorna.

VII. osztály.

Tanította: *Bernáth János* (szeptembertől március 15-ig) és *Szervánszky Jenő.* Heti óraszám: 2. Összesen: 50.

a) *Rendgyakorlatok:* Katonai rendgyakorlatok. Szakasz felállítása. Rendek és kettősrendek. Sorakozó. Menet, kanyarodások és visszakozások.

b) *Szabadgyakorlatok:* Kézi szerekkel és anélkül. Társasgyakorlatok. Kitartó és gyors futás.

B) Rendkívüli tárgyak.

a) Francia nyelv.

III. osztály.

Tanította: *dr. Kaiblinger Fülöp.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 68.

Tananyag: I. *A l'École.* Exercices pratiques. — II. *Les quatre règles.* — *La division du temps.* — Le système métrique. — La monnaie. — III. *Le corps humain.* — Les infirmités. — L'air pur. — Santé et maladie. — IV. *La famille:* Les membres de la famille. — La chambre. — Noms et prénoms. — L'âge. — La parenté. — Mon père. — Ma mère. — Une enfant bien élevée. — Mère et enfant. — Dans la salle à manger. — Irásbeli gyakorlatok a tananyag köréből.

Tankönyv: *dr. Theisz Gyula.* Francia Olvasó- és Gyakorlókönyv: I. r. 4. kiadás. Direkt módszer.

IV. osztály.

Tanította: *dr. Kaiblinger Fülöp.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 70.

Tananyag: IV. *La famille.* — V. *Histoire d'une maison.* — VI. *Le printemps.* — VII. *L'été.* — VIII. *L'automne.* — IX. *L'hiver.* — Az évszakokhoz simuló prózai és költői olvasmányokkal kapcsolatban. — X. *Contes et récits.* — XI. *Poésies.* Szóbeli és irásbeli gyakorlatok az olvasmányok alapján.

Tankönyv: *dr. Theisz Gyula:* Francia Olvasó- és Gyakorlókönyv. I. rész. 4. kiadás. Direkt módszer.

V. osztály.

Tanította: *dr. Kaiblinger Fülöp.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 68.

Poésies de Hugo, Coppée, Lafontaine. Lectures d'histoire de France et d'histoire naturelle.

Kézikönyvek: *Theisz:* Francia Olvasó- és Gyakorlókönyv: II. rész. — *Theisz:* Petite Grammaire française.

b) Angol nyelv.

V., VI. és VII. osztály.

Tanította: *dr. Fest Sándor.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 75.

Tananyag: Nyelvtani tudnivalók: alaktan, mondattan.

Olvasmányok: Gourio: The Green Series I. Lesson 1—90. The old man and his ass. The travellers and the bear. The faithful dog. Grace Darling, The three brothers. Diamonds and toads. Blue Beard. Gulliver at Liliput (Swift). The miser and his cook (Fielding). The White Ship. Murder of Arthur of Brittany (Dickens). The death of Nelson (Southey). About a trout. An amusing mistake (Jerome K. Jerome).

Költemények: Lucy Gray (Wordsworth). The arrow and the song (Longfellow). The Daffodils (Wordsworth). T is the last rose of summer (Moore). Bishop Hatto (Southey). The Song of the Shirt (Th. Hood). Részlet Byron Mazeppa's Ride c. költői művéből.

c) Művészettörténet.

VII. osztály.

Előadta: *dr. Geréb József* a jan.—ápr. időszak szombati napjain.

1. Az építészet története, az építészi stilusok kifejlődése az ó-kortól a jelenkorig. 2. A szobrászat legkiválóbb alkotásai. Mind a két művészet ismertetése képek, plastikus reconstructiók vagy falra vetitett diapozitiv képek bemutatásával történt.

d) Egészségtan.

VIII. osztály.

Tanította: *dr. Lobmayer Géza.* Heti óraszám: 1. Összes óraszám: 28.

Az egészségtan feladata: az egészség befolyása az egyéni és társadalmi életre. Az emberi test szerkezete. A levegő fizikai, khémiai és élettani tulajdonságai. A vérkeringés: a légzés. A klima és egészségtana. A talaj egészégtani szempontból. Az ivóvíz. Az első segélynyujtás (gyakorlatokkal).

e) Szabadkézi rajz.

I. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám 2. Összes óraszám: 60.

A rajzolás elemeinek ismertetése. Vonal húzása, az egyenes irány, a hajlott vonal, két és több párhuzamos vonal, festés a vonal mentén, két vonal között, deréklő egyenesek rajzolása, két pár deréklő vonal, a derékszögű négyszög, annak kifestése, a négyzet, az átlók, a négyzet és átlóiból alakított diszítő formák, kifestésük, vonalfelezések, idevágó gyakorlatok (rajz és festés), alakfestés előrajzolás nélkül, az egyenlő oldalú háromszög, a kör.

II. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

A vonal, az ív, egyéb elemi görbék; ezekből alkotott formák; szimmetrikus alakítások és csoportosítások; középponti elrendezések; levélformák rajza; festés-gyakorlatok; festés, előzetes rajz nélkül.

III. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

Centrális és szimmetrikus ornamentális motivumok; stilizált levelek mint síkdiszítmények; példák a magyar ornamentikából; festés; természetes levélformák; színmegfigyelés; elemi szemléleti rajz testek után.

IV. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

Ornamentális példák (szalagok, csoportok), levél-, pillangó-, bogárformák rajza és festése; kísérletek a szemléleti látszattanból.

V. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

Elemi sík- és térformák a szín- és térérzék gyakorlására; pillangók, növényi egyszerű alakok, levélformák egyszerűsítése; rovarok rajzolása és festése; látszattani gyakorlatok.

VI. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám 2. Összes óraszám: 60.

Szemléleti látszattani gyakorlatok; rajzolás a valóság után; geometrikus testek, egyszerűbb házieszközök, gombaformák, pillangók stb., közben ornamentális gyakorlatok.

VIII. osztály.

Tanította: *Csízik Gyula.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 60.

Rajzolás a valóság után; gyümölcsformák, eszközök, szerszámok, stb.; közben ornamentális gyakorlatok.

f) Gyorsírás.

I. Kezdők tanfolyama.

Vezette: *dr. Szabó Péter.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 59.

Tananyag: Nagy Sándor-féle népszerű gyorsírás és az iskolai irásból: a betűk összekapcsolása.

Kézikönyv: Nagy Sándor: Népszerű gyorsírás XIII. kiadás és Nagy Sándor: Iskolai gyorsírás, V. kiadás.

II. Haladók tanfolyama.

Vezette: *Pályi Sándor.* Heti óraszám: 2. Összes óraszám: 65.

Tananyag: A Nagy Sándor-féle magyar gyorsírásnak második foka, t. i. az iskolai gyorsírás.

Kézikönyv: Nagy Sándor: Iskolai gyorsírás, V. kiadás.

g) Ének.

I. osztály.

Tanította: *Willmouth Bódog.* Heti óraszám: 1. Összesen: 30.

Hangjegy-ismertetés, gyakorlatok, egy- és kétszólamú énekek.

Segédkönyv: Goll, Énekkönyv I. rész.

I—III. osztály, karének.

Tanította: *Willmouth Bódog.* Heti óraszám: 1. Összesen: 32. Segédkönyv: Harrach, Arany lant. I., II. és III. rész és Zsasskovszky, Egri dalnok.

h) Zene.

I., II., III., IV., VI. és VIII. osztály.

Tanította: *Willmouth Bódog.* Heti óraszám: 2. Összesen: 64. A zenekarban résztvettek minden osztályból azok a tanulók, kik valamely hangszer kezelésében jártasak voltak.

A hangversenyek zenekara állott 10 első, 6 második hegedűből, 2 violából, 4 cellóból, 1 nagybőgőből, 1 fuvolából; a fa- és rézfuvókat a zongora és harmonium helyettesitette.

C) Függelék.

A tanulók természetrajzi, khémiai és fizikai gyakorlatai.

I. Természetrajzi és khémiai gyakorlatok.

IV—VI. osztály.

Intézetünkben az 1912/13. tanévvel egy új, rendszeres intézményt teremtettünk meg. Dr. Badics Ferenc főigazgató úr készséggel járulván hozzá a szükséges és hasznos intézmény szervezéséhez, meghonosítottuk a tanulók délutáni, természetrajzi és khémiai praktikus gyakorlatait. E rendszeres gyakorlatok — amelyekhez hasonlót egy másik budapesti állami középiskolában a mult tanévben először én szerveztem és amelynek párját, különösen ami a biologiai studiumok praktikus oktatását illeti, a kontinens bármely középiskolájában hiába keressük, — nemcsak az analitikai khémia legfőbb tudnivalóit ölelik föl, hanem kiterjeszkednek a nevezetesebb krisztállográfiai, ásványtani, kőzettani és biologiai ismeretekre is (kristálymodellek készítése, jelzése, a kombinációk analizálása, az ásványok meghatározása száraz úton és khémiai reagensek segítségével, kőzetcsiszolatok mikroszkópiumi vizsgálata, növénytani és állattani mikroszkopikus és makroszkopikus munkálatok, pl. preparátumok készítése, növények és állatok anatomiája, növény- és állatojkologiai megfigyelések, fekete és szí-

nes mikroszkopikus és makroszkopikus rajzok készítése különböző növények és állatok szöveteiről, szerveiről és szervrendszereiről, gyűjtőkirándulások a szabad természetbe, növények és állatok preparálása, konzerválása, növény- és rovargyűjteménykészítés stb.).

A tanulók hetenként háromszor, a délutáni órákban dolgoztak az intézet természetrajzi és vegytani helyiségeiben, különösen az előadóteremben. Sajnos, tanulók számára berendezett laboratoriumhelyiséggel még nem rendelkezünk és ez a körülmény a munka intenzitását mindenesetre hátráltatta. A IV. osztályos tanulók a keddi napokon «Növénytani gyakorlatok»-on, az V. osztályos tanulók a pénteki napokon «Állattani gyakorlatok»-on, a VI. osztályos tanulók pedig a szombati napokon «Kristály-, ásvány-, kőzettani és khémiai gyakorlatok»-on vettek részt. Minden gyakorlat ugyanegy alkalommal két óra hosszáig tartott. A tanulók szorgalmasan látogatták a gyakorlatokat és nagy érdeklődést tanusítottak a közös munka változatos programmpontjai iránt.

A gyakorlatokon résztvevő tanulók az iskolától gazdag eszköz-fölszerelést kaptak, amely eszközök használatáért (koptatásáért) semminemű díjat nem fizettek. Hasonlóképpen semminemű biztosítékot nem kellett lefizetniök az eszközökért a gyakorlatokon résztvevő tanulóknak. A tanulók az eszközöket, egyelőre az előadóteremben, egy arra a célra kijelölt záros szekrényben tartották; minden gyakorlati óra után, minden használt eszközt gondosan megtisztogattak, a fémeszközöket, hogy ne rozsdásodjanak, vékonyan bekenték vazelinnel és mindent visszaraktak a szekrény fiókjaiba.

A következőkben közzéteszem a tanulók által a gyakorlatokon használt eszközök jegyzékét és a gyakorlatok programmjait.

Egyelőre — helyszűke miatt — mindháromféle gyakorlat számára 2—2 eszközgarniturát szereztünk be. A háromféle garnitura a következő eszközöket foglalja magában:

Növénytani gyakorlatok.

IV. osztály.

2 Borotva (finom acél) lapos és homorú oldallal 8.—, 2 Skalpellum (boncoló kés) kisebb, nagyobb 3.40, 2 Pincetta (csíptető) nikkeles, acél, közepes nagyságú 3.—, 2 Boncolótű fanyéllel, egyenes és lándzsás 2.75, 2 Kis pipetta, gummicsődarabbal —.70, 1 Glicerines kis üveg, nyeles dugóval —.60, 1 Alkoholos kis üveg, nyeles dugóval —.60, 2 Kis alkoholos, szélesszájú üveg üvegdugóval —.56, 1 Desztilláltvíztartó tubus, üvegfedéllel 10/4 cm 1.30, 1 Ivóvíztartó tubus üvegfedéllel, 10/4 cm

1.30, 1 Kis spatula 1.—, 2 Óraüveg, 6 cm —.26. Összesen 23.47 K.

Finom, középfinom és durva, kimosott törlőruhát (keményítetlent), néhány tárgylemezt, fedőlemezt és egy tárgy- és fedőlemeztartó papirdobozt minden tanulónak magának kellett hoznia a laboratóriumba. Ugyancsak minden tanulónak hoznia kellett: rajz- vagy kartonpapirosokat, fehér írópapirost, rajzceruzákat, vazelint a fémeszközök számára stb.

Állattani gyakorlatok.

V. osztály.

2 Borotva (finom acél) lapos és homorú oldallal 8.—, 3 Skalpellum (boncoló kés) 1 nagyobb, 1 közepesnagy, 1 kisebb 6.50, 3 Pincetta (csíptető) nikkeles, acél, 1 nagy, 2 kicsi 5.—, 3 Boncolótű fanyéllel, egyenes, görbe és lándzsás 4.05, 2 Kis pipetta, gummicsődarabbal —.70, 1 Kézi mikrotom (Leitz) 20.—, 3 Boncoló olló, 1 nagy szétszedhető, 1 kisebb hegyes, 1 görbe 6.65, 1 Boncolótál, cinkbádog, vörös viasz-beöntéssel 6.—, 50 Gombostű a boncoláshoz (feketefejű) —.20, 1 Kis paraffinbeágyazó fölszerelés (C. Reichert) 5.—, 1 Kis paraffinolvasztó, nyeles nikkeledény 1.50, 1 Alkoholos kis üveg, nyeles dugóval —.60, 2 Kis alkoholos, szélesszájú üveg üvegdugóval —.56, 1 Desztilláltvíztartó tubus, üvegfedéllel 10/4 cm 1.30, 1 Ivóvíztartó tubus, üvegfedéllel 10/4 cm 1.30, 1 Kis spatula 1.—, 2 Óraüveg 6 cm —.26. Összesen 68.62 K.

Finom, középfinom és durva, kimosott törlőruhát (keményítetlent), kis üveg kanadabalzsamot, néhány tárgylemezt, fedőlemezt és egy tárgy- és fedőlemeztartó papirdobozt minden tanulónak magának kellett hoznia a laboratóriumba. Ugyancsak minden tanulónak hoznia kellett: rajz- vagy kartonpapirosokat, fehér írópapirost, rajzceruzákat, vazelint a fémeszközök számára stb.

Kristály-, ásvány-, kőzettani és khémiai gyakorlatok.

VI. osztály.

6 Főzőlombik, 2 drb. 50 cc. à 30 f., 2 drb. 100 cc. à 36 f., 1 drb. 250 cc. à 52 f., 1 drb. 500 cc. à 72 f., 2.56, 6 Hengerüveg (főzőpohár) 1 drb. 45 cc. à 32 f., 1 drb. 80 cc. à 40 f., 1 drb. 150 cc. à 48 f., 1 drb. 275 cc. à 56 f., 1 drb. 400 cc. à 72 f., 1 drb. 600 cc. à 88 f., 3.36, 1 Kémlelőcsőállvány, 12 kémlelőcsővel, 16/160 mm 1.86, 12 Kémlelőszerüveg, üvegdugóval, 200 cc. 5.52, 5 Óraüveg, különböző nagyságban, 7 cm-ig —.55, 2 Pipetta, 15 cc. és 10 cc. 1.10, 4 Tölcsér (üveg),

1 drb. 7 cm, 1 drb. 8 cm, 2 drb. 10 cm 1.96, 3 Üveglemez, 6/6, 10/10, 12/12 cm —.56, 3 Üvegpálca —.54, 1 Dugófúró-rendszer, 3 drb. 2.20, 3 Drótháló, 15/15 cm 1.20, 2 Reszelő, 1 drb. hengeres, 1 drb. háromélű, nyelesek 1.96, 2 Szorítócsap, 1 drb. Mohr-féle, 1 drb. Hoffmann-féle, kikapcsolható 1.45, 1 Olló nikkeles, finom 2.70, 1 Tégelyfogó 1.10, 2 Vasháromláb 2.—, 2 Vasháromszög —.40, 2 Porcelláncsésze, 7·7 cm és 8·3 cm 1.20, 2 Üvegcsőbe forrasztott platinadrót 1.50, 1 Porcellán-mozsár és törő, 8 cm 1.10, 1 Szűrőállvány vasból, 2 porcellán-karikával 5.60, 4 Porcelántégely fedővel, 2 drb. 3·5 cm és 2 drb. 4 cm 1.82, 1 Kémlelőcsőkefe —.36, 3 Szűrővágóminta 2.—, 3 Fémlemez, réz, cink, vas 10/4 cm. 1.20, 1 Porcellánlap érdes és mázas oldallal —.45, 2 Forrasztócső, rézből, szaru-szopókával, platina-csúccsal 5.—, 2 Pincetta (csíptető) nikkeles, acél, közepes nagyságú 3.—, 2 Üvegcső, ásványhatározó célokra, egyik egyik végén zárt, a másik nyitott, 20 cm hosszú, 1·5 cm széles —.36, 2 Gyertyatartó 4.40, 1 Kis üveg, ásványhatározó célokra, nyeles dugóval, 50 cc. —.60. Összesen 59.61 K.

A 12 kémlelőszerüvegbe a következő kémlelőszereket töltöttük: Sósav HCl, Kénsav H_2SO_4, Salétromsav HNO_3, Káliumhidroxid KOH, Ammoniumhidroxid H_4NOH, Ezüstnitrát $AgNO_3$, Bariumkhlorid $BaCl_2$, Hidrogenszulfidos víz H_2S, Ammoniumkhlorid H_4NCl, Ammoniumszulfid $(H_4N)_2S$, Dinatriumhidrofoszfát Na_2HPO_4, $12H_2O$, Ammoniumkarbonat $(H_4N)_2CO_3$.

Finom, középfinom és durva, kimosott törlőruhát (keményítetlent) és szűrőpapirost minden tanulónak magának kellett hoznia a laboratóriumba. Ugyancsak minden tanulónak hoznia kellett: jegecminta-kartonlveket, zsebkést, rajztáblát a jegecminta-készítéshez, vonalzót, ragasztó anyagot, rajzceruzákat stb.

A növény-, állat-, kristály-, ásvány-, kőzettani és khémiai gyakorlatokhoz szükséges állatokat, állatrészeket, növényeket, növényrészeket, konzervált állati és növényi borszesz-preparátumokat, kémlelőszereket (khémiai és ásványtani reagensek), vegyületeket (pl. sókat, oxidokat), elemeket (pl. fémeket), továbbá a többi tanszereket és szerszámokat (mikroszkopiumok, szénlemezek, gyertyák, Bunsen-lámpák, ásványok, üllők, kalapácsok stb.), időről-időre tőlem vették át a gyakorlatokon résztvevő tanulók.

A «Növénytani gyakorlatok» programmja.

IV. osztály.

Hetenként 2 óra (délután).

Szeptember. Virágos növények szárítása, konzerválása és determinálása, magyar és német növényhatározó és florisztikai művek segítségével. Virágos növények zöld leveleiből kereszt-

metszetek és hosszmetszetek készítése borotvával, bodzabél vagy parafa segítségével. Preparátum-készítés a levélmetszetekből glicerinnel és a preparátumok tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével. *Október.* Virágos növények konzerválása, fölragasztása és determinálása magyar és német növényhatározó és florisztikai művek segítségével. Mezőgazdasági kirándulások. Mezőgazdasági munkanemek és földmívelés-félesége gyakorlati megismertetése. Pl. őszi búza és rozs vetése, szántása, kukoricaszedés, szüret, rét, legelő, ugar, parlag, erdő, gyümölcsös kert, veteményes kert, faiskola stb. Gyümölcsfaültető kirándulások. *November.* Növénygyűjtemény (Herbarium)-készítés. A virágos növények szisztematikai csoportosítása és rendezése, a természetes rendszer szerint. Algapreparatumok készítése (glicerinnel), tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével.[1] *December.* Virágos növények determinálása magyar és német növényhatározó és florisztikai művek segítségével. Ceruza- és tollrajzok készítése különböző mohák és edényes virágtalan növények előtelepeiről, ivaros és ivartalan szaporító szerveiről stb. *Január.* Ceruza- és tollrajzok készítése különböző fenyőfélék, egy- és kétszikű növények virágzatairól, virágjairól, illetőleg ivaros szaporítószerveiről stb. *Február.* Erdei fák, bokrok, gabonafélék és egyéb gazdasági növények terméseinek és magjainak bemutatása és ismertetése. Ceruza- és tollrajzok készítése a különböző fák, bokrok és gazdasági növények terméseiről és magjairól. Téli kirándulás a szabad természetbe, az erdei fák terméseinek fölkeresése és a fákon tapasztalható fiziológiai tünemények és ojkológiai körülmények tanulmányozása céljából. *Március.* Virágos növények földfeletti száraiból keresztmetszetek, axiláris és extraaxiláris hosszmetszetek készítése borotvával. Preparatum-készítés a származetszetekből glicerinnel és a preparátumok tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével. Gyümölcsfaültető kirándulások. *Április.* Virágos növények gyökereiből keresztmetszetek, axiláris és extraaxiláris hosszmetszetek készítése borotvával. Preparatum-készítés a gyökérmetszetekből glicerinnel és a preparátumok tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével. Gyümölcsfaoltó kirándulások. *Május.* Virágos növények szárítása, konzerválása, fölragasztása és determinálása magyar és német növényhatározó és florisztikai művek segítségével. Tavaszi kirándulás a szabad természetbe, az

[1] Algát, különösen fonalalgát télen is lehet kapni meleg források vizében. En pl. Budapesten a Margitszigeti ártéziforrás lefolyó csatornájából (a Dunába vezető csatorna) szoktam algát hozni télen (e csatornában a viz kb. 27 C°-os). Itt többféle fonalalga található. Ha időnként 27—30 C°-os vizet öntünk az algát tartalmazó üvegbe (edénybe) vagy ha az edényt meleg helyen tartjuk, akkor az algák szépen el is szaporodnak. *B. I. dr.*

erdei fák és bokrok megismertetése és a fákon és bokrokon tapasztalható fiziológiai tünemények és ojkológiai körülmények tanulmányozása céljából. Preparatum-készítés virágos növények virágporszemecskéiből (pollenszemecskék) és a preparatumok tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével. *Junius.* Növenygyűjtemény (Herbarium)-készítés. A virágos növények szisztematikai csoportosítása és rendezése, a természetes rendszer szerint. Nyári kirándulás a szabad természetbe a gabonafélék és egyéb gazdasági növények megismertetése és a gabonaféléken és egyéb gazdasági növényeken tapasztalható fiziológiai tünemények és ojkológiai körülmények tanulmányozása céljából.

Az «Állattani gyakorlatok» programmja.

V. osztály.

Hetenként 2 óra (délután).

Szeptember. A folyami rák részletes anatómiája. Bogár- és lepkedeterminálás, magyar és német rovarhatározó és faunisztikai művek segítségével. Madártojás-határozás. *Október.* Bogár- és lepkedeterminálás, magyar és német rovarhatározó és faunisztikai művek segítségével. Madártojás-határozás. Színes bogár- és lepkerajzok készítése konzervált bogarakról és lepkékről. *November.* Bogár- és lepkegyűjtemény-készítés. A bogarak és lepkék szisztematikai csoportosítása és rendezése a természetes rendszer szerint. Lárva- és bábdeterminálás, magyar és német lárva- és bábhatározó és faunisztikai művek segítségével. Hasznos és káros rovarok bemutatása és ismertetése. *December.* Ceruza- és tollrajzok készítése különböző rovarok szájrészeiről, táplálkozó rendszeréről, idegrendszeréről, érzékszerveiről, szaporító szerveiről, lárváiról és bábjairól. (Nepa cinerea, Apis mellifica, Periplaneta orientalis, Vespa, Hydrophilus piceus, Dytiscus marginalis, Lucanus cervus, Culex annulatus stb.) (E. Selenka: Zool. Taschenbuch I. Wirbellose.) *Január.* Egy kisebb rágcsáló emlős állat (fehér egér v. patkány) (hím v. nőst.) anatómiája. Preparátumkészítés az egér (patkány) vörös vértesteiből. Paraffinba beágyazott anyag készítése az egér (patkány) fixált bőréből (epidermis, corium és a bőrmirigyek), comb- és lábszárizmaiból, beleiből stb. *Február.* Infusoriumok tanulmányozása és a rajtuk jelentkező életműködések megfigyelése mikroszkópiummal.[1]

[1] Ha egy maréknyi száraz szénát 10—15 napig vízben tartunk, akkor a szénaszálakat körülvevő folyadékban rengeteg sok infusorium szaporodik el. Ezeket az infusoriumokat kivájt tárgylemezen (fedőlemez alatt), vagy rendes sima tárgylemezen, viaszlábacskákkal feltámasztott fedőlemez alatt, néhány százszoros nagyítás mellett igen szépen lehet látni és megfigyelni. *B. I. dr.*

Hasznos és káros madarak bemutatása és ismertetése. *Március.* Ceruza- és tollrajzok készítése különböző rákfélék táplálkozó és idegrendszeréről, vérrendszeréről és szaporító szerveiről. (Cyclops, Daphnia, Lepas, Gammarus, Palaemon stb.) (E. Selenka: Zool. Taschenbuch I. Wirbellose.) *Április.* A kecskebéka (gőte, szalamandra) (hím és nőst.) anatómiája. A fölnyitott, de élő béka tüdején vagy mesentheriumán a vérkeringés megfigyelése mikroszkópiummal. Preparátumkészítés a béka vörös vérsejtjeiből és az ember vörös vértesteiből. Paraffinba beágyazott anyag készítése a béka fixált bőréből, comb- és lá' szárizmaiból, beleiből stb. A vizi csibor (vizi csikbogár) anatómiája és hisztiológiája. *Május.* Mikroszkópiumi metszetek készítése a paraffinba beágyazott anyagból kézi mikrotom segítségével. A metszetek felragasztása, festése (anilin festékekkel) és elzárása (kanadai balzsamban). Preparátumkészítés. A szövettani preparátumok tanulmányozása és rajzolása mikroszkópium segítségével. Bogár- és lepkekonzerválás. Lárva- és bábkonzerválás. Bogár-, lepke-, lárva- és bábdeterminálás, magyar és német rovar-, lárva- és bábhatározó és faunisztikai művek segítségével. *Junius.* Az állóvíz állatvilágának (vizi rovarok lárvái, bábjai, békaporontyok stb.) ojkológiai megfigyelése a szabad természetben. Bogár- és lepkegyűjteménykészítés. A bogarak és lepkék szisztematikai csoportosítása és rendezése a természetes rendszer szerint. Méhészeti kirándulások.

A «Kristály-, ásvány-, kőzettani és khémiai gyakorlatok» programmja.

VI. osztály.

Hetenként 2 óra (délután).

Szeptember. Kristálymodellek készítése kártyapapirosból, hálózatok után. A paraméter-viszonyok megismertetése. Élszögmérés. A Weiss-, Nauman- és Miller-féle kristályjelzés megismertetése. Kristálykombinációk és kristályikrek analizálása. *Október.* Ásványmeghatározó gyakorlatok száraz úton, szénverődékek, bórax-, foszforsógyöngy és szóda segítségével. Ásványmeghatározó gyakorlatok khémiai reagensek segítségével. *November.* Ásványmeghatározó gyakorlatok száraz úton, szénverődékek, bórax-, foszforsógyöngy és szóda segítségével. Ásványmeghatározó gyakorlatok khémiai reagensek segítségével. Ásvány- és kőzetcsiszolatok tanulmányozása a mikroszkópium poralizáló berendezésével (nikolok: polarizátor és analizátor). *December.* Gázok fejlesztése és gázokkal telített reagensek készítése. (H, O, Cl, H_3N, CO_2, H_2S, SO_2, khloros víz, szalamiákszesz, kénhidrogénes víz stb.) Néhány, a khémiai iparban nagy szerepet játszó só előállítása

és kikristályosítása (zinksulphat, cuprisulphat, ólomchromat stb.). *Január.* Üvegtekhnikai munkálatok. Üvegcsövek hajlítása, kihúzása, szétdarabolása, fúrása stb. A kvalitativus analitikai khémai gyakorlatok előismeretei. Fémek és nemfémek meghatározása spektroszkópium segítségével. *Február.* Kvalitativus analitikai khémiai gyakorlatok (kationok). Az I., II. és III. osztály kationjai. *Március.* Kvalitativus anal. khémiai gyakorlatok (kationok). A IV. és V. oszt. kationjai. Kvalitativus analitikai khémiai gyakorlatok (anionok). Az I. és II. csoport anionjai. *Április.* Kvalitativus analitikai khémiai gyakorlatok (anionok). A III. és IV. csoport anionjai. Generalis kvalitativus, analitikai khémiai gyakorlatok. A különböző osztályokba tartozó kationok elválasztása. *Május.* Generalis kvalitativus analitikai khémiai gyakorlatok. A különböző csoportokba tartozó anionok elválasztása. *Junius.* A kvantitativus analitikai khémia alapismeretei. Normális oldatok és indikátorok készitése. A térfogatos analitikai khémia (titrálások) és a súlyelemzés vázlatos ismertetése.

*

A gyakorlatok vezetését Geduly Olivér és Mitterhauszer Richárd okleveles tanárjelölt urak több alkalommal megkönnyitették segítségükkel. Különösen Geduly úr volt buzgó ezen a téren, aki csak kevés alkalommal maradt el a IV., V. és VI. osztály gyakorlatairól.

A tanév végén, az évvégi összefoglalások (vizsgálatok) idején, a tanulók által a gyakorlatokon készített kristálymodell-gyüjteményekből, mikroszkopiumi preparátumokból, fekete és szines rajzokból, khémiai preparátumokból, növény- és rovargyüjteményekből stb., a rajzkiállitással kapcsolatosan, az intézet aulájában kiállitást rendeztem, a tanuló-ifjuság, az érdeklődő szülők és látogatók részére.

A gyakorlatokon a következő tanulók vettek részt: *IV. oszt.* Bolváry Ferenc, Czakó István, Grauer Miksa Pál, Halászy Tibor, Hevesi Ödön, Komor János, Pulszky Imre, Rácz László, Rózsavölgyi László, Simon Gábor, Szenes Andor, Szilasi Imre, Temesvári Miklós, Vörösvári Zoltán, Wolfner András Pál. *V. oszt.* Bede Ödön, Berczik Sándor, Bricht László, Kelemen Endre, br. Korányi Sándor, Küszler István, Lipthay László, Magyary Kossa István, Neugebauer Frigyes, Pályi Gyula, Ranschburg Endre, Szilágyi Kálmán, Szomjas József, Torma Domokos, Tóth Elemér, Zsedényi Gábor. *VI. oszt.* Barok György, Békássy László, Bolváry Géza, Dvořak József, Gold István, Grosz József, ifj. Hegyessy László, Herz György, Horváth Jenő, Jalsoviczky Béla, Kilényi János, Neményi István, Rosenberg István, Simon József, Szabó László, Totth István.

Dr. Balázs István.

II. Fizikai gyakorlatok.

VII. osztály.

A lefolyt tanévben az osztály 35 tanulója közül 33-an körülbelül 25—25 órát foglalkoztak a fizikai laboratóriumban. E gyakorlatok tárgya volt:

I. Mérések tolómérővel, mikrométer-csavarral, szferométerrel, fogókörzővel, kurrométerrel. Ezekkel az eszközökkel megmérték: rézcső külső és belső átmérőjét, üveglemezek vastagságát, homorútükör görbületi sugarát, nagy gyüjtőlencse két görbületsugarát, továbbá megállapították II közelítő értékét és igazolták Pythagoras tételét.

II. A Jolly-féle mérleggel megmérték a 10 koronás ⊙ súlyát, még pedig először az eszköz számára készített grafikon útján, azután pedig a taramódszerrel. Három spirális rugóval igazolták az erőparallelogramma-tételt. Meghatározták a szabadonesés gyorsulását egy aláeső test útjából és az esés idejéből.

III. Inga-kísérletek stopper-órával. Igazolták, hogy: az inga lengési ideje független az inga tömegétől és anyagától, kistágasságú lengések isochronok, a lengési idő egyenesen arányos az ingahosszának négyzetgyökével, az inga lengés-ideje fordítottan arányos a földi gyorsulás négyzetgyökével. Egyszerű ingával meghatározták a földi gyorsulás értékét.

IV. Kisérleteket végeztek a hajítás köréből (lásd ez Értesítőnek erre vonatkozó értekezését). Gyűrűs ingával igazolták, hogy a forgó testek két párhuzamos tengelyre vonatkozó tehetetlenségi nyomatékai között milyen összefüggés van. Az erő és teher munkájának egyenlőségét igazolták a közönséges és az archimedesi csigasorra vonatkozólag.

V. Torziós lengésekkel igazolták a téglaalakú test tehetetlenségi nyomatékának elméleti úton megállapított képletét. Meghatározták súllyal kifeszített drót torziós koefficiensét, továbbá azt az erőt, mely 25 cm-es karon működve az említett drótot 360°-kal csavarja el (Coulomb-féle mérleg).

VI. Meghatározták a glycerin sűrűségét Watt J. eljárásával és egy rézgálic-oldat sűrűségét a hidrosztatikus mérleggel. Meghatározták egy hangvilla hangjának magasságát a rezonanciajelenség útján s azután ugyancsak ezt a monochordon összehangolt húr rezgési száma útján állapították meg, felhasználva a Taylor-féle formulát. Meghatározták a longitudinális rezgések üvegben való terjedésének sebességét a Kund-féle idomokkal.

VII. Gombostű-kísérletekkel igazolták a fényvisszaverődésének, a síktükörnek törvényét, továbbá azt, hogy a síktükör elforgatásával a tárgyak képei kétszeres szöggel fordulnak el. Ugyancsak gombostűkkel tűzték ki a fénysugár útját arra az

esetre, amidőn a fény planparallel-lemezen, illetőleg prizmán megy át. Gombostűkkel szemléltették a goniométer elméletét és állapították meg az üveg törési mutatóját. Végre az I. pont alatt említett gyüjtőlencsére igazolták a gyujtótávolság képletét.

A tanulók egyéb munkásságai:

Hanvai Sándor VII. o. t. a «Spiel und Arbeit» című füzetsorozat egyik számában leírt utasítások alapján lombfürésszel készített egy vízturbinát.

Bartha József és *Sándor Pál* VII. o. t.-ok pedig milliméteres papiron rajzolták meg a lövedéknek különböző elevációszögekhez tartozó pályáit, e pályák burkolóját, továbbá a csúcspontok és gyujtópontok geometriai helyét.

Szijártó Miklós.

VI.

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM TANULÓINAK NÉVSORA

az 1912—1913. iskolai évben.

I. osztály.

Beér Bertalan, 1902. március 1. Budapest, izr.
Beifeld György, 1902. április 11. Budapest, izr.
Boros Ernő, 1903. január 17. Budapest, ág. h. ev.
Budinszky Endre, 1902. április 11. Budapest, róm. kath.
Csécsi-Nagy Miklós, 1902. február 2. Budapest, ref.
Dezsényi Pál, 1903. április 8. Budapest, izr.
Dick Endre, 1902. augusztus 15. Budapest, izr.
Dörschug Tibor, 1902. április 14. Budapest, róm. kath.
Erdey Tibor, 1902. október 27. Budapest, róm. kath.
Erdély Sándor, 1902. december 5. Budapest, róm. kath.
Fuchs Pál, 1902. november 2. Budapest, izr.
Gazdy Tibor, 1902. október 16. Budapest, róm. kath.
Gál Endre, 1902. június 10. Budapest, izr.
Horváth Mihály, 1902. szeptember 5. Budapest, róm. kath.
Iványi Sándor, 1903. május 1. Budapest, róm. kath.
Jablonkay Géza, 1902. október 28. Budapest, róm. kath.
Jankovich Lajos, 1901. március 29. Budapest, róm. kath.
Báró Korányi László, 1902. október 13. Budapest, róm. kath.
Kunos Pál, 1902. június 8. Budapest, izr.
Lukáts Tibor, 1902. január 17. Budapest, róm. kath.
Marinovich László, 1902. szeptember 7. Csömör (Pestm.), róm. kath.
Marton György, 1902. július 28. Budapest, izr.
Nánássy Ferenc, 1902. június 6. Budapest, róm. kath.
Pályi István, 1902. július 4. Budapest, róm. kath.
Pályi Sándor, 1902. február 12. Budapest, róm. kath.
Ritoók Zsigmond, 1901. december 9. Budapest, ref.
Rudnai Guidó, 1902. december 12. Budapest, izr.
Sándor Miklós, 1902. október 17. Budapest, izr.
Sebestyén György, 1903. augusztus 17. Budapest, izr.
Siklóssy József, 1902. október 27. Budapest, róm. kath.
Somogyi-Tóth József, 1901. április 13. Kecskemét, ref.
Szádeczky László, 1902. május 20. Liptó-Andrásfalu (Liptóm.), ref.
Sztrokay László, 1902. május 27. Budapest, ág. h. ev.
Takács Ervin, 1902. július 3. Budapest, róm. kath.
Tóth János, 1902. február 26. Budapest, ref.
Vass László, 1902. október 28. Budapest, róm. katb.
Wolfinger Andor, 1902. december 25. Budapest, izr.

Magántanulók:

Gara György, 1902. szeptember 10. Budapest, izr.
Jellinek Henrik Gedeon, 1902. április 17. Budapest, izr.
Báró Kohner György, 1903. április 29. Budapest. izr.
Kosztics Milán, 1902. november 20. Budapest, gör. kel.

II. osztály.

Ascher László, 1901. márc. 23. Budapest, róm. kath.
Baross Sándor, 1901. aug. 24. Ópaulis (Aradm.), róm. kath.
Baumgarten Edgar (tr. m.) 1901. máj. 13. Budapest, izr.
Bikár Stanoje, 1901. szept. 5. Zombor, g. kel.
Báró Brandenstein Béla, 1901. márc. 17. Budapest, róm. kath.
Bajanovics Gyula, 1902. jan. 13. Uszfalva (Sárosm.), róm. kath.
Darányi György, 1901. okt. 6. Budapest, ref.
Fábri József, 1901. dec. 6. Budapest, róm. kath.
Gaszner Tibor, 1901. júl. 17. Budapest, róm. kath.
Göllner Miklós, 1901. febr. 21. Budapest, ág. h. ev.
Gyérey Zoltán, 1901. dec. 5. Budapest, róm. kath.
Hattyasy Dezső, 1901. jún. 15. Budapest, róm. kath.
Hedry Árpád, 1901. ápr. 1. Budapest, róm. kath.
Heinrich Gábor, 1901. máj. 31. Budapest, róm. kath.
Ignotus-Veigelsberg Pál, 1901. júl. 1. Budapest, izr.
Kopics Imre, 1901. okt. 15. Budapest, róm. kath.
Kovács József, 1901. szept. 14. Budapest, róm. kath.
Kövess István, 1901. decz. 17. Budapest, róm. kath.
Lederer Andor, 1901. okt. 24 Budapest, izr.
Lehoczky Iván, 1900. okt. 11. Budapest, ág. h. ev.
Lónyay Ferenc, 1900. okt. 31. Budapest, ref.
Lukachich Aladár, 1901. dec. 1. Budapest, róm. kath.
Major Ervin, 1901. jan. 26. Budapest, izr.
Mészáros Károly, 1900. nov. 3. Budapest, róm. kath.
Neményi Albert, 1901. okt. 12. Budapest, izr.
Pál István, 1902. ápr. 11. Máramarossziget, róm. kath.
Popper György, 1901. nov. 2. Budapest, izr.
Ráskai László, 1901. aug. 27. Budapest, izr.
Riesz György, 1901. szept. 24. Budapest, izr.
Sándor György, 1901. máj. 11. Budapest, izr.
Schmidt Werner, 1901. ápr. 10. Bécs, ág. h. ev.
Siklósy György, 1902. jan. 15. Budapest, róm. kath.
Steffanits Pál, (ö. d.) 1901. ápr. 28. Budapest, r. kath.
Székely Andor, 1901. dec. 3. Budapest, izr.
Sziklás Endre, 1901. nov. 5. Budapest, izr.
Szinyei-Merse György, 1901. máj. 15. Budapest, róm. kath.
Takácsy Szilárd, 1901. dec. 5. Tövisegyházpuszta (Aradm.),róm. kath.
Tóthváradv-Asbóth Miklós, 1902. márc. 6. Budapest, róm. kath.
Varjassy József, 1901. nov. 21. Budapest, róm. kath.
Waldapfel Gábor, 1901. szept. 28. Budapest, izr.
Wolfner László, 1901. márc. 16. Budapest, izr.
Zemplényi László, 1901. jún. 8. Bia (Pestm.) róm. kath.

III. osztály.

Altai Kornél, 1901. márc. 27. Budapest, izr.
Altstädter László, 1900. okt. 23. Budapest, izr.
Badics József, 1900. febr. 20. Budapest, róm. kath.
Baracs Sándor, 1900. jan. 27. Budapest, izr.

Bede Lóránt, 1900. jan. 27. Pécs, unit.
Benedek László, 1900. aug. 2. Debrecen, ref.
Bikár Vazul, 1900. jún. 10. Zombor, gör. kel.
Corzan-Avendano Béla, 1900. máj. 19. Budapest, róm. kath.
Dezsényi Gyula, 1900. okt. 9. Budapest, izr.
Dobozi Pál, 1900. jún. 7. Budapest, róm. kath.
Farkas Robert, 1900. ápr. 25. Budapest, unit.
Gothárd Zsigmond, 1900. okt. 9. Budapest, unit.
Göllner Richárd, 1900. febr. 1. Budapest, ág. h. ev.
Groák Béla, 1901. aug. 23. Budapest, izr.
Halász László, 1900. aug. 20. Budapest, róm. kath.
Jármai Sándor, 1900. márc. 29. Budapest, izr.
Kallós László, 1900. márc. 5. Budapest, izr.
Kármán László, 1900. ápr. 6. Budapest, izr.
Báró Kohner István, 1900. aug. 7. Budapest, izr.
Kozma Jenő, 1900. júl. 10. Rákoscsaba, (Pest m.) ág. h. ev.
Kunos István, 1901. márc. 9. Budapest, izr.
Lipthay Imre, 1900. nov. 10. Budapest, róm. kath.
Lossonczy Antal, 1900. júl. 24. Budapest, ref.
Madarász Gyula, (tr. m.,) 1900. febr. 8. Budapest, róm. kath.
Marinovich Marcel (ö. d.), 1900. nov. 23. Budapest, róm. kath.
Markusovszky B. István, 1900. máj. 20. Budapest, róm. kath.
Meller Vilmos, 1899. szept. 9. Budapest, izr.
Neumann István, 1900 jún. 16. Budapest, izr.
Pályi Gyula, 1900. márc. 10. Trencsén, róm. kath.
Pischinger Tibor, 1900. jún. 1. Budapest, róm. kath.
Pulszky Géza, 1900. jún. 13. Zsebefalva, (Sáros m.) ág. h. ev.
Rihmer László, 1900. febr. 8. Budapest, róm. kath.
Rubinek Tibor, 1900. okt. 2. Budapest, róm. kath.
Rudan László, 1900. jan. 20. Budapest, róm. kath.
Schay Géza, 1900. máj. 26. Bécs, ág. h. ev.
Seligmann György, 1900. júl. 31. Budapest, izr.
Strasser Béla, 1901. febr. 28. Budapest, izr.
Szabó Ferenc, 1900. nov. 19. Budapest, róm. kath.
Szilasi Jenő (ö. d.), 1900. márc. 6. Budapest, izr.
Tóthvárady-Asbóth András, 1900. dec. 19. Budapest, róm. kath.
Török Sándor, (tr. m.) 1900. dec. 13. Budapest, izr.
Vészi Gábor, 1900. máj. 6. Budapest, izr.
Vörösváry Ákos, 1900. máj. 13. Budapest, róm. kath.

Magántanulók:

Bobula Ida, 1900. febr. 27. Budapest, róm. kath.
Sőpkéz Sándor, 1900. ápr. 26. Budapest, róm. kath.

IV. osztály.

Bolváry-Zahn Ferenc, 1899. dec. 10. Budapest, r. k.
Czakó István, 1899. máj. 17. Budapest, r. k.
Grauer Miksa Pál, 1899. jún. 20. Budapest, izr.
Hajdufi Bertalan, (tr. m.) 1899. aug. 15. Szabadka, r. k.
Halászy Tibor, 1899. május 26. Budapest, ág. h. ev.
Hatvany Géza, 1899. dec. 25. Budapest, ref.
Hecht Olivér, 1899. júl. 16. Budapest, izr.
Hedry László, 1898. okt. 5. Budapest, r. k.
Hevesi Ödön, 1900. jún. 14. Budapest, róm. kath.

Horváth Attila, 1899. jan. 27. Budapest, r. k.
Hunké Lajos, 1899. aug. 18. Budapest, r. k.
Iványi Gábor, 1898. nov. 10. Budapest, r. k.
Juhász Andor, 1899. aug. 1. Budapest, izr.
Kapy Rezső, 1899. jún. 28. Budapest, r. k.
Kirchner József, 1899. dec. 17. Budapest, r. k.
Komor János, 1900. febr. 3. Budapest, izr.
Lenkei Miklós, 1899. ápr. 21. Budapest, ág. h. ev.
Lukachich Sándor, 1900. jan. 7. Budapest, r. k.
Makay Miklós, 1899. júl. 31. Budapest, r. k.
Marton Miklós, 1899. jún. 3. Budapest, izr.
Pajor Ferenc, 1899. okt. 16. Budapest, izr.
Br. Pongrácz Tasziló, 1899. febr. 1. Budapest, r. k.
Pulszky Imre, 1898. febr. 27. Budapest, ág. h. ev.
Rácz László, 1900. febr. 16. Bécs, r. k.
Rózsavölgyi László, 1900. jan. 12. Budapest, izr.
Sacher Endre, 1899. febr. 13. Budapest, izr.
Sándor Zoltán, 1900. márc. 1. Medgyes. (Nagy-Küküllő vm.), unit.
Siklósy Pál, 1899. júl. 16. Budapest, r. k.
Simon Gábor, 1898. dec. 21. Budapest. izr.
Szászy István, 1899. dec. 1. Budapest, ref.
Szenes Andor, 1899. dec. 2. Budapest, izr.
Szilasi Imre, 1900. jan. 12. Budapest, izr.
Sztrókay Pál, 1899. szept. 12. Budapest, ág. h. ev.
Tarjányi Ákos, 1900. máj. 30. Budapest, ref.
Tarjányi Ernő, 1899. ápr. 21. Budapest, ref.
Temesváry Miklós, 1899. aug. 4. Budapest, izr.
Torkos Ferenc, 1899. nov. 7. Budapest. ág. h. ev.
Torma György, 1899. nov. 11. Budapest, róm. kath.
Tuzson Ferenc, 1899. júl. 29. Vihnyepeszerény, (Bars vm.), ref.
Vörösváry Zoltán, 1899. ápr. 2. Budapest. r. k.
Wolfner András, (tr. m.) 1898. dec. 22. Budapest, izr.

Magántanuló:

Szirmai Olivér, 1899. okt. 22. Budapest, izr.

V. osztály.

Barca József, 1898. márc. 2. Budapest, róm. kath.
Becsky Ödön, 1898. jún. 13. Budapest, róm. kath.
Bede Ödön, 1898. máj. 4. Pécs, unit.
Belatiny Iván, 1898. máj. 22. Budapest, róm. kath.
Berczik Sándor, 1898. márc. 26. Budapest, róm. kath.
○ *Béla Henrik*, 1898. nov. 3. Budapest, róm. kath.
Bricht László, 1898. máj. 27. Budapest, izr.
○ *Dezsényi Andor*, 1898. okt. 1. Budapest, róm. kath.
Erőss Arisztid, 1898. jún. 20. Budapest, ref.
Gál László, (tr. m.) 1898. júl. 25. Nagyabony (Pest-P.-S.-K. vm.), izr.
Galster László, 1898. febr. 8. Budapest, róm. kath.
Göllner Lajos, (tr. m.) 1898. szept. 24. Budapest, ág. hitv. ev.
Heinrich Tibor, 1898. nov. 3. Budapest, róm. kath.
Kelemen Endre, 1899. febr. 7. Kistapolcsány (Bars vm.), izr.
Báró Korányi Sándor, 1899. márc. 19. Budapest, róm. kath.
Küszler István, 1898. máj. 13. Budapest, izr.
Lipthay László, 1898. jún. 16. Budapest, róm. kath.
Magyary-Kossa István, 1898. okt. 21. Budapest, ref.
Mandl Félix, 1898. dec. 16. Bécs (Alsó-Ausztria), izr.

Marsovszky Endre, 1898. ápr. 15. Csabdi (Fejér vm.), róm. kath.
Neugebauer Frigyes, 1898. szept. 8. Budapest, izr.
Pacher Béla, 1898. júl. 30. Budapest, róm. kath.
Pályi Gyula, 1898. márc. 5. Budapest, róm. kath.
Publik Andor, 1898. júl. 1. Szabadka, róm. kath.
Radnai György, (tr. m.) 1898. máj. 20. Budapest, izr.
Ranschburg Endre, 1898. aug. 22. Budapest, izr.
Rottmann Jenő, 1898. júl. 27. Budapest, róm. kath.
Sándor Jenő, (tr. m.) 1898. szept. 8. Meggyes (Nagy-Küküllő vm.), unit.
Stromszky Dénes, 1899. febr. 8. Budapest, ág. hitv. ev.
Szabó Sándor, 1899. febr. 17. Budapest, róm. kath.
Szilágyi Kálmán, 1899. febr. 24. Budapest, izr.
Szomjas József, 1898. jún. 14. Budapest, róm. kath.
Torma Domokos, 1898. febr. 16. Budapest, róm. kath.
Tóth Elemér, 1898. júl. 25. Dunaharaszti (Pest-P.-S.-K. vm.), ref.
Wirtschafter Gyula, 1898. máj. 6. Budapest, róm. kath.
Zsedényi Gábor, 1898. febr. 26. Budapest, ág. hitv. ev.

Magántanulók:

Báró Ambrózy Lajos Góbert, 1897. okt. 29. Kisfalud (Bars vm.), ág. h. ev.
Bukovinszky Péter, 1899. febr. 2. Budapest, ág. h. ev.
Gróf Hadik Endre, 1899. febr. 19. Budapest, róm. kath.

VI. osztály.

Barok László, 1898. febr. 12. Erzsébetfalva (Pest-P.-S.-K. vm.), izr.
Berecz László, 1897. jún. 27. Szentes (Csongrád vm.), róm. kath.
Békássy László, 1897. júl. 10. Felcsút (Fejér vm.), róm. kath.
Bolváry-Zahn Géza, 1897. dec. 26. Budapest, róm. kath.
Dvorsák József, 1897. dec. 30. Budapest, róm. kath.
Fischer Béla, 1897. febr. 15. Budapest, izr.
Fock Aladár, 1897. dec. 10. Budapest, róm. kath.
Gold István, 1897. szept. 10. Budapest, izr.
Grósz József, (tr. m.) 1897. ápr. 12. Budapest, izr.
Hatvany László, 1897. aug. 5. Budapest, ref.
Hegyessy László, 1897. júl. 19. Budapest, róm. kath.
Herz György, 1898. febr. 28. Budapest, izr.
Horváth Boldizsár, 1897. aug. 30. Budapest, róm. kath.
Horváth Jenő, 1897. nov. 1. Budapest, ref.
Horváth Loránt, 1897. márc. 15. Budapest, róm. kath.
Jalsoviczky Béla, 1897. okt. 31. Budapest, ág. h. ev.
Báró Jeszenszky Tibor, 1896. dec. 8. Budapest, róm. kath.
Kilényi János, 1898. ápr. 6. Budapest, ág. h. ev.
Báró Lévay Ferenc József, 1897. okt. 9. Montreux (Svájc), róm. kath.
Neményi István, 1897. júl. 11. Budapest, izr.
Orbán György, 1897. ápr. 14. Puszta-Gellér, (Fejér vm.), róm. kath.
Rácz Andor, 1897. ápr. 26. Szekszárd (Tolna vm.), izr.
Rosenberg István, 1897. szept. 25. Budapest, izr.
Rottmann Elemér, 1897. júl. 11. Budapest, róm. kath.
Salacz Pál, 1897. szept. 14. Szarvas (Békés vm.), róm. kath.
Schwarz Miklós, 1897. ápr. 4. Budapest, izr.
Simon József, 1898. jan. 8. Budapest, izr.
Streitman András, 1897. szept. 16. Jászberény (Jász-Nagykún-Szolnok várm.), róm. kath.
Szabó László, 1897. febr. 18. Budapest, róm. kath.
Totth István, 1897. jún. 28. Resiczabánya (Krassó-Szörény vm.), ref.
Várady Károly, 1897. jan. 6. Budapest, ref.

VII. osztály.

Ascher Jenő, 1896. okt. 10. Budapest, róm. kath.
Barca László, 1897. febr. 25. Budapest, róm. kath.
Bartha József, 1896. nov. 6. Budapest, izr.
Berger Ferenc, (tr. m.) 1896. máj. 18. Budapest, izr.
Béla György, 1896. okt. 5. Budapest, róm. kath.
Blaschnek Béla, 1897. márc. 18. Budapest, unit.
Braun István, 1896. okt. 24. Budapest, izr.
Cserna József, 1896. szept. 29. Budapest, izr.
Báró Feichtinger György, 1896. dec. 29. Fiume, róm. kath.
Freund Róbert, 1896. jún. 7. Budapest, izr.
Göllner Aladár, 1897. jan. 24. Budapest, ág. h. ev.
Grósz Imre, 1896. dec. 11. Budapest, róm. kath.
Halászy Ferenc, 1896. dec. 6. Budapest, ág. h. ev.
Hanvai Sándor, 1896. máj. 6. Budapest, róm. kath.
Báró Harkányi István (tr. m.) 1896. jan. 20. Budapest, ág. h. ev.
Hegyeshalmy Zoltán, 1896. dec. 31. Budapest, róm. kath.
Kaiser József, 1897. jún. 13. Ságod-Bekeháza (Zala vm.), izr.
Király János, 1896. jún. 25. Budapest, ref.
Korányi Miklós, 1896. júl. 20. Tahi-Tótfalu (Pest vm.), róm. kath.
Lumniczer Sándor, 1896. jan. 16. Budapest, ág. h. ev.
Major Róbert, 1896. júl. 28. Budapest, izr.
Neményi László, 1896. ápr. 19. Budapest, izr.
Pless Ferenc, 1896. máj. 29. Kovaszincz (Arad vm.), róm. kath.
Plósz Lajos, 1894. okt. 28. Budapest, róm. kath.
Rácz Géza, 1896. febr. 15. Budapest, ref.
Reiman Andor, 1897. jan. 17. Budapest, izr.
Rothbart László, 1897. máj. 1. Budapest, izr.
Rózsavölgyi Vilmos, (tr. m.) 1897. febr. 8. Budapest, izr.
Sándor Pál, 1897. márc. 14. Budapest, izr.
Sebők Andor, (tr. m.) 1896. dec. 26. Budapest, ág. h. ev.
Szinyei Merse József, 1897. júl. 11. Szinye (Sáros vm.), róm. kath.
Tóth Miklós, (tr. m.) 1896. márc. 18. Budapest, ref.
Tuzson Tibor, 1896. jan. 8. Selmecbánya, ref.
Válkay Menyhért, 1897. jan. 17. Budapest, ref.
Weiser Arthur, 1896. márc. 19. Budapest, róm. kath.

A jelek és rövidítések magyarázata: ö. d. = ösztöndíjas; tr. m. = a tornázás alól fel van mentve; k. e. = korengedélye van; ○ = évközben kimaradt.

VII. STATISZTIKAI KIMUTATÁSOK.

I. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Összesen
		osztályban							
Nyilvános tanuló	az iskolai év folyamán fölvétetett	37	42	43	41	36	31	35	265
	« « « « önként kimaradt	1	1	—	—	2	1	—	5
	« « « « kizáratott	—	—	—	—	—	—	—	—
	« « « « meghalt	—	—	—	—	—	—	—	—
	az osztályvizsgálatról elmaradt	—	—	3	—	—	—	—	3
	osztályvizsgálatot tett	36	41	40	41	34	30	35	257
Magántanuló	felvétetett	4	—	2	1	3	—	—	10
	osztályvizsgálatot tett	3	—	2	1	3	—	—	9

II. A felvett nyilv. tanulók megbetegedései.

Megbetegedések száma	nem fertőző, könnyű	195	174	144	150	125	77	89	954
	« « súlyos (6 napnál tovább tartó)	11	9	11	15	5	3	17	71
	fertőző (járványos)	12	11	8	6	8	5	5	55

III. A tanulók megoszlása kor szerint.

A nyilv. és magántanulók együttes létszámából 1912 december 31-én	9-ik évét már betöltötte	5	—	—	—	—	—	—	5
	10-ik « « «	31	2	—	—	—	—	—	33
	11-ik « « «	3	35	4	—	—	—	—	42
	12-ik « « «	—	4	37	8	—	—	—	49
	13-ik « « «	—	—	1	29	7	—	—	37
	14-ik « « «	—	—	—	5	29	4	—	38
	15-ik « « «	—	—	—	—	1	25	9	35
	16-ik « « «	—	—	—	—	—	1	24	25
	17-ik « « «	—	—	—	—	—	—	1	1
	18-ik « « «	—	—	—	—	—	—	1	1
	A nyilvános és magántanulók együttes létszáma 1912 december 31-én	39	41	42	42	37	30	35	266

IV. A tanulók megoszlása honosság és a szülők (v. gyámok) állandó lakóhelye szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Összesen
		osztályban							
Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók	összes száma	39	41	42	42	37	30	35	266
	Ezek közül magyar honos volt:								
	1. magyarországi illetőségű	39	41	42	42	37	30	35	266
	2. horvát-szlavonországi illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—
	boszniai illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—
	külföldi honos volt	—	—	—	—	—	—	—	—
	száma, akiknek szülője (v. gyámja) állandóan Budapesten lakott	39	40	42	41	35	26	33	256

V. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása törvényhatóságonként szülőik (v. gyámjuk) magyarországi állandó lakóhelye szerint.

Magyar anyaország	Vármegyék: Bars	—	—	—	—	1	—	—	1
	Békés	—	—	—	—	—	1	—	1
	Esztergom	1	—	—	—	—	—	—	1
	Fejér	—	—	—	—	—	1	—	1
	Győr	—	—	—	1	—	—	1	2
	Krassó-Szörény	—	—	—	—	—	1	—	1
	Pest-Pilis-Solt-Kiskún	1	1	—	—	—	1	—	3
	Zala	—	—	—	—	—	—	1	1
	Zemplén	—	—	—	—	1	—	—	1
	a) Vármegyék együtt	2	1	—	1	2	4	2	12
	b) Városok: Budapest	37	40	42	41	35	26	33	254
Vármegyék és városok együtt		39	42	41	42	37	30	35	266

VI. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása szülőik (v. gyámjuk) foglalkozása (társadalmi állása) szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Összesen
		osztályban							
A szülők (v. gyámok) közül	nagybirtokos, nagybérlő (1000 kat. holdon felül)	2	3	—	—	3	—	2	10
	középbirtokos és bérlő (100—1000 kat. holddal)	—	—	1	3	—	2	1	7
	kisbirtokos, kisbérlő (100 kat. holdon alul)	—	—	—	—	—	—	—	—
	egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász)	—	—	—	—	—	—	—	—
	gazdasági tisztviselő	—	1	2	—	—	—	—	3
	egyéb gazdasági segédszemély (földműves, napszámos, gazdasági cseléd)	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagyiparos, bánya nagyvállalkozó	1	2	2	3	4	1	1	14
	kisiparos, bánya-kisvállalkozó	—	—	1	—	—	—	—	1
	ipari v. bányászati tisztviselő	—	—	3	1	—	—	—	4
	egyéb ipari v. bányászati segédszemély (előmunkás, segéd, munkás stb.)	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagykereskedő, nagyvállalkozó	1	3	1	3	3	1	1	13
	kiskereskedő, kisvállalkozó	—	—	—	—	—	—	—	—
	kereskedelmi vagy közlekedési tisztviselő	5	2	1	4	1	6	8	27
	egyéb keresk. v. közl. segédszemély (altiszt, segéd, szolga)	—	—	—	—	—	—	—	—
	köztisztviselő (a papok, tanárok és tanítók kivételével)	8	7	8	6	7	5	6	47
	pap	1	1	1	—	—	—	—	3
	tanár, tanító	5	3	3	4	7	3	4	29
	másféle értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész, orsz. képv. stb.) ilyeneknél alkalmazott segéd, irnok stb.	12	13	15	10	8	10	11	79
	közhivatalban alkalmazott vagy másféle értelmiségi altiszt vagy szolga	—	—	—	—	—	—	—	—
	katonatiszt (honvédtiszt, csendőrtiszt)	—	—	2	1	—	—	—	3
	katonaaltiszt (honvédaltiszt, csendőraltiszt)	—	2	—	—	2	—	—	4
	tőkés, járadékos, háztulajdonos	—	—	—	—	—	—	1	1
	nyugdíjas tisztviselő, vagy az értelm. körébe számítható egyéb nyugdíjas	3	1	2	—	—	1	—	7
	magánzó vagy eltartásos	1	3	—	7	2	1	—	14
	egyéb és ismeretlen foglalkozású	—	—	—	—	—	—	—	—
	árvaházi, szeretetházi tanulók	—	—	—	—	—	—	—	—
	Mindössze	39	41	42	42	37	30	35	266

VII. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása vallás szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Összesen
		osztályban							
Az osztályvizsgálatot tett tanulók	összes száma	39	41	42	42	37	30	35	266
	Latin szertartású róm.kath. vallású volt	17	23	17	17	18	14	12	118
	Görög « « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—
	Református vallású volt	5	2	1	5	3	4	5	25
	Ágostai h. ev. « «	2	2	4	5	5	2	5	25
	Görög keleti « «	1	1	1	—	—	—	—	3
	Unitárius « «	—	—	3	1	2	—	1	7
	Izraelita « «	14	13	16	14	9	10	12	88

VIII. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása anyanyelv szerint.

Az oszt. vizsg. tett tanulók közül	magyar anyanyelvű volt	39	39	41	42	37	30	35	263
	német « «	—	1	—	—	—	—	—	1
	szerb « «	—	1	1	—	—	—	—	2
	horvát « «	—	—	—	—	—	—	—	—
	nem magyar anyanyelvű volt	—	2	1	—	—	—	—	3

IX. Az oszt. vizs. tett tanulók megoszlása nyelvismeret szerint

Az osztályvizsg.tett magy. anyanyelvű tanulók közül	csak magyarul tudott	18	8	7	8	8	10	5	54
	más nyelven is «	21	33	32	34	29	20	30	199
	németül « «	21	28	31	34	29	20	25	188
	tótul « «	—	1	1	—	1	—	2	5
	oláhul « «	—	—	—	—	—	—	—	—
	szerbül « «	—	1	—	—	—	—	—	1
	olaszul « «	—	—	1	—	—	—	1	2
	angolul « «	—	1	—	3	6	5	4	19
	franciául « «	—	6	—	10	12	13	8	49

X. Ismétlők; a görög-pótló tárgyak tanulói; magaviselet és mulasztások.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	Összesen
		osztályban							
Az osztályvizsgálatot tett	nyilv. és magántanulók közül:								
	ismétlő volt	—	—	—	—	—	—	—	—
	a görög-pótló tárgyakat tanulta	—	—	—	—	20	19	17	56
	nyilvános tanulók közül:								
	magaviseletből 1 osztályzatot kapott	35	35	32	35	30	28	30	225
	« 2 osztályzatot kapott	1	6	8	6	4	1	4	30
	« 3 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	1	1	2
	« 4 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	—	—	—
	nyilvános tanulók közül:								
	egy órát sem mulasztott	1	4	2	2	3	4	3	16
	csak igazoltan «	35	38	38	39	31	24	32	237
	igazolatlanul «	—	2	—	—	—	2	—	4
	nyilvános tanulók által:								
	igazoltan mulasztott órák száma	3118	4426	1971	2959	1717	1071	1615	16877
	igazolatlanul « « «	—	2	—	—	—	2	—	4

XI. Az osztályvizsgálatot tett tanulók általános előmenetele.

	Részletezés	I.	II	III.	IV	V.	VI	VII.	Összesen
		osztályban							
A) *A nyilv. és magántanulók közül minden rendes tantárgyból*	jeles osztályzatot kapott	7	8	16	7	4	2	6	50
	legalább jó « «	22	22	10	15	11	9	14	103
	legalább elégséges osztályzatot kapott	9	10	16	20	22	18	14	109
	egy tárgyból elégtelen « «	1	1	—	—	—	1	1	4
	két « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—
	több « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—
B) *A nyilv. tanulók közül mint rendkívüli tárgyat*	az angol nyelvet legalább elégséges eredménnyel tanulta	—	—	—	—	2	6	9	17
	a francia nyelvet legalább elégséges eredménnyel tanulta	—	—	13	14	3	—	—	30
	az egészségtant legalább elégséges eredménnyel tanulta	—	—	—	—	—	—	35	35
	a szabadkézi rajzot legalább elégséges eredménnyel tanulta	3	3	2	4	14	3	1	30
	a gyorsírást legalább elégséges eredménnyel tanulta	—	—	—	13	6	3	7	29
	a műéneket legalább elégséges eredménnyel tanulta	8	—	—	—	—	—	—	8

XII. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók osztályzatainak kimutatása.

	Tantárgy	I. osztály				II. osztály				III. osztály				IV. osztály				V. osztály				VI. osztály				VII. osztály			
		jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elégs.	elégt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.
Rendes tárgyak	Vallástan	20	17	2	—	25	14	2	—	23	16	3	—	20	16	6	—	16	17	4	—	12	10	8	—	22	12	1	—
	Magyar nyelv	17	18	4	—	17	19	5	—	17	15	10	—	12	22	8	—	11	12	14	—	9	11	10	—	13	14	8	—
	Latin nyelv	17	15	7	—	13	22	6	—	16	14	12	—	11	21	10	—	5	16	16	—	2	14	14	—	13	14	8	—
	Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	8	2	—	4	5	2	—	9	6	3	—
	Görög-pótló irodalom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12	6	—	1	15	3	—	6	9	2	—
	Görög-pótló rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7	10	—	4	6	9	—	2	10	4	1
	Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	21	18	3	—	15	18	9	—	16	16	5	—	7	15	8	—	21	11	3	—
	Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	17	16	9	—	8	18	16	—	11	16	10	—	8	12	10	—	18	12	5	—
	Földrajz	20	15	4	—	17	21	3	—	22	11	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Természetrajz	17	18	3	1	12	22	6	1	—	—	—	—	12	19	11	—	13	18	6	—	6	16	8	—	—	—	—	—
	Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	11	8	—
	Mennyiségtan	15	17	7	—	12	23	6	—	19	13	10	—	11	21	10	—	11	17	9	—	5	14	10	1	18	5	12	—
	Rajzoló geometria	10	20	9	—	15	24	2	—	19	15	8	—	11	21	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Szépírás	19	13	4	—	24	10	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Testgyakorlás	17	17	1	—	21	17	2	—	21	16	—	—	22	13	5	—	17	11	3	—	16	10	3	—	12	17	1	—
Rendkívüli tárgyak	Angol nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
	Francia nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	4	—	7	7	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	7	2	—	—
	Egészségtan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Szabadkézi rajz	1	2	—	—	1	2	—	—	—	2	—	—	1	3	—	—	—	6	7	—	1	2	—	—	13	16	6	—
	Gyorsírás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	3	—	—	5	1	—	—	2	1	—	—	2	1	—	—
	Műének	2	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—

Észrevétel: A tornázásból összesen 15 tanuló volt felmentve, még pedig: az I.o. 1, a II.o. 1, a III. o 3, a IV.o. 1, az V.o. 3, a VI. o.1, VII.o. 5,

VIII.

AZ INTÉZETI SZERTÁRAK ÉS KÖNYVTÁRAK GYARAPODÁSA 1912/13-BAN.

A) Irattár és bútor-fölszerelés. *Vétel útján:* Hivatalos Közlöny. (1912.) — Magyarország tiszti cím- és névtára. (1912.) — Budapesti cím- és lakásjegyzék. (1912.) — Révai Nagy Lexikona. IV—VI. k. — Egy kisebb könyvesállvány, 2 drb ernyőtartó bádogtálcával, egy osztályfelirati tábla, a tanári-kar és tanulók 1911/2. évi csoportképe (7 drb). — *Adomány útján:* A reáliskolai tanítás terve és utasítások. (Vall. és közokt. min.) — *Évi gyarapodás:* 20 drb 226 korona 20 fillér értékben.

A szertár őre: *dr. Badics Ferenc.*

B) Természetrajzi és vegytani szertár. *Vétel útján:* 6 drb gyertyatartó, 3 drb gyufatartó, 1 drb retortafogó állvány, 3 drb itatódeszka, 2 drb nikkeles olló. (Leltárba nem iktatott, vásárolt taneszközök. Khemiai tanszerek: lombikok, retorták, főzőpoharak, dróthálók, bunsenégők, savak, lúgok, sók, kémlelőszerek stb.) — *Adomány útján:* 1 drb gorilla-koponya (Altstädter L. III. o. t. ajándéka), 1 drb háromujjú csüllő (Wolfner L. II. o. t. ajándéka), 1 drb bakcsó (Gyérey Z. II. o. t. ajándéka), 1 drb karvaly és 1 drb zöld harkály (Heinrich G. II. o. t. ajándéka), 1 drb róka (Gyérey Richárd úr ajándéka). Pulszky I. IV. o. t. khemiai kémlelőszereket (savak, lúgok) és Pajor F. IV. o. t. a terrarium számára homokot ajándékoztak intézetünknek. — *Évi gyarapodás:* 21 darab 104 korona értékben.

A szertár őre: *dr. Balázs István.*

C) Természettani szertár. *Vétel útján:* Márványlap. — Körvasuttal felszerelt bicikli-kerék. — Objektiv a vetítőkészülékhez. — 12-szeres nagyítású «Stereo-Walkor» prizmás látcső, bőrtokkal. — Készülék a pozitiv és negativ elektromosság kimutatásához. — Ellenállás, változtatható, 10 *A*, 5 *Ω*. — Ellenállás, változtatható, 10 *A*, 12 *Ω*. — Demonstrációs ellenállás-

sorozat. — Demonstrációs wattmeter. — Demonstrációs volt-, ampère- és galvanométer. — 1 pár Crookes-cső, az egyik gyenge, a másik erős ritkítással. — Crookes-cső csokorral. — Csillagászati diapozitiv-sorozat, 74 képpel, fadobozban. — *Adomány útján:* Grimsehl indukciós készüléke. — Ives-féle készülék színes fotografiák vetítéséhez. — Vetítési mikroszkóp 3 objektivvel. — Kinematograf. — Gipszkészítmények. 3 drb (A nm. v. és k. miniszterium ajándéka a «Tanszermúzeum» útján.) — 1 pár Morse-féle táviró jelfogó. — 1 pár relais, távirához, — 1 pár árammutató a távirókészülékhez. — 1 pár távirókulcs. — 1 pár telefonfelszerelés. (A nm. kereskedelmi miniszterium ajándéka. — *Évi gyarapodás:* 23 drb 2725 kor. 50 fill. értékben.

A szertár őre: *Szijártó Miklós.*

D) **Klasszika-filológiai és műtörténeti szertár.** *Vétel útján:* Beöthy: A művészetek története. III. kötet. — Die Galerieen Europa's. 1912. évfolyam. — 48 drb diapozitiv-lemez. — *Adomány útján:* 7 drb diapozitiv lemez, melyeket az intézet VII. osztályú tanulója, báró Feichtinger György készített és ajándékozott a szertárnak. — *Évi gyarapodás:* 57 darab 95 korona 20 fillér értékben. A szertár őre: *dr. Geréb József.*

E) **Történelmi szertár.** *Vétel útján:* Magyarország térképe Szent-István halálakor. Európa térképe a népvándorlás korában. Európa térképe a magyar honfoglalás korában. — *Évi gyarapodás:* 3 drb 72 korona értékben. A szertár őre: *Ujházy László.*

F) **Földrajzi szertár.** *Vétel útján:* Weule: Leitfaden der Völkerkunde. — 12 drb délmagyarorsz. diapozitiv. — 16 drb diapozitiv. — *Évi gyarapodás:* 29 drb 33 kor. 40 fill. értékben.

A szertár őre: *Pályi Sándor*

G) **Mértani és szabadkézi rajzszertár.** (Nem gyarapodott).

A szertár őre: *dr. Szabó Péter.*

H) **Tanári könyvtár. I. Filozófia-pedagógia.** *Vétel útján:* Rein: Encykl. Handbuch der Pädagogik X. — Rethwisch: Jahresberichte u. d. höhere Schulwesen XXV. — Bain—Szemere: Neveléstudomány I—II. — *Adomány útján:* Boden: Die Jnstinktbedingtheit d. Wahrheit u. Erfahrung. — Husik: Matter and Form in Aristotle. — Schlesinger: Pseudo-Bachja «Kitâb stb.» című munk. pszichológiája. — Kún L.: Sámuel El-Magrebi. A karaiták erk. és szentségtörvényei. — Grünwald: Maimûni philosophiájának viszonya a Mutazilita Kalâmhoz. — Dálnoki Veress I.: Racionálizmus és empirizmus. — A Szellem. Filozófiai folyóirat. I. 1. — Wundt: Einführung in die Psychologie. —

Déry: A magyar University Extension évkönyve IX. — Waldapfel: A gyakorló-iskola szelleme 2 pld. — *Évi gyarapodás:* 15 drb 77 korona 20 fillér értékben.

A könyvtár őre: *dr. Waldapfel János.*

II. História-geografia. *A)* História. *Vétel útján:* Marczali: Magyarország története. — Grimpen: Zeittafel zur Weltgeschichte. — Goldziher: Előadások az iszlamról — Császár Elemér: Ányos Pál. — Károlyi: Emlékbeszéd Huber A. fölött. Értekezések a tört. tud. köréből. — *Ajándék útján:* Hornig: Veszprém multja és jelene. — Jedlicska: Eredeti részletek gróf Pálffy család okmánytárához. Békefi emlékkönyv. Schönherr Gyula emlékezete. Hain Gáspár lőcsei krónikája. — Szegő: Végváraink szervezete. — Nagy: Magyar fegyverek 1630—62. — Arányi: Fertőző betegségek. — Lakatos: A topuskói ciszterci apátság. — Gedeon: A hitújítás terjedésének okai hazánkban. — Vörös: A mezőturi céhek élete. — Kacsóh: Kálvin politikai és társadalmi téren. — Lipták: A portai adó története. — Sárkány: Az adó kérdése az 1825. évi országgyűlésen. — Miklósy: II. Endre és a trónkeresők. — Horváth: Ammianus Marcellinus. — Varga: Az ótestamentumi zsoltárköltészet. — Bredl: Női uralom Magyarországon. — Anisics: Az apostoli királyság eszméje. — Schulz: Női viselet a kuruc korban. — Székely: Thököly I. udvartartása. — Tóth: Mátyás hadügyi politikája. — Szirmai: Pázmány politikai pályája. — Niklai: A keresk. választmány jelentésének tárgyalása az 1843—44. országgyűlésen. — Vilner: Az európai diplomácia állásfoglalása a kettős királysággal szemben. — Matskássy: Halmágyi I. naplóinak magy. művelődéstört. vonatkozásai. — Nagy: Magyar viselet a XVIII. század végén és a XIX. század elején. — Szarka: A váczi domonkos konvent története. — Tagányi: Marcus Aurelius. — Morvai: Gersei Pethő Gergely élete. — Farczády: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási hatásköre és működése. — Schuszter: Magyar társadalmi és családi élet 1570—1600. — *Évi gyarapodás:* 41 drb 111 korona 94 fillér értékben.

A könyvtár őre: *Ujházy László.*

B) Geografia. *Vétel útján:* Magyarország vármegyéi: Torontál, Temes, Nógrád 3 kötet. — *Adomány útján:* Haury I.: Rózsahegy települési és gazdasági földrajza. — Juga E.: Az aldunai mélysík és a délmagyarországi szerbek. — *Évi gyarapodás:* 5 darab 50 korona értékben.

A könyvtár őre: *Pályi Sándor.*

III. Magyar filológia. *Vétel útján:* Gyulai Pál: Bírálatok. — Szinnyei: Magyar Irók. XIV. 8—10. — Szigetvári Iván: A ko-

mikum elmélete. — Nyelvészeti Füzetek 65, 66. — Ért. a nyelv- és széptud. köréből XII. 2., 4. — Akadémiai Emlékbeszédek XVI. 1—3. — *Adomány útján:* Gedő: Filozófiai költészetünk. — Szabolcsi: Nagy Ignác vígjátékai. — Justus: Adatok az «ny» hanghoz. — Kozák: A metafora. — Kiss: Eötvös és a Növérek. — Pastinszky: A török irodalom főképviselői. — Bothár: Lethenyei István. — Mellinger: Botond. — Molnár: A cenzura története. — Pataky: Az izző kódexek nyelvéről. — Polit: Petőfi a szerbeknél. — Kremmer: Apácai Cseri János. — Medveczky: A votják nyelv szóképzése. — Fleischmann: A cigány a magyar irodalomban. — Nicolini: Az érzelmes tündérjáték. — Rédei: Gyöngyösi Charikliája. — Berczik: Színművek I—V. — *Évi gyarapodás:* 28 drb 46 korona 90 fillér értékben.

A könyvtár őre: *dr. Császár Elemér.*

IV. **Klasszika-filológia.** *Vétel útján:* Gyomlay: Emlékbeszéd Bartal felett. — Gardner: A régi Athén I. II. — Stemplinger: Das Plagiat in der griechischen Literatur. — Vári: A ciliciai Oppianus hagyománya. — Csengeri: Euripides drámái. — Kallós: Archilochos. Pauly-Wissowa: Realencyclopædie VII. 2. — Thesaurus linguæ latinæ III. 9. V. 4. és Supplementum II. 3. — *Adomány útján:* Asztalos: Koraisznak Vasziliuszhoz írott levelei. — Németh: Herondas és Theokritos. — Gereb: Az athéni demokráczia legjelentősebb vonása. — Rochlitz: Thukydides stílusa. — Huszti: Menander és Epikuros. — Hupka: Seneca száműzése. — Buzna: De hymnis Sancti Hilarii. — *Évi gyarapodás:* 17 drb 84 korona 08 fill. értékben.

A könyvtár őre: *dr. Pruzsinszky János.*

V. **Modern filológia.** *Vétel útján:* Schmidt J.: Kisérlet az indogermán guttur. probl. megoldására. — *Adomány útján:* Kallós: Fischart és Rabelais. — Heinrich J.: Egy kevéssé ism. fej. a német nyelvtörténetből. — Erényi: A «Faust» philosophiája. — Obláth: Wieland és Ariosto. — Pfeiffer: Az áldozatok a héber irodalomban. — Ürményi: A mystikus elem Werner drámáiban. — Biró Á: A germán I-Umlaut. — Bedi: A soproni hienc-nyelvjárás hangtana: — Pétergál: Egy fejezet az újabb német regény tört. — Muntyán: A Griselda-monda a XIX. sz. német drámáiban. — Csech A: Ferdinand v. Saar novellái. — Guttmann: Széder Elijahu Rabba. — Kis Ch: Gáoni responsumok. — Waldbauer I.: Adalékok Vischer «Auch Einer» c. regény gen. — Fuszek: Mastalier élete és munkái. — Thienemann: Magyar és német nyelvújító kisérletek. — Velics A.: Über die Mnemotechnik d. Zukunft. — *Évi gyarapodás:* 18 drb 21 kor. értékben.

A könyvtár őre: *dr. Waldapfel János.*

VI. **Mathematika-geometria.** *Vétel útján*: Encyclopädie der mathematischen Wissenschaften: IV. 1. II. Band, 2 Heft; IV. 2. II. B., 6. H.; V. 1. B., V. H.; VI. 1. B., 3. H.; VI. 2. B., 4. H.; *Adomány útján*: Budapest közoktatásügye 1906/7-ben és 1907/8-ban. Budapest népmozgalma 1906/7-ben. — Budapesti részvénytársaságok 1908-ban. Hunfalvy I.: Az osztrák magyar monarchia statisztikája, Budapest 1874. — Polya Gy.: A valószínűségi számítás néhány kérdéséről. — *Évi gyarapodás:* 11 drb 38 korona 88 fillér értékben.

A könyvtár őre: *dr. Szabó Péter.*

VII. **Asztronómia-fizika.** *Vétel útján*: Mikola S.: A fizikai alapfogalmak kialakulása. — Berget-Bogdánfy: Léghajózás és repülés. Soddy-Salamon: A rádium. — *Adomány útján:* Bognár C.: A fizika alapfogalmainak ismerettani vizsgálata. — A Konkoly-alapítv. asztrofizikai intéz. obszervatoriumának kiadványa. 14. f. — Dános E.: Az 1906 március 3-iki földrengés. — Elekes I.: A hullócsillagok magasságának kiszámítása. — *Évi gyarapodás*: 7 drb 24 kor. 20 fill. értékben.

A könyvtár őre: *Szijártó Miklós.*

VIII. **Természetrajz-vegytan.** *Vétel útján:* Meerwarth-Soffel: Lebensbilder aus der Tierwelt. Säugetiere. III. — Stridde: Allgemeine Zoologie. — Hempelmann: Der Frosch. — Aujeszky A.: A baktériumok természetrajza. — Bernátsky J.: A hazai Irisfélék. — Posepny: Geol. mont. Studie der Erzlagerstätten von Rézbánya. — Richard-Pécsi: Oceanographia. — *Adomány útján:* Lehotay M.: A processus retromastoideus. — Grusz F.: A lepkék illatszervei. — Szalay L.: A hydracarinák stb. — Balogh B.: Adatok a lapockacsont méreti vizsgálatához. — Szabó J.: A Camponotus ligniperda női ivarkészülékének szerkezete. — Szombathy K.: A prosobranchiáták recehártyájának szerkezetéről. — Vadas J.: Erdészeti kisérletek XIV. 1 és 2. — Toborffy G.: A vaskői diopszidok stb. — Jugovits L.: Kristálytani tanulmányok. — Hauschild L.: Adatok a buza- és burgonyakeményítő hydrolysisének ismeretéhez. — Frohner R.: A budapest-környéki alacsonyabb hőfokú hévvizek radioaktivitásáról. — Bem L.: A tej fajsúlyának számértéke stb. — Róna E.: A bróm és az egyértékű telített aliphás alkoholok. — Szaffka T.: A ferrichlorid stb. — Elek B.: Tanulmány a mangansulfát és magnesiumsulfát elegyedési viszonyairól. — Varga I.: Vízben oldott anyagok molekula-térfogatáról. — Vágó I.: A nitrosylchlorid hőokozta disszociációjáról — *Évi gyarapodás:* 24 drb 78 korona 04 fillér értékben.

A könyvtár őre: *dr. Balázs István.*

•IX. **Tankönyvek.** *Adomány útján:* Timár: Német nyelv- és olvasókönyv I. r. — Timár: Német olvasókönyv II. r. — Timár: Rendszeres német nyelvtan. — Szterényi-Szalóki: Növénytan. — Szterényi: Állattan. — Arany-Szijártó: Algebra I—II. r. — *Évi gyarapodás:* 7 drb 20 korona 50 fillér értékben.

A könyvtár őre: *Kármán Ferenc.*

X. **Szarvas-könyvtár.** (Változatlan.)

A könyvtár őre: *dr. Császár Elemér.*

XI. **Folyóiratok.** *Vétel útján:* Akadémiai Almanach. — Akadémiai Értesítő. — Archæologiai Értesítő. — Archiv für Philosophie I—V. — Athenæum. — Berliner Philologische Wochenschrift. — Bibliotheca Mathematica. — Deutsche Literaturzeitung. — Egyetemes Philologiai Közlöny. — Erdélyi Múzeum. — Ethnographia és Néprajzi Értesítő. — Földrajzi Közlemények. — Földtani Közlöny. — Historische Zeitschrift. — Irodalomtörténeti Közlemények. — Középiskolai Mathematikai Lapok. — Lehrproben und Lehrgänge. — Magyar Középiskola. — Magyar nyelv. — Magyar Nyelvőr. — Magyar Pædagogia. — Mathem. és Physikai Lapok. — Mathem. és Természettudom. Értesítő. — Monatschrift für höhere Schulen. — Nyelvtudom. Közlemények. — Neue Jahrbücher für klassische Philologie. — Orsz. Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny. — Századok. — Zeitschrift für den deutschen Unterricht. — Természettudom. Közlöny. — Magyar Chémiai Folyóirat. — Állattani Közlemények. — Növénytani Közlemények. — Tornaügy. — Történeti Szemle. — Zeitschrift für das Gymnasialwesen. — Zeitschrift für den physikalischen u. chemischen Unterricht. — Zeitschrift für deutsche Philologie. — *Adomány útján:* Herkules (Vallás- és közokt. min. ajánd.). — Jó Egészség. (U. a.). — Néptanítók Lapja (U. a.). — Rajzoktatás (dr. Badics F. főig. úr aj.). — *Évi gyarapodás:* 44 drb 553 korona 16 fillér értékben.

A könyvtár őre: *dr. Cserép József.*

XII. **Iskolai értesítők könyvtára.** *Csere útján:* 206 darab Középiskolai Értesítő 206 korona értékben.

A könyvtár őre: *Láng Nándor.*

XIII. **Vegyes művek könyvtára.** *Vétel útján:* Bibliotheca phil. class. 1911. III—IV. — *Adomány útján:* Pótjegyzék a központi (Ludov. Akad.) honvédkönyvtárhoz. — Wlassics elnöki megnyitó beszédei. — Évi gyarapodás 4 drb 5 korona értékben.

A könyvtár őre: *dr. Pruzsinszky János.*

I) **Amerikai iskolai szerek és slöjd-készítmények.** (Változatlan.)

A szertár őre: *dr. Badics Ferenc.*

J) Érem- és régiségtár. (Változatlan.)

A szertár őre: *dr. Szabó Dezső.*

K) Ifjúsági könyvtár. *Vétel útján:* Walther J.: A föld és az élet története. — Bessenyei: Laisz (10 példány) — Mondolat. — Felelet a Mondolatra. — Vörösmarty: A két szomszédvár (7 példány). — Tompa: Regék (10 példány). — Kisfaludy Károly Vig beszélyei (7 példány), Irene (9 példány), A kérők (5 példány), A pártütők (9 példány). — Czuczor: Népies költemények (8 példány). — Bessenyei: A filozófus (6 példány). — Csokonai: Odák (10 példány), Lilla (6 példány), Dorottya (9 példány). — Tinódi: Budai Ali basa (9 példány). — Ilosvai: A híresneves Tholdi Miklós (9 példány). — Szigligeti: A trónkereső (8 példány), Liliomfi (8 példány), Fenn az ernyő nincsen kas (8 példány), Csikós (8 példány). — Gvadányi: Egy falusi nótáriusnak budai utazása (5 példány). — Vörösmarty: Eger (10 példány), Zalán futása (5 példány). — Arany: Buda halála (10 példány). — Czuczor: Költemények (8 példány). — Zrínyi: Szigeti veszedelem (5 példány). — Ráskai: Vitéz Francisco (9 példány). — Barlám és Jozafát legendája (9 példány). — A. Székely S.: A székelyek Erdélyben (10 példány). — Kisfaludy Sándor Válogatott regéi (10 példány). — Anonymus: A magyarok tetteiről (7 példány). — Tompa: Népregék (9 példány). — Kisfaludy Károly: Csalódások (8 példány). — Tóth Ede: A falu rossza (10 példány). — Faludi: Három elbeszélés (10 példány). — Kézai Magyar krónikája (8 példány). — Virág: Válogatott költemények (9 példány). — Szemelvények a Gesta Romanorumból (8 példány). — Gyergyai A.: Árgirus históriája (10 példány). — Kölcsey Válogatott versei (9 példány). — Aischylos tragédiái. — Gyulai: Kritikai dolgozatok, Bírálatok. — Euripides drámái. — Gardner: A régi Athén, I. — Földi: Költemények. — Sz. Szabó László: Költemények. — Magyari: Az országokban való sok romlások okairól. — Földi: Magyar grammatika. — Révay: A magyar deáki történet. — Bessenyei: Az embernek próbája. — Apollonius históriája. — Róna: Természetrajzi olvasmányok (5 példány). — Herczeg: Napváros, Álomország. — May K.: A félelmetes, A fekete táltos, Idegen ösvényen, A vad Kurdisztánon át, Az olajkirály, Az inkák birodalmában. — Garády: Amit a tenger beszél. — Simonyi Jenő: Idegen népek közt. — Áldásy: Alsáni Bálint bibornok. — Berzeviczy: Beatrix királyné. — Bubics-Merényi: Hg. Esterházy Pál. — Dézsi Lajos: Szenczi Molnár Albert, Magyar író és könyvnyomtató. — Fraknói: Mátyás király, Pázmány Péter, Gr. Széchenyi Ferenc, Werbőczy István, Bakócz Tamás. — Erdélyi Pál: Balassa Bálint. — Ferenczi Zoltán: B. Eötvös József, Rimay János. — Gindely-Acsády: Bethlen Gábor és udvara. — Kretschmayr: Gritti. —

Márki: II. Rákóczi Ferenc (3 k.). — Meller S.: Ferenczi István. — Mika: Weiss Mihály. — Morvay: Gr. Fekete János. — Pór: Keszei Miklós. — Bártfai Szabó L.: Ghymesi Forgách Ferenc. — Szádeczky: Kovacsóczy Farkas. — Széchy: Gr. Zrinyi Miklós (5 k.), Gr. Gvadányi József. — Szilágyi S.: I. Rákóczy György, II. Rákóczy György, Rákóczy Zsigmond. — Szinnyei Ferenc: Batsányi János. — Tóth-Szabó: Szatmári György primás. — Veress: Z. Kakas István, Izabella királyné, Berzeviczy Márton. — Vértesy Jenő: Kölcsey Ferenc. — Zichy Á.: Gr. Széchenyi István (2 k.). — Természet, 1912. évf. (Szerk. Balázs István.). — Simonyi Jenő: Sarkvidéki utazók. — Vámbéry: Ázsiai utazásai. — Acsády: Széchy Mária. — Angyal: Thököly Imre (2 k.). — Deák Farkas: Béldi Pál. — Ipolyi: Nyáry Krisztina. — Kubinyi: Thurzó Imre. — Marczali: Mária Terézia. — Márki: Mária királyné. — Pór: Csák Máté, Nagy Lajos. — Schönherr: Hunyadi János. — Szabó K.: Kún László. — Szádeczky: Békés Gáspár. — Thallóczy: Zay. — Herczeg: Éva boszorkány. — Kisbán Miklós: A nagy úr. — Magyar Shakespeare-Tár (I—V. füzet). — Sebők J.: Szaharában (4 példány). — Gaal Mózes: Hazafias könyvtár, 10 kötet (Vitézség és haza, Becsület és hűség, Hunyadiak, Agyúdörgés között, Siralmas Erdély, Nehéz idők, Nemzeti küzdelmek, Német világ Magyarországon, Francia háború, Ezeréves multunkból). — Pintér Jenő: A magyar irodalom története Bessenyeitől Kazinczyig (2 k.). — Ferenczi Zoltán: A magyar irodalom története. — Sebestyén K.: A színpad. — Juventus IV. évf. — *Adomány útján:* Schönherr Gyula emlékezete. — Csengery G.: A mocsarak királya. (Vallás- és közokt. minisztérium ajándéka.) — Vargha Damján: Te Deum és Te Mariam, Ősi nyolcas versforma kódexeink bibliafordításában (szerző aj.). — Ifjúsági könyvtárjegyzék. — Prónai: Uj szavalókönyv — Katona: Bánk-bán. (Császár Ernő tanár aj.). — Jókai: Szabadság a hó alatt. — Mikszáth: Jó palócok. — Herczeg: Pogányok. — Molnár Ferenc: A Pál-utcai fiúk (Fábri József, II. o. tanuló aj.). — *Évi gyarapodás:* 427 drb 924 kor. értékben.

A könyvtár őre: *dr. Császár Ernő.*

L) **Ének- és zeneszertár.** *Vétel útján:* Haydn: «L'ours» szimfónia. — Mozart: «Szöktetés» nyitány. — Weber: «Peter Schmoll» nyitány. — *Évi gyarapodás:* 32 drb 19 kor. 68 fillér értékben

A szertár őre: *Willmouth Bódog.*

M) **Torna-szertár.** *Adomány útján:* Kézikönyv a polg. ifjúságnak a katonai hivatásra való előkészítésére. 1 drb 3 kor. értékben.

A szertár őre: *Szervánszky Jenő.*

N) **Egészségtani orvos-szertár:** *Vétel útján:* Vámossy A.: A mérgezésekről. — Szegedy M.: A tuberkulózis. — Gerlóczy:

A fertőző betegségek. — Csapodi: Az ember szeme. — Horváth: A szép test. — Felix Orth: Alkoholizmus. — U. a. Levél kis húgomhoz. Moravcsik: A neurasthenia. — Schuschny: Az utazás egészségtana. — Okolicsányi K.: Óvakodjunk a tüdővésztől (két fali tábla). — *Évi gyarapodás:* 9 drb. 17 kor. 50 fillér értékben.

A szertár őre: *dr. Lobmayer Géza.*

Az összes szertárak és könyvtárak egy évi gyarapodása: 1049 drb 5537 kor. 38 fill. értékben.

Az intézet összes szertári és könyvtári vagyona az új beszerzésekkel együtt — leltári értékben:

A) Irattár és bútorfölszerelés	1,787 drb	50,998 kor.	17 fill.
B) Természetrajzi és vegyt. szertár	10,198 «	11,634 «	38 «
C) Természettani szertár	995 «	34,338 «	39 «
D) Klasszika-filológiai és műtört. szertár	1,198 «	5,519 «	49 «
E) Történelmi szertár	618 «	1,696 «	70 «
F) Földrajzi szertár	839 «	2,300 «	15 «
G) Mért. és szabadkézi rajzszertár	543 «	2,071 «	32 «
H) Tanári könyvtár.			
I. Filozófia-pedagógia	1,095 «	3,241 «	15 «
II. História-geografia	1,352 «	9,106 «	41 «
III. Magyar filológia	940 «	3,180 «	21 «
IV. Klasszika-filológia	2,501 «	9,060 «	60 «
V. Modern filológia	735 «	2,151 «	04 «
VI. Mathematika-Geometria	414 «	2,347 «	85 «
VII. Asztronómia-fizika	315 «	1,235 «	62 «
VIII. Természetrajz-vegytan	996 «	5,458 «	52 «
IX. Tankönyvek	1,443 «	2,699 «	78 «
X. Szarvas-könyvtár (változatlan)	807 «	4,820 «	81 «
XI. Folyóiratok	1,784 «	18,404 «	89 «
XII. Iskolai értesítők	5,052 «	5,238 «	— «
XIII. Vegyes művek könyvtára	64 «	108 «	35 «
I) Amerikai iskolai szerek és slöjd-készítmények (változatlan)	225 «	319 «	90 «
J) Érem- és régiségtár (változatlan)	53 «	99 «	— «
K) Ifjúsági könyvtár (1912/13.)	2,990 «	10,924 «	15 «
L) Ének és zene-szertár (1912/13.)	1,366 «	2,431 «	14 «
M) Torna- és játékszertár	646 «	7,137 «	50 «
N) Egészségtani orvosszertár (1912/3.)	74 «	324 «	90 «
Összesen:	38,599 drb	196,848 kor.	42 fill.

IX.

INTÉZETI ALAPITVÁNYOK; ÖSZTÖNDÍJAS, JUTALMAZOTT ÉS TANDÍJMENTES TANULÓK.

A) Az intézetünkhöz kötött ösztöndíj- és jutalomdíj-alapítványoknak rendelkezésre álló kamatait az 1912/13. iskolai évben a következők kapták:

a) Az *Egyesült Budapest fővárosi takarékpénztár* millenniumi alapítványának ösztöndíj-kamatait (200 kor.) az alapító takarékpénztár adományából a jelen tanévben *Pályi Gyula* V. oszt. tanuló nyerte el. (Az alapító tkpt. 1912. nov. 28-án 1367. sz. alatt kelt végzése.)

b) A *Strauss Ármin-féle alapítvány* 100 koronát tevő jutalomdíját a tanári-kar hármas kijelölése alapján az igazgató *Major Róbert* VII. o. tanulónak adományozta. Ugyanezen alapítványból dicséretes önképzőköri működésükért *jutalomkönyvet* kaptak: *Pless Ferenc* VII. oszt. tanuló (Kemény Zs. *Zord idő*) és *Tóth Miklós* VII. oszt. tanuló (Radó A. *Magyar költők albuma*). A díszkötésű könyvek értéke 20 kor.

c) A *Brüll Ármin-féle ösztöndíj-alapítvány* kamatait 320 korona összegben a tanári-kar ajánlata alapján a pesti izr. hitközség elöljárósága ez idén is *Szilasi Jenő* III. oszt. tanulónak adományozta. (1913 április 5-én 3112. sz. a. kelt végzése.)

d) A *Volf György-féle jutalomdíj-alapítvány* kamataiból 3 db. körmöci aranyat a tanári-kar a tanárképző-intézet igazgatójának alapszabályszerű jóváhagyásával *dr. György Lajos* tanárjelöltnek adományozott, mint aki a régi magyar irodalom köréből vett szép dolgozataival tűnt ki. Továbbá az alapítólevél értelmében egy darab körmöci aranyat a tanári-kar — Törökbálint község iskolaszékének kijelölése alapján — *Führinger Antal* az ottani elemi iskola VI. oszt. tanulójának adományozott, mint aki társai közt a magyar nyelvben legnagyobb előmenetelt tanusított.

B) Külső ösztöndíjat élvezett, még pedig: *a)* Ő cs. és ap. kir. Felségének Bécsben, 1912. júl. 17-én kelt legfelsőbb elhatározásával (Vallás- és Közokt. Min. 1912. júl. hó 30-án 99,452. sz. a. kelt

rendelete) *Steffanits Pál* II. oszt. tanulónak az 1911/2. tanév második felétől kezdődőleg a 600 koronát tevő gr. Löwenburg-féle ösztöndíjat méltóztatott legkegyelmesebben adományozni.

b) A m. kir. Pénzügyministerium 1912. aug. 14-én 2904. sz. a. kelt rendeletével *Marinovich Marcel* III. oszt. tanulónak az 1911/2. tanévtől kezdve egy 240 koronás budai és váczi kincstári Mária Terézia-féle ösztöndíjat adományozott.

C) A Vall. és Közokt. Minist. 1913. ápr. 5-én 49,204 sz. a. kelt rendeletével intézetünk jó viseletű és jeles előmenetelű tanulói részére nyolc kötet díszkötésű **jutalomkönyvet** küldött; a tanári-kar ezekre a köv. tanulókat jelölte ki: *Schay Géza* III. o. t. (Rudyard-Kipling: *Történetek az őserdőből*), *Vészi Gábor* III. o. t. (Sebők I.: *Öt világrészen keresztül*), *Rácz László* IV. o. t. (Platz B.: *Utazás a természetben*), *Szászy István* IV. o. t. (Brankovics Gy.: *A magyar szabadságharc története*), *Pacher Béla* V. o. t. (Csiky G.: *Görög-római mythologia*), *Pályi Gy.* V. o. t. (Bársony I.: *Erdőn-mezőn*), *Horváth Loránt* VI. o. t. (Walther I.: *A föld és az élet története*), *Weiser Artur* (*Berzsenyi Dániel munkái*). A jutalomkönyvek értéke összesen 59 kor. 60 fillér.

D) Az *Orsz. Közegészségi Egyesület*, a Fodor József emlékére tett alapból négy kötet jutalomkönyvet (az *Egészség* c. folyóiratot és az *Egészség-könyvtár* három köt.) ajánlott fel az egészségtani órák legszorgalmasabb tanulójának. A szaktanár meghallgatása után az igazgató *Rothbart László* VII. o. tanulót ajánlotta jutalmazásra. A jutalomkönyvek értéke: 18 korona. — A természetrajzi gyakorlatokon végzett szorgalmas munkájukért és szép gyüjteményeikért a tanári-kar adományából jutalomkönyveket kaptak: *Rácz László* IV. o. t. (Wagner J.: *Magyarország gyomnövényei*), *Magyary-Kossa István* V. o. t. (Krenedits I.: *Aquáriumi tanulmány*) és *Dvorsák József* VI. o. t. (Nuricsán: *Útmutató a chemiai kisérletezésben.* — Végül *Beér Bertalan*, *Boros Ernő*, *Jablonkay Géza*, *Jankovich Lajos*, *Pályi István*, *Sebestyén György*, *Tóth János* I. o. tanulók a latin nyelvi tanulás terén tanusított buzgóságukért és jóviseletükért jutalomkönyvül kapták a Tóth Rezső-féle «Deák-iskola» cimű művet Dr. Pruzsinszky János vezető-tanár adományából.

E) Az **iskolai tandíj** fizetése alól mentességet élvezett az I. félévben: I. oszt. 5 — II. oszt. 6 — III. oszt. 9 — IV. oszt. 11 — V. oszt. 9 — VI. oszt. 6 — és VII. oszt. 7 tanuló, összesen 53 tanuló $50^1/_2$ mentességet; a II. félévben: I. oszt. 7 — II. oszt. 6 — III. oszt. 9 — IV. oszt. 11 — V. oszt. 9 — VI. oszt. 6 — és VII. oszt. 7 tanuló, összesen 55 tanuló $52^1/_2$ mentességet. A kedvezmény pénzértéke összesen: 5150 korona.

Az ösztöndíjak, jutalomdíjak, jutalomkönyvek és tandíjmentességi kedvezmények összege: 6768 korona 60 fillér.

X.

ADATOK AZ INTÉZET 1912/13. ÉVI TÖRTÉNETÉHEZ.

1. **Iskolánk negyvenéves fennállásának emlékezete.** 1912 október 7-én volt negyven éve, hogy iskolánk a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1872. évi május 16-án 6351. sz. a. kelt rendelete alapján megkezdette működését. Bármily jelentős része van iskolánknak a középiskolai oktatás újabbkori fejlődésében, sőt irányításában, négy évtizedes multja még rövid, s működése még annyira összefügg a jelennel, hogy a nagyobb arányú ünneplésnek még nem érkezett el az ideje. De szívesen ragadtuk meg az alkalmat, hogy kegyeletünknek adjunk kifejezést, midőn Halottak napján virágokkal kerestük fel iskolánk elhúnyt igazgatóinak és tanárainak sírjait, majd az 1912 dec. 21-én tartott háziünnepélyen hálás érzelmekkel emlékeztünk meg iskolánk megalapításáról s későbbi küzdelmes életéről (az alkalmi felolvasást l. Értesítőnk elején), iskolánk születése napjának évfordulóján pedig régi tanítványaink egyesületének közgyűlésén lelepleztük iskolánk első szervezőjének s huszonöt éven át pedagógiai vezetőjének *dr. Kármán Mórnak* művészi kivitelű s egyik jeles tanítványától, *Körösfői Kriesch Aladár* festőművésztől készített tempera-festésű arcképét. (L. alább a 14-ik szakasz közleményeit.) Így adóztunk a kegyelet és hálás megemlékezés oltárán, a mult küzdelmekből tanulságot, lelkes elődeink példájából erőt merítve jövendő munkásságunkhoz.

2. **Változások a tanügyi kormányzatban.** Az elmult tanév második felében nagy változások történtek a legfőbb vezetésben: 1913 február havában lemondott *gr. Zichy János* miniszter úr s néhány héttel előbb távozott az igazságügyi miniszterré kinevezett *dr. Balogh Jenő* államtitkár úr, a tanárságnak általánosan tisztelt jóakarói, kiknek működését több nevezetes törvényalkotás és rendelet teszi emlékezetessé. Február elején az utóbbinak, majd pár hét mulva a távozó miniszternek helyét

dr. Jankovich Béla v. b. t. t., képviselőházi alelnök úr, az egyetemen a nemzetgazdaságtan világotjárt nagytudományú tanára, az államtitkári széket pedig *Benedek Sándor* közigazgatási bíró úr, az állami tisztviselőkkel együtt a tanárság érdekeinek is régi védelmezője foglalta el. Bármily sajnálattal vettük hírét az előbbiek távozásának, van okunk hinni, hogy utódaikban a tanárság fontos, kulturális munkáját megértő s érdekeit jóakarattal méltányoló vezetőket nyertünk, s ezért a legnagyobb bizalommal tekintünk működésük elé, amit febr. 25-én az új miniszter úr, s április 18-án az új államtitkár úr előtt tisztelegve, alkalmunk volt kifejezésre is juttatni.

3. A tanári testület személyi ügyei. Az elmúlt tanév folyamán a tanári-kar tagjait tanügyi és tudományos működésükért többféle kitüntetés érte. Ő csász. és apostoli kir. Felsége 1913 január 11-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával *dr. Badics Ferenc* kir. tanácsos főigazgatónak a középiskolai oktatás terén szerzett érdemei elismeréseül a III. oszt. vaskorona-rendet méltóztatott legkegyelmesebben adományozni. Ugyancsak Ő cs. és ap. kir. Felsége 1912 szept. 2-án Bad-Ischlben kelt legfelsőbb elhatározásával *dr. Cserép József* intézeti rendes és egyetemi magántanárnak a tud.-egyetemi nyilvános rendkívüli tanári címet, 1912 szept. 16-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával pedig *dr. Geréb József*, *Szijártó Miklós* és *dr. Pruzsinszky János* intézeti rendes tanároknak a középiskolai igazgatói címet méltóztatott legkegyelmesebben adományozni. A Kisfaludy-Társaság *dr. Császár Elemér* int. rendes tanárt irodalmi munkássága elismeréseül az idei közgyűlésen rendes tagjává választotta. — A tanév elején a tanári-testület személyzetében a következő változások történtek: *Pályi Sándor* r. tanár, az újonnan alakított szabadoktatási tanács titkári teendőivel bízatván meg, a természetrajz tanításától fölmentetett s ennek ellátása végett *dr. Balázs István*, a X. ker. áll. főgimnázium rendes tanára helyeztetett át szolgálattételre, ki buzgó és sikeres tanári működésével már eddig is kitüntette magát. (Vall. és Közokt. Min. 1912 aug. 31-én 107,204. sz. a. kelt r.) — *Dr. Theisz Gyula* az V. ker. áll. főreáliskola r. tanára, ki intézetünkben az 1893/4. tanév óta, mint a francia nyelv rendkívüli tanára működött, a mult tanév végén lemondott a további tanításról; munkakörének ellátására az igazgató *dr. Kaiblinger Fülöp* székesfőv. IV. ker. főreáliskolai tanárt kérte fel; a tanári-kar pedig dr. Theisz Gyulának tizenkilenc évi sikeres működéseért jegyzőkönyvileg fejezte ki köszönetét. — *Stern Sámuel*, ki 1879/81-ben mint történelem-földrajzszakos tanárjelölt, utóbb, 1885/6-tól a mult tanév végéig mint az izraelita vallástan tanára működött intézetünknél, szintén lemondott a további tanításról; közel harminc évi kiváló szolgálataiért, mely hosszú idő alatt a tanári-

kar minden tagjának őszinte becsülését, növendékeinek pedig állandó szeretetét tudta kivívni, a tanári-kar jegyzőkönyvileg fejezte ki meleg elismerését. — *Dr. Havas Manó*, ki 1908/9 óta Stern Sámuellel megosztva tanította az izraelita vallástant, más intézetbe helyeztetvén át, helyökbe az izr. hitközség tanügyi előljárósága a tanév elején *dr. Kandel Samu* és *dr. Schwarz Jakab* hitoktatókat nevezte ki. — *Szervánszky Jenő* tornatanár, betegsége miatt a tanév elejétől márc. 15-ig szabadságoltatván, teendőinek ellátásával *Bernáth János* V. ker. áll. főreáliskolai tornatanár s a Nemzeti Tornaegylet művezetője bizatott meg. (Vall. és Közokt. Min. 1912 szept. 17-én 123,113. sz. a. kelt r.)

4. A tanárjelöltek gyakorlati képzése. Az iskolai év folyamán összesen 37 tanárjelölt vétetett föl, köztük két honvédtisztjelölt, kiket a Honvédelmi Minisztérium 1912. 6418. eln. sz. a. második évre rendelt intézetünkhöz a tanítás gyakorlatába való bevezetés végett. A tanárjelöltek közül heten évközben tanári alkalmazást vagy más intézetnél ösztöndíjat nyervén, eltávoztak, s így az év végéig — a tiszttanárjelöltekkel együtt — 30-an maradtak az intézet kötelékében. A felvétel alkalmával — a tiszttanárjelölteket kivéve — valamennyinek volt szakvizsgálata, néhány régi tagnak pedig tanári vagy doktori oklevele is; a tanév végén már 22-nek volt tanári és 15-nek doktori oklevele, bár az eltávozottaktól csak részben szerezhettük meg az erre vonatkozó adatokat s így nincsenek is az utóbbi számokba belefoglalva. (A tanárjelöltek mindennemű viszonyát a IV. fejezet *a), b), c)* szakaszai tüntetik föl.)

Jelöltjeinket különben az elmult iskolai évben is intézetünk hagyományos módja szerint foglalkoztattuk: az első hónapokban rendszeresen hospitáltak a szakmájukbeli s más előadásokon; később arra a tárgyra, melyet tanítani szándékoztak, írásbeli preparációkkal készültek, melyeket vezetőtanáraikkal előzetesen megbeszéltek, a megtartott leckeórák után pedig tüzetesen megbeszélték az órákon történteket. Ilyen előkészület és huzamosabb tanítási gyakorlat után többen tartottak ú. n. próbatanítást, melyeken az igazgató s az összes vezető- és gyakorló-tanárjelöltek jelen voltak; ilyen nagypublikumos előadást tartottak: a II-ik osztályban *dr. Németh Sándor* a latinból, a III. osztályban *Katona Bernardin* a magyarból, a IV. osztályban *dr. Kertész Ármin* a latinból, *Mitterhauszer Richárd* a természetrajzból, az V. osztályban *dr. Asztalos Lajos* a görögből, *Frenyó Lajos* a mathematikából, a VI. osztályban *dr. Horváth István* a történelemből, *dr. Fridli Rezső* a természetrajzból, a VII. osztályban *Hittrich József* a fizikából. Mindezek az előadások a heti-értekezleteken tüzetes megvitatás alá kerültek; az előadó jelölt írásban részletesen beszámolt a tanítás céljáról, egész lefolyásáról és eredményéről, ezután a előadáshoz az igaz-

gató által előre kijelölt referens vette vizsgálat alá az előadó preparációját s magát a tanítást; ilyen referensek voltak: *dr. György Lajos* a magyar nyelvi, *dr. Asztalos Lajos* és *dr. Dobai János* a latin nyelvi, *dr. Kertész Ármin* a görög nyelvi, *Módly Sebestyén* a történelmi, *dr. Lampel Jenő* és *Mitterhauszer Richárd* a természetrajzi, *Molnár Géza* a mathematikai, s *Frenyó Lajos a fizikai* előadásokhoz. A jelentések felolvasása után következtek — a jelöltek és szaktanárok részéről — a hozzászólások, melyek rendesen tanulságos megbeszélésekre adtak alkalmat. A rendes heti-üléseken végeztük el a tanulmányi ellenőrzést és osztályozást s általában mindazt az iskolai munkát, mely a jelöltekre nézve bármi tekintetben tanulságos lehetett, hogy ekként az iskolai élet minden teendőjével megismerkedve, jövendő feladataikról és kötelességeikről tájékozódást nyerhessenek. Ilyen összes ülést, melyeken a jegyzőkönyvet gyakorlásul, felváltva, a tanárjelöltek vezették, az év folyamán összesen 17-et tartottunk; jegyzők voltak: *dr. Asztalos Lajos, dr. Benigny Gyula, dr. Czebe Gyula, dr. Dobai János, Geduly Olivér, Hittrich József, Frenyó Lajos, dr. György Lajos, Katona Bernardin, dr. Kertész Ármin, dr. Lampel Jenő, Molnár G., dr. Németh Sándor, Novák József, Mitterhauszer R.* (néhányan két ízben is). Az összes üléseken kívül még külön 11 tanári értekezletet tartottunk. — A tanárjelöltek pedagógiai képzését kiegészítették még a theoretikumok, melyeket az idén is *dr. Waldapfel János* r. tanár vezetett. — Örömmel említhetjük, hogy jelölteink közül sokan ez évfolyamon kitünő és dicséretes eredménnyel tették le a pedagógiai vizsgálatot. Ezek sorából *dr. Dobai Jánost* és *Hittrich Józsefet* még avval tüntette ki a tanári testület, hogy nekik a rendelkezésre álló alapokból Kármán Mór kétkötetes *Pædagogiai Dolgozatai*nak egy-egy példányát adományozta. — Szívesen jegyezzük föl e helyen régibb jelölteink tudományos sikereit is, kik közül a tanév folyamán *dr. Gombocz Endre* és *dr. Kéki Lajos* budapesti tanárok az idén akadémiai jutalmat nyertek. *Dr. Kármán Tódort*, egykori jeles tanítványunkat pedig kinevezték az aacheni műegyetemre a mechanika nyilvános rendes tanárává és az ærodynamikai intézet igazgatójává. Tudományos működésüknek e kitüntető elismerése jogos büszkeséggel tölti el intézetünk tanári-karát.

5. **Az 1912/13. iskolai év tanulmányi tekintetben.** Szeptember első hetét a javítóvizsgálatok, utólagos beiratások, az új tanárjelöltek felvétele s egyéb előkészítő munkálatok foglalták le. Szept. 9-én volt az új iskolai év ünnepélyes megnyitása, s másnap mindjárt megkezdettük a rendes tanítást. Ez, sajnos, a II. félévben nem folyhatott zavartalanul, mert a tavaszi hónapokban a főváros területén dúló ragályos betegségek nemcsak a tanulók közül vontak el sokakat (különösen áprilisban) a

tanulástól (l. alább a 7. alatt), hanem családjukban előfordult betegségek miatt ketten a tanárok közül is hosszabb időre el voltak tiltva az iskola látogatásától. — Régi szokásunkhoz híven a karácsonyi és husvéti szünetek előtt az addig tanultakra, június 16—20. napjain pedig az egész évben tanultakra visszatekintő összefoglalásokat tartottunk, melyek iránt mindannyiszor élénk érdeklődést tapasztaltunk a nagyszámban ellátogatott szülők részéről is. (A tanulmányi eredményt a Statisztikai Kimutatások XI. táblázata mutatja.)

6. **Az ifjúság vallás-erkölcsi nevelése.** Iskolánk tanári karának az elmult évben is állandóan gondja volt arra, hogy az ifjúság lelki életének finomítására s jellemének nemesbítésére alkalmas erkölcsi vonások nevelő hatását minden egyes tárgy körében értékesítse; gondja volt továbbá az ifjúság vallásos érzületének ápolására. A szorosan vett vallástani oktatásról az egyes hitfelekezeti hatóságok maguk gondoskodtak. A római katholikus, izraelita, református és unitárius vallású tanulók az intézeti épületben részesültek vallástani oktatásban, a többiek más intézetek tanulóival együttesen az intézeten kívül nyertek oktatást. A róm. kath. tanulók vasárnaponkint szentbeszédet hallgattak, szentmisére pedig az egyetemi templomba jártak. Ezekről, valamint a más felekezetek vallási kötelmeinek elvégzéséről a hitoktatók saját hatáskörükben intézkedtek. A róm. kath. vallástanból az évvégi vizsgálatok *dr. Kováts Kálmán* apát-plébános, érseki biztos úr elnöklete alatt június 7-én, az izraelita vallástanból *dr. Munkácsi Bernát* és *dr. Neumann Árpád* urak mint hitközségi kiküldöttek elnöklése mellett június 13 án, a református vallástanból pedig *dr. Szabó Aladár* ref. lelkész úr elnöklésével június 6-án tartattak meg.

7. **Iskolánk egészségügyi állapota.** Bár fővárosunk egész területén igen nagy mértékben pusztítottak és terjedtek el a fertőző betegségek, tanitványaink jobb szociális viszonyai miatt a fertőző betegségek csak kis mértékben fordultak elő és egy betegséget kivéve, melyre alább még visszatérünk, a múlt évihez képest határozott csökkenést mutatnak. Az iskola tanulói közül *vörhenyben* 1 (IV. oszt.) betegedett meg; a családban történt megbetegedés miatt ki volt tiltva 5. *Kanyaróban* megbetegedett 4 tanuló (az I-ben 1, II-ban 1, III-ban 1, IV-ben 1); a családban történt megbetegedés miatt ki volt tiltva 3. *Bárányhimlőben* megbetegedett 2 tanuló (az I-ben 1, a III-ban 1), a családban történt megbetegedés miatt ki volt tiltva 1. *Szamárhurutban* megbetegedett a IV. o.-ból 1 tanuló. *Fültőmirigy-gyulladásban* megbetegedett 27 tanuló (az I-ben 6, II-ban 6, III-ban 6, IV-ben 2, V-ben 5, VI-ban 1, VII-ben 1); a családban történt megbetegedés miatt ki volt tiltva 1. A családban előforduló *varicella* miatt ki volt tiltva 1 tanuló, *difteria* miatt szintén

1 tanuló. A tanulók megbetegedési száma összesen 35 volt; a családban előfordult megbetegedések száma pedig 12. Az összes fertőző betegségek könnyű lefolyásuak voltak, úgy hogy az év folyamán, hála a Gondviselésnek, súlyosabb megbetegedés vagy haláleset nem fordult elő. — Az összes fertőző megbetegedések közül a legnagyobb számot a fültőmirigy-gyulladás érte el, amely megbetegedés határozottan iskolai járvány jellegével bírt. E járvány elfojtása körül szerzett megfigyeléseink azonban igen szomorú eredményre vezettek, amennyiben kitűnt, hogy annak tovaterjedésében egyrészt maguk a szülők, másrészt pedig a kezelőorvosok a hibásak, amennyiben a gyermekeket a kitiltási idő letelte előtt küldik vissza az iskolába, vagy pedig a kezelőorvosok a betegséget be sem jelentik az elöljáróságnak, minek következtében az intézethez a tisztiorvosi hivatal kitiltó rendelete egyáltalán nem, vagy későn érkezik be. Bár, könnyebb természetű fertőző betegségekről lévén szó, ezen mulasztások csupán az osztálytársakra veszélyes s ezenfelül a tanulóknak a tanítástól hosszabb időre való elvonását jelenti, mégis intő példa arra, hogy hol és mily módon történik a fertőző betegségek terjesztése körül a legtöbb hiba és mulasztás. — Az intézet iskolaorvosa dr. *Lobmayer Géza* félévenkint megtartotta a szokásos szemvizsgálatot, valamint minden egyes esetben felülvizsgálta a tornázás alól fölmentésüket kérő tanulókat. Azon osztályokban, ahol a fültőmirigy-gyulladás nagyobb mértékben terjedt el, az iskolaorvos ajánlatára néhány napra az érdekelt osztályokat elzártuk s házilag több ízben formalingőzzel fertőtlenítettük, sőt egy ízben a székesfőváros fertőtlenítő intézetét is felkértük ezen munka alapos végzésére.

8. **Az ifjuság testi nevelése.** I. *Tornázás és játék.* A tornatanításban az eddiginél is nagyobb súlyt fektettünk a svéd gimnasztikára, melyet különösen az alsóbb osztályokban meglehetősen megkedveltek tanulóink. Ennek legnagyobb előnye az, hogy egyszerre majdnem az egész osztályt foglalkoztatja a szergyakorlatok alatt is, s így a német szertornázásnál sokkal eredményesebb. Jó időben az udvarban is gyakorolták magokat tanulóink a futás- és súlydobásban, azonkívül télen a korcsolyázásban is. Kedvező idő esetén szombat délutánoként a B. E. A. C. lágymányosi pályáján különböző játékokban is edzették magukat. A Vall. és Közokt. Minisztérium 155,956/1912. sz. a. kelt rendelete értelmében megalakítottuk az *Ifjuságí Testgyakorló Kör-t* s addig is, míg ennek alapszabályait a Minisztérium megerősíti, husvét után egyes szakosztályok már megkezdték s a jövő iskolai év folyamán remélhetőleg már az egész kör eredményesen fogja folytatni működését. Az iskolai tornázásra nézve jún. 13-án tartottuk meg az együttes gyakorlatokat, június 14-én pedig a zúgligeti Disznófőnél tartott tavaszi mulatság keretében verse-

nyeket rendeztünk, melyen ezüst- és bronzérmeket kaptak a győztesek. — II. *Céllövő gyakorlatok.* A két felső osztály (VI. és VII.) növendékeinek az idén is alkalmat adtunk, hogy magukat a katonai céllövésben gyakorolják. A téli hónapokban, október 26-tól április közepéig tartott gyakorlatokat a honvéd kerületi parancsnokság rendelkezése folytán *Czeitler Károly* főhadnagy úr vezette több altiszt segédkezése és *Pogány Géza* százados úr központi felügyelő fáradhatatlan ellenőrzése mellett. A házigyakorlaton 23 VI. oszt. és 18 VII. oszt. összesen 41 tanuló vett részt; az április 5-én és 12-én a kistétényi katonai lövőtéren tanári felügyelet és katonai ellenőrzés mellett tartott céllövészeti versenyen 15 VI. és 12 VII. oszt. tanuló vett részt. Ezek közül intézetünk növendékei közt első s az összes versenyzők (mintegy 800 növendék) közt 7-ik lett *Barca László* VII. oszt. tanuló (5 találattal és 19 körrel), ki ezért ezüstérmet és emléktárgyat kapott s ő kapta intézetünk külön jutalomtárgyát (értékes úti sportkészlet) is. Az összes versenyzők közt kitüntek még *Weiser Artúr* VII. o. aki (5 találattal és 14 körrel) 28-ik és *Bolváry-Zahn Géza* VI. o. tanuló, aki (4 találattal és 15 körrel) 40-ik lett a sorrendben; mindketten bronzérmet és ajándéktárgyakat kaptak. A nm. Honvédelmi Minisztériumtól adományozott kézikönyvet (Sárói Szabó L. *Honvédelem* stb.) évközi szorgalmas gyakorlatozásukért *Blaschnek Béla*, *Király János* VII. és *Várady Kálmán* VI. o. tan. kapták.

9. Iskolai ünnepélyek. Hogy az ifjúság hazafias és kegyeletes érzelmeit ápoljuk, az elmult iskolai évben is minden alkalmat felhasználtunk; ezen ünnepélyes összejövetelek legtöbbször egyszersmind az ifjúság előadóképességének gyakorlására és szépérzékének fejlesztésére is szolgáltak. Ilyen ünnepélyes alkalmak voltak: 1. *1912 szeptember 9-én*, az új iskolai év megnyitásakor, amidőn *dr. Badics Ferenc* főigazgató intézett a tanulókhoz alkalmi beszédet az iskola nevelő- és tanító-feladatairól s a tanulók kötelességeiről. Ennek befejezése után a tanári-karral együtt az egész ifjúság templomba ment. — 2. *1912 november 19-én* néhai nagyasszonyunk, Erzsébet királyné emlékezetére gyászünnepélyt tartottunk, melyen *dr. Császár Ernő* tanár emlékbeszéde után Weiser Artur VII. oszt. tan. Sas Ede *A királynő és a virágok* c. költeményét szavalta. — 3. *1912 december 21-én* iskolánk negyvenéves fennállása emlékezetére házi ünnepélyt rendeztünk, melyen az ifjúságon és tanári karon kívül mint vendégek: *Petz Gedeon* tanárképző-intézeti igazgató és *Papp Károly* debreczeni főiskolai tanár urak is jelen voltak. Az intézet negyvenéves multjáról *dr. Badics Ferenc* főigazgató tartott felolvasást. (Egész terjedelmében l. Értesítőnk elején.) — 4. *1913 február 3-án* este *dr. Császár Elemér* önképzőköri, *dr. Szabó Péter* zeneköri tanárelnökök és *Willmouth Bódog* zenetanár ve-

zetése s az önképzőköri és zeneköri tagok rendezése mellett *hangversenyt* adott az ifjúság a következő műsorral:

1. Mozart: **Don Juan.** Nyitány. Előadta az *ifjúsági zenekar.*
2. Thomas: **Ballada.** Előadta az *ifjúsági ének- és zenekar.*
3. Vörösmarty: **Petike.** Szavalta: *Gal László* V. o. t.
4. Haydn: **III. Zongora-trió** (C-dur). Előadták: *Weiser Artur* VII. o., *Rosenberg István* VI. o. és *Bede Ödön* V. o. t.
5. Hubay: **Mazurka.** Hegedűn előadta: *Schwarz Miklós* VI. o. t., zongorán kísérte: *Rothmann István* egyetemi hallgató.
6. Major: **Magyar fantázia.** Két zongorán előadták: *Major Róbert* és *Weiser Artur* VII. o. tanulók.
7. Kiss József: **Rabasszony.** Szavalta: *Bartha József*, zongorán kísérte: *Tóth Miklós* VII. o. tanulók.
8. Haydn: **Szimfónia** (D-dúr). Előadta az *ifjúsági zenekar.*
9. Magyar népdalok: Előadta az *ifjúsági ének- és zenekar.*

A hangversenyen az ifjúsági zenekar megerősítése végett közreműködtek *Csízik Gyula*, *dr. Szabó Péter* és *Molnár Géza* tanárok, továbbá az intézet volt növendékei közül *Mándy László*, *Nádasi Gusztáv*, *Rothmann István* és *Túry Pál* egyetemi hallgatók, akiknek szíves közreműködésükért e helyen is köszönetet mondunk. A hangverseny a nagy számban megjelent szülők és tanügybarátok élénk érdeklődése mellett az intézeti tornacsarnokban folyt le s növendékeink összevágó zenekari és szabatos magánjátékai, valamint szavalatai általános tetszést arattak. — 5. *1913 március 15-én* az *Önképzőkör* tartott a tanári kar és az egész ifjúság jelenlétében házi ünnepélyt. (Sorrendjét l. alább az *Ifjúság önművelése* c. szakasz I. pontja alatt.) — 6. *1913 április 11-én* az 1848-iki törvények szentesítésének emlékezetére tartott házi ünnepélyünkön *dr. Badics Ferenc* főigazgató történelmi visszapillantása után *dr. Szabó Péter* tanár az 1848-iki törvények kapcsán, fővárosunk fejlődéséről tartott előadást (egész terjedelmében l. Értesítőnk elején), *Tóth Elemér* VII. oszt. tan. pedig Vörösmarty *Hymnusát* szavalta. — 7. *1913 május 18-án* — az első hágai békekongresszus megnyitásának évfordulóján — az *Önképzőkör* tartott a tanárikar és az egész ifjúság részvételével házi ünnepélyt. (L. alább az *Ifjúság önművelése* c. szakasz I. pontja alatt.) — 8. *1913 június 8-án*, az 1867-iki koronázás évforduló napján, az ifjúság hálaadó istentiszteleten volt. — 9. *1913 június 26-án* az egyetemi templomban hallgatott «Te Deum» után *évzáró ünnepélyt* tartottunk, mely alkalommal a hivatalos kiküldetésben távollevő igazgató helyett *dr. Geréb József* c. igazgató intézett az ifjúsághoz búcsúszózatot s kiosztotta a jutalomdíjakat és emlékkönyveket, majd osztálytermeibe vonult az ifjúság, hol a bizonyítványok kiosztása után az osztályfők búcsúztak el tanítványaiktól.

10. Művészettörténeti előadások; tanulmányi kirándulások. *I. Művészettörténeti előadások.* Iskolánkban immár 14 év óta min-

den esztendőben ismertetjük a képzőművészetek fejlődését az ifjúsággal, még pedig külön tanfolyamban. E körülmény az intézetet sarkalta is, kötelezte is arra, hogy egyrészt a három képzőművészet nagy alkotásainak reprodukcióiból folyton növekvő kis gyűjteményt szerezzen be, másrészt pedig a bemutatásokra vonatkozólag bizonyos hagyományos eljárást teremtsen meg. E tanévben a tanulók januáriustól április elejéig a szombati délutánokon hallgatták az előadásokat; a heti munka fáradtságát igy mintegy megjutalmazta a szép alkotások szemlélete és magyarázata, az ifjú lélek nemesbitésének e hathatós eszközei. Iskolánk kezdettől fogva két évre osztotta fel az anyagot, amennyiben a hetedik osztályban az épitészet és szobrászat fejlődését mutatja be, a nyolcadik osztályra hagyva a festészeti alkotások hasonlithatatlanul gazdagabb anyagát. E tanévben hetedik osztályú növendékek látogatták az órákat; az épitészeti stílusok szerves fejlődése ezáltal bebatóbban volt bemutatható, amennyiben képeken és diapozitív lemezeken kívül a megszerzett Schneider-Motze-féle fali táblák is támogatták a célt. Ezek minden egyes stílust külön táblán úgy mutatnak be, hogy alaprajz, homlokzat és dekorativ elemek pontos feltüntetésével világos fogalmat adnak az egyes népek vagy korok epitészeti ideáljairól, kezdve az egyiptomiaktól egészen a XIX. század végéig. E táblák az osztályban előzetesen ki voltak függesztve, az órákon pedig más képek és főleg a diapozitiv lemezek falravetitése szolgáltak alapul az előadásokhoz. A bizánci stílus korszakától kezdve már budapesti épületek is be voltak vonhatók a magyarázatokba. A szobrászat története a görög plasztika szerves fejlődésének feltüntetésével indult meg; majd rákerült a sor a római, a renaissance-kori és az újabb szobrászati műalkotások bemutatására, kimutatva mindenütt, hogy a művészetben megnyilvánuló szabadság és természetesség elve vitte tovább a szobrászatot ideálja felé. E művészettörténeti előadásokat a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterium megbizásából az idén is *dr. Geréb József* tartotta meg. A szkioptikon kezelését *Szijártó Miklós* útmutatása szerint Frenyó Lajos, Hitirich József és Molnár Géza gyakorló-tanárok felváltva látták el.

II. Tanulmányi kirándulások. a) Intézetünkben, ebben a tanévben, előre megállapitott, szisztematikus programm szerint, *dr. Balázs István* r. tanár vezetése mellett a tanulók igen sok félnapos természetrajzi és khémiai tanulmányi kiránduláson vettek részt. A programmot, — amely körülbelül állandónak tekintendő, — úgy állitottuk össze, hogy a kirándulásokat vezető szaktanár természetesen alkalmazkodott az illető osztályban tanult természetrajzi vagy khémiai studiumhoz, továbbá az évszakokhoz, amely utóbbi tényező miatt a legtöbb kirándulást (a szabad természetbe) csak az év bizonyos honapjaiban lehetett megtartani.

A kirándulások programmját a lehető legváltozatosabban igyekeztünk összeállítani: voltunk gyárakban, múzeumokban, gyűjtő kirándulásokon a szabad természetben, mégpedig úgy a pesti, mint a budai oldalon, ugyancsak a szabad természetben megfigyelő kirándulásokon (növény- és állatojkologia) stb. A tanulók a kirándulásokon örömmel vettek részt és a sok tapasztalat, a sok praktikus megfigyelés a tanulók természettudományi ismereteit igen nagy mértékben bővítette ki. E kirándulásokon intézetünk igazgatója és tanárai is több izben megjelentek. A tanárjelöltek közül Geduly O., Mitterhauszer R., dr. Lampel J. és Kárpáti E. segítettek a kirándulások vezetésében. Legbuzgóbb volt köztük Geduly O., aki néhány gyüjtőkirándulásra az V. osztályos tanulókat csoportonkint önállóan is vezette. — Ami a természetrajzi (illetőleg khémiai) félnapos tanulmányi kirándulások számát illeti, az osztályonként a következő volt: I. o. 3, II. o. 6, IV. o. 14, V. o. 9, VI. o. 5. *Összesen volt 37 természetrajzi (illetőleg khémiai) félnapos tanulmányi kirándulás 872 tanuló részvételével.* Ezeken kívül Geduly O. 13 állattani gyüjtőkirándulásra vezette kisebb csoportonként az V. o. tanulóit.

b) A III. osztály tanulói április hó 26-án Ujházy László r. tanár vezetésével Aquincumba rándultak, ahol Horváth István dr. gyakorló-tanárunknak mint az aquincumi ásatások felügyelőjének kalauzolása és szakszerű magyarázatai kapcsán szemlélték meg az egykori római város érdekes maradványait, az amphitheatrumot és a múzeumot. Május 24-én és 25-én ugyancsak Ujházy László r. és Katona Bernardin gyakorló-tanár vezetésével a VI. osztálynak 11 és a VII. osztálynak 14 tanulója Egerben járt, ahol kirándulóink az egri ciszterci főgimnázium tanárainak szíves kalauzolása mellett nemcsak a város történelmi emlékeit, nevezetességeit és gyüjteményeit tekintették meg, hanem még arra is telt idejük, hogy 25-én délután kirándulhassanak Szarvaskő regényes vidékére. Hálás szívvel mondunk köszönetet e helyen is a ciszterci főgimnázium igazgatóságának és tanári-karának azért a lekötelező szívességért, amellyel kirándulóinkat érkezésükkor fogadta, a maga házában elszállásolta, ellátásukról gondoskodott és szemleútjában kalauzolta.

c) A III-ik osztály tanulói Pályi Sándor, Szijártó Miklós rendes tanárok és dr. Lampel Jenő gyakorló-tanár vezetése mellett, csillagászat-földrajzi tanulmányai kapcsán egy esteli kiránduláson a Gellérthegyről figyelte meg a csillagos eget. Megfigyelésük tárgyát az északi sark körüli csillagképek és az állatövnek látható csillagképei képezték. Ezenkívül egy alkalmas este az intézet csillagvizsgáló terraszáról a fizikai szertár Zeiss-féle teleszkópjával megnézték a holdat. A fizikai földrajzi tanulmányok kapcsán *Pályi Sándor* r. tanár és Lampel Jenő dr. gyakorló-tanár vezetése mellett, egésznapos kiránduláson meg-

tekintették az Esztergom-vidéki szénbányákat és az alkalmat felhasználva, Esztergom városának nevezetességeit is.

11. **Az ifjúság önmivelése.** *I. Ifjúsági önképzőkör.* Az Önképzőkör munkássága alapszabályaihoz és hagyományaihoz képest az idén is két részre oszlott, a szellemi és testi önképzésre. Tanárelnöke *dr. Császár Elemér* volt, míg ifjúsági elnökei *Weiser Artúr* és a sportosztályban *Grósz Imre*, alelnöke *Tóth Miklós*, titkára *Pless Ferenc*, jegyzői *Halászy Ferenc* és *Hanvai Sándor*, pénztárosa *Tuzson Tibor* VII. oszt. tanulók voltak. A többnyire hosszabb fajta dolgozatok tárgya az irodalomtörténet, esztétika, zenetudomány és szépirodalom köréből került ki. Szavalással és műfordítással is foglalkoztak a tagok. Azonkívül résztvett a kör az intézet ez évi hangversenyének (február hó 2-án) rendezésében és a márc. 15-iki nagy napot az intézet tanári karával és egész ifjúságával együtt díszgyűlés keretében ünnepelte meg. Ez ünnepélyen *Weiser Artúr* méltatta a nap jelentőségét, *Tóth Miklós* elszavalta Ábrányi Emil *Mi a haza* című költeményét és *Lumniczer Sándor* Petőfi *Nemzeti dalát*. Az egész ifjúság az ünnepély elején Kölcsey *Himnuszát*, befejezésül Vörösmarty *Szózatát* énekelte. Az idei békeünnepélyt szintén az Önképzőkör rendezte. Ez ünnepélyen *Weiser Artúr* megnyitója után *Pless Ferenc* méltatta az örök béke jelentőségét. Az Önképzőkör mind első, mind második félévi pályázatai sikeresek voltak. Az első pályázatok díjait, a novella és vers 10—10 K-ját Pless Ferenc nyerte, a latinból való műfordítás díját Béla György és Pless Ferenc közös munkája. A második pályázaton a műfordítási díjat Pless Ferenc nyerte, az írói arckép kétszeresre emelt pályadíján Neményi László és Tóth Miklós osztoztak. Az Önképzőkör számos felolvasó-ülést tartott, köztük 2 díszülést, 2 vetített képekkel egybekötöttet és 2 rendkívüli ülést. Rendezett azonkívül a kör szépsikerű szavalóversenyt. A sakk-alosztály is kivette részét az Önképzőkör munkájában. Az év folyamán két sakkversenyt rendezett. Az Önképzőkör sportosztálya az idén is buzgó működést fejtett ki, különösen az év első felében. A mult évben felállított ping-pong asztalon a téli esős napokon a tagok rendszeresen gyakorolták magukat és háziversenyt is rendeztek. A kör megalakult jéghokki-csapata a kedvező időjárás miatt buzgó tevékenységet fejthetett ki. Az Önképzőkör tagjai a vívást is gyakorolták, s résztvettek az intézeti vívóversenyen. A kör football-csapata az intézet többi osztályainak csapatai ellen ismételten rendezett háziversenyt.

II. Ifjúsági zenekör. Az intézeti ifjúság *Willmouth Bódog* ének- és zenetanár vezetése alatt ápolta az éneket és zenét. Az I. osztály növendékei zeneelméleti órákon szerezték meg a szükséges előismereteket. Az I—IV. osztályok növendékeiből alakult meg az énekkar. Az ifjúsági zenekör tagjai voltak:

I. hegedűre: Reimann Andor VII. o. t., Gold István, Rosenberg István, Schwartz Miklós VI. o. t.; II. hegedűre: Feichtinger György br. VII. o. t., Jalsoviczky Béla VI. o. t., Temesváry Miklós IV. o. t., Szabó Ferenc III. o. t.; mélyhegedűre: Major Róbert VII. o. t., gordonkára: Rózsavölgyi Vilmos VII. o. t., Salacz Pál VI. o. t., Bede Ödön V. o. t., Torkos Ferenc IV. o. t.; zongorára: Béla György, Tóth Miklós VII. o. t., Neményi István VI. o. t.; harmóniumra: Weiser Artur VII. o. t. Ezek a tagok alkották a zenekart, mely ügyességét az 1913 február 3-án tartott intézeti hangversenyen mutatta be nyilvánosság előtt. (A teljes műsort l. feljebb a 9. pont alatt). A zenekör tagjai közül a haladottabb V—VII. oszt. tanulók dr. *Szabó Péter* vezetése alatt a *kamara-zenében* is gyakorolták magukat. Klengel és Haydn zongora-hármasaiból tanultak be néhányat. A kör tagjainak ez a munkája, a tanulók évről-évre való változása miatt nem hozhat egyenletes eredményeket; de a tagok buzgósága ebben az esztendőben sem lankadt. A leghaladottabbak a febr. 3-iki hangversenyen Haydn C-dur zongora-hármasával szerepeltek.

III. Gyorsírókör. A gyorsírásban jártasabb tanulóink a lefolyt iskolai évben, a gyorsírás művelésére a gyorsírókört ismét megalakították. A kört *Pályi Sándor* tanárelnök vezette, míg az ifjúság részéről elnök *Válkay Menyhért*, titkár *Rácz Géza* VII. o. t. és jegyző *Salacz Pál* VI. o. t. voltak. A kör tagjai összejöveteleiken szabad előadás utáni írásban gyakorolták magukat, versenyeket rendeztek és próbalapokat készítettek. A kör, hogy olvasmánnyal is szolgáljon tagjainak, *Berger Ferenc* és *Hanvai Sándor* szerkesztésében a lefolyt évben is kiadta kéthavonként megjelenő közlönyét, a «*Gyakorló Gyorsíró*»-t. A kör évzáró közgyűlését június 18-án tartotta, amelyen *Válkay Menyhért* elnöki megnyitóbeszéde és *Rácz Géza* titkári jelentése után *Berger Ferenc* «Ujabb gyorsírási mozgalmak hazánkban» címen a gyorsírás köréből közérdekű előadást tartott. Az előadás után kihirdették az évzáró írásversenyek eredményét, amelyben úgy a haladók, mint a kezdők, akiket *dr. Szabó Péter* r. tanár vezetett, résztvettek. A verseny eredménye a következő:

1. A kezdők szabatos irású versenyén 18 pályázó közül könyvjutalomban részesült *Horváth Attila*, *Sztrókay Pál* és *Szilasi Imre* IV. o. t.

2. A 60 szótagos versenyen résztvettek 19-en. Könyvjutalmat *Barca József* V. o. t., továbbá *Grauer Miksa Pál* és *Sándor Jenő* IV. o. t. kaptak.

3. A 80 szótagos versenyen könyvjutalmat érdemelt *Kapy Rezső* és *Rácz László* IV. o. t. dolgozata.

4. A 90 szótagos versenyen 9 résztvevő közül *Hanvai Sándor* VII. o. t. kapott könyvjutalmat.

5. A 120 szótagos versenyen 7-en pályáztak. Könyvjutalmat kapott *Berger Ferenc* VII. o. t. és *Jalsoviczky Géza* VI. o. t.

6. A 150 szótagos versenyen 3 résztvevő közül könyvjutalmat érdemelt *Pless Ferenc* VII. o. t.

12. Intézetünk jótevői. A Vallás- és Közokt. Minisztérium adományából az elmult tanévben is különböző értékes tárgyakat nyertek könyv- és szertáraink. Kivüle a Honvédelmi és Kereskedelemügyi Minisztériumok, a tud. egyetem bölcsészeti kara, a M. Földtani Intézet s a székesfővárosi statisztikai hivatal, továbbá egyes szerzők és kiadó cégek s tanitványaink és szüleik közül is többen kisebb-nagyobb értékű adományokkal gyarapitották könyv- és szertárainkat. (L. részletesen a VIII. fejezetben.) Fogadják mindnyájan intézetünk hálás köszönetét.

13. Intézetünk vendégei. Itt első helyen a legközelebb érdekelt szülőket kell emlitenünk, kikkel az év folyamán sűrűn volt alkalmunk találkozni a husvéti és évvégi összefoglalásokon kivül iskolai ünnepélyeinken: az intézeti hangversenyen, a természetrajzi gyakorlatokból, szabadkézi és geometriai rajzokból rendezett kiállitáson stb. A szülőkön kivül mint a mult években, az idén is több külföldi vendégünk, helybeli és vidéki kartársunk s más érdeklődő látogatott el intézetünkbe: igy a tanév elején *Pigoro Kano* japán igazgató, s a tanév végén a Budapesten ülésező nő-kongresszus több külföldi hölgytagja, évközben *dr. Békefi Remig* zirci apát, *dr. Piszter Imre* cist. r. theologiai igazgató és *dr. Vargha Damján* cist. r. főgimn. tanár, *dr. Papp Károly* debreceni főiskolai tanár urak s mások. Köszönetet mondunk mindnyájuknak intézetünk munkája iránt tanusitott szives érdeklődésükért.

14. A Gyakorló-főgimnáziumi Egyesület. A lefolyt 1912/13. tanévben az egyesület tevékenységére és történetére vonatkozólag *dr. Geréb József* titkári jelentéséből kiemeljük a következőket: Az egyesület is hozzájárult ahhoz, hogy e tanév az emlékezet jegyében domborodjék ki. Mert 40 év előtt inditotta meg iskolánk azt a szellemet, mely minden tanitásban az igazságot és minden cselekedetében a szeretetet tartotta szem előtt. Lerótta kegyeletét iskolánk elhúnyt vezetőinek emléke előtt és művészileg megörökitett emlékét szerezte meg az élőnek, *dr. Kármán Mórnak*, mindazok mesterének és tanitójának, kik 25 éven át megfordultak falaink között, gyermeknek, ifjúnak, kezdő és vezető tanárnak egyaránt.

A folyó tanévben a közgyülésen kivül kétszer volt a tagoknak alkalmuk kedves találkozásra. Egyszer az ifjúság februáriusi hangversenyén, más izben 1912 dec. 6-án egy felolvasó ülésen, amikor *dr. Waldapfel János* tagtársunk *Az emberi nagyságról* tartott szabad előadást, átérzett nemes szavakkal fejtegetve azo-

kat a nagy erkölcsi energiákat, melyek halandó lényt igazán kiemelnek embertársaik fölé.

Tagjaink híven megmaradnak sorainkban és évről-évre gyarapodik a számuk. De az idén veszteségeink is vannak. Elhúnyt körünkből *dr. Siklóssy Gyula*, ki nemcsak kiváló szemorvos volt, hanem iskolánkban több éven át az egészségtan tanára is. Három egykori gyakorló-tanárjelöltünk is elköltözött: *Tiszó Lajos*, érsekujvári főgimnáziumi tanár, *Prékopa István*, rozsnyói főgimnáziumi tanár, ki minden évben híven felkereste az iskolát, és *Kelemen Ignác* székesfővárosi tanár, a pedagógiai irodalmat sikerrel mívelő fiatalember, ki még életének utolsó évében is hetenként benézett tanácskozónkba és érdeklődött munkánk iránt. Régi tanítványok köréből is voltak halottaink: szorgalmas orvosi gyakorlatában dőlt ki *dr. Erdei Gyula*, egyik fővárosi szanatóriumnak megalapítója; és megfejthetetlen módon tünt el, minden valószínűség szerint gonosz kezek áldozataként, *dr. Havas Ernő*, ki hivatva volt arra, hogy gazdasági életünkben előkelő szerepe legyen. Még februáriusi hangversenyünkön beszéltünk vele és felénk sugárzott szeméből a hűség, mellyel iskolánkhoz ragaszkodott; hisz az ő nevét viseli egyik iskolai ösztöndíjalapítványunk is.

Az egyesület közgyűlése. Május 16-án, iskolánk alapításának évfordulóján tartott idei közgyűlésünk méltó befejezése volt a gyakorló-főgimnázium 40 éves fennállása megünneplésének. Egybekapcsoltuk a halhatatlan *báró Eötvös József* születése évszázados fordulóját és *Kármán Mór* arcképének leleplezését. Mert a nagy miniszter és a nagy pedagógus egy pontban egészen egyet értettek: hogy felismerték a nemzetnevelés egységének jelentőségét, hogy a népiskolától az egyetemig egységes nemzeti érzésnek kell átjárnia az oktatást.

A közgyűlés iskolánk aulájában igen nagy és díszes közönség előtt folyt le. Megjelentek *báró Eötvös Lóránt*, volt közoktatásügyi miniszter, *Molnár Viktor*, nyug. államtitkár, *Beöthy Zsolt*, *Marczali Henrik*, *Hegedüs István*, *Négyesy László*, *Beke Manó*, *Mahler Ede* egyetemi tanárok, *Gyomlay Gyula* és *Herrmann Antal* egyetemi magántanárok, *Gorove László* volt orsz. képviselő, körösfői *Kriesch Aladár* festő, igen sok régi tanárjelölt és tanítvány, kik tudományos és irodalmi életünkben előkelő nevet vívtak ki maguknak. Emelte a közönség fényét a megjelentekhez tartozó hölgyek nagy száma.

A gyűlést *dr. Petz Gedeon* egyetemi tanár s tanárképző-intézeti igazgató, egyesületünk elnöke nyitotta meg. Bevezető szavaiban méltatta Eötvös bámulatos sokoldalúságát, a nemzet egyetemes nevelésére irányuló gondját, amely kiterjedt a népiskolától az egyetemig. Az ő eszméje volt a gyakorló-gimnázium is, de az eszme testté válását nem érte meg. Egy évvel az inté-

zet megnyitása előtt meghalt. Mégis őt tekinti az iskola alapítójának és Kármán Mórt megszervezőjének, azért egyesítették a mai közgyűlésben kettejük ünneplését.

Az elnöki megnyitó után *dr. Császár Elemér* tanár, nagyszabású emlékbeszédet olvasott fel Eötvös Józsefről. Méltatta a filozófust, az államférfiút, a költőt, a regényírót, kinek mindennemű alkotását a lángész két jegye ékesítette: az eredetiség és az alkotó erő. Kivételes lángeszét örökségbe kapta és nevelése fejlesztette. Anyjától tanulta a nemes felfogást: «ne higyj olyan gondolatnak, melynek szíved ellentmond». Nevelője, Pruzsinszky Pál, a Martinovics-féle összeesküvés egykori részese, tüzes magyart és demokratát nevelt a németül gondolkodó és konzervativ hagyományokban született ifjúból. Irodalmi fejlődésére Kazinczy és Kölcsey barátsága, politikai alakulására a forrongó koreszmék, érzései elmélyülésére a sors csapásai, családjának anyagi romlása, a nemzet tragédiája, az abszolutizmus rémségei hatottak. Bár doktrinérnek és érzelmi politikusnak gúnyolták, ez a gúny legnagyobb dicsőségét jelenti. És emellett gyakorlati szempontból is többet tett, hatott és alkotott nem egészen négy évi miniszterssége alatt, 1867-től 1871-ig, mint a gáncsoskodók, a céltalan és oktalan ellenzékieskedők együttvéve. A felolvasó nagy szempontokból méltatta Eötvös filozófiai és költői műveit; kimutatta a megragadó harmoniát élete és tanításai között.

Ezután *dr. Badics Ferenc* főigazgató s egyesületünk ügyvezető elnöke emelkedett szólásra és megokolta, hogy miért ünnepli iskolánk és egyesületünk egy napon Eötvöst és Kármánt; fejtegette, mi a közös vonás Eötvösben és Kármánban. Kármán Eötvös megbízásából a lipcsei egyetemre ment tanulni Zillertől, Herbart jeles tanítványától. De bár Németországban végzett tanulmányokat, az Alföldről, Szegedről meg nem vesztegethető, örök lánggal égő nemzeti érzést hozott magával. És ezt az érzést juttatta diadalra, amikor 1879-ben megteremtette a középiskolák új tantervét és ellentétben a két *Ratio educationis*-szal és a Thun-féle *Entwurf*-fal, mely az abszolutizmus idején kelt, az egész oktatás tengelyévé a magyar nemzeti szellemet tette. Ez Kármánnak örök, soha el nem múló érdeme. És ezt az érdemet ünnepelte meg az iskola azzal, hogy megfesttette Kriesch Aladárral Kármán arcképét. Ez a kép becsben fog állani az utódok előtt is, mert a gyakorló-főgimnáziumnak mindig legszebb hagyományai közé fog tartozni a Kármán Mór iránt való kegyeletes tisztelet.

Kármán Mór meghatottan köszönte meg az őt üdvözlő szép és bensőséges szavakat. Nagyobb megtiszteltetés, úgymond, nem érhette, mint az, hogy együtt ünneplik Eötvös Józseffel, minden idők legnagyobb közoktatásügyi miniszterével. Nemesen tartózkodó szerénységgel elmondotta, miként támadt személyes bizal-

mon alapuló viszony kettejük között. Egész élete pályájára illik az a válasz, melyet báró Eötvös József szinte önvallomásszerűleg adott az első egyetemes tanítógyűlés üdvözlő küldöttségének: «Első fiatalságomban egy álom lebegett körül: vajha erőim s tehetségeim szerint hazámnak a nevelés, a népnevelés terén szolgálhatnék, mert láttam s éreztem, hogy éppen e téren van leginkább elhanyagolva hazánk állapota. Ezen álom, noha akkor nem láttam valósulásának módját, mégis boldogított akkor. A sors úgy akará, hogy ezen ifjúkori álmom teljesült, midőn oly kört jelölt ki nekem hazámfiai bizalma, melyben éppen a haza nevelésügyének szentelhetem munkásságomat. S én iparkodni fogok ama bizalomnak lehetőleg megfelelni.»

Az emelkedett hangulatú közgyűlést a Continental-vendéglőben barátságos vacsora követte, mely alatt felolvasták az írásban érkezett üdvözleteket. Ilyeneket küldöttek: Csorba Ferenc min. tanácsos, Dudinszky Emil nagykállói főgimnáziumi igazgató; Kardos Albert debreczeni reáliskolai igazgató, Schwarcz Bertalan lipcsei egyetemi magántanár stb.

Végül ideiktatjuk azok névsorát, kik felhívásunkra szívesek voltak adományaikkal lehetővé tenni, hogy iskolánk számára művészi alkotásban örökíthessük meg Kármán Mór arcvonásait, s ezzel is jelét adták iskolánk s mesterünk iránt érzett kegyeletüknek.

100 koronát adtak: Kánitz Géza, Strauss Pál. — 50 koronát: Baracs Károly, Kőrösy Kornel, Mannaberg Gyula, Pucher István. 40 koronát: Gorove László. — 30 kor.-t: Delmár Tivadar, Kőrösy Pál, Kunwald Pál, Kürschák József, Lederer László. — 25 kor.-t: Györgyey Miklós. — 20 koronát: Böszörményi Oszkár, Dáni Nándor, Delmár Emil, Erdey Aladár, Geréb József, Gyérey Richárd, Gyomlay Gyula, Horovitz György, Petz Gedeon, Rechtnitz Béla, Szentmihályi Ernő, Szűcs Miklós, Waldapfel János. — 15 koronát: Máday István. — 10 koronát: Arany Dániel, Ádám Géza, Badics Ferenc, Balassa József, Beke Manó, ifj. Benczúr Gyula, Beöthy Zsolt, Bogdán Virgil, Császár Elemér, ifj. Daniel Gábor br., Erdélyi László, Emich Gusztáv, Faragó János, Fazekas Bernát, Fésüs György, Földváry Imre, Garay Károly, Gerlóczy Endre, Goldziher Károly, Görög Imre, Héber Bernát, Heinrich Gusztáv, Heller Bernát, Janovitz Emil, Kirchner Lajos, Kirchknopf András, Kovács József, Kőrösi Henrik, Kunosi Ödön, Lipthay Ervin, Málnai Mihály, Neuschlosz Kornél, Pál Alfréd, Posch Árpád, Reiner Ede, Reiner Sándor, Sebestyén Károly, Szabó Péter, Szijártó Miklós, Sztrokay István, ifj. Wlassics Gyula, Zibolen Endre, Zlinszky Aladár. — 5 koronát: Angyal Dávid, Baló Gyula, Benkő Gyula, Bittera Károly, Csizik Gyula, Davidovits József, Goldberger Salamon, Kárpis János, Komáromy Dezső, Láng Nándor, ifj. Liebermann Leó, Lobmayer Géza,

Marton Sándor, Pap Károly, Pataki Jákó, Perényi Adolf, Pruzsinszky János, Scharff Jenő, Simonyi Jenő, Simonyi László, Simonyi Zsigmond, Straub L. Gyula, Szalay Gábor, Széky István, Szily Tamás, Ujházy László, Varga Ottó, Vángel Jenő, Zoltán Elek. — 4 koronát: Fürst Aladár, Kardeván Károly, Koválik L., Pap Illés, Prilisauer Adolf, Róna Zsigmond. — 3 koronát: Binder Jenő, Davida József, Fraunhoffer Lajos, Galamb Sándor, Strauch Béla, Szirtes Ignác, Theisz Gyula, Várady Zoltán. — 2 koronát: Albert János, Balázs István, Bayer József, Bielek Dezső, Braun Salamon, Császár Ernő, Cserép József, Davida Lajos, Demény Dezső, Dudinszky Emil, Fest Sándor, Horay István, Karai Sándor, Máthé Lajos, Németh Illés, Pályi Sándor, Szabó Dezső, Takács Gyula, Vész Lajos, Wigand János, Zolnai Gyula. — 1·10 koronát: R. Vozáry Gyula. — A gyűjtés főösszege: 1556 korona 10 fillér. Fogadják mindnyájan intézetünk és egyesületünk hálás köszönetét.

A *dr. Szabó Péter* egyesületi pénztároshoz befolyt összegről a tanári-kar, mint az ünnepséget rendező bizottság, akkép határozott, hogy a képet készítő művésznek tiszteletdija (1000 korona) és a képkeret (30 korona), valamint a képről készítendő emlékképek és adminisztrativ költségek (nyomtatványok, postadíjak stb.) 137 korona 71 fillér összegének s eddig együtt 1167 korona 71 fillér kiadásnak levonása után fennmaradó s esetleg utólagos adományokkal még gyarapodó összeget tőkésíti s kamataiból Kármán Mór *Paedagógiai dolgozatok* című két kötetes munkájából egy példányt jutalomkönyvül fog adni oly tanárjelöltnek, ki az év folyamán mind szorgalmas gyakorlati működésével, mind a pedagógiai elméleti kérdések iránt tanusított mélyebb érdeklődésével tűnik ki. A jelen első alkalommal a jutalomkönyveket *dr. Dobai János* okl. gyakorló-tanárnak ítélte oda a tanári-kar.

XI.

ÉRTESÍTÉS A JÖVŐ ISKOLAI ÉVRE.

Az 1913/14-iki iskolai évben intézetünk teljes nyolc osztályú lesz. Az I. osztály iránt az idén is, mint már évek óta állandóan, rendkívül nagy volt a szülők érdeklődése; de iskolánk főcélja s helyi viszonyaink nem engedik, hogy több tanulót vegyünk föl, mint amennyit el tudunk helyezni és megfelelően foglalkoztatni. Mivel a júniusi beiratáskor a meghatározott maximális számig mind a nyolc osztály egészen megtelt, a szeptemberi beiratáskor *új tanulót csak abban az esetben vehetünk fel, ha az intézet valamelyik régi vagy már bejegyzett új tanulójának távozása által üresedés támad.*

Az új iskolai évben f. évi *szeptember 2—3. napjain* d. e. 9 órakor lesznek a pótló- és javító-vizsgálatok, 4. és 5-én a magánvizsgálatok és az utólagos beiratások, 6-án az új tanárjelöltek fölvétele és bevezetése.

A beiratás alkalmával a Középiskolai Rendtartás szerint minden tanuló születési és előző évi iskolai bizonyítványával s atyja, anyja vagy ezek helyettese kíséretében *személyesen* tartozik megjelenni és ha 12 éves elmult, ujraoltását is igazolni. Az V-ik osztályba lépők szülői nyilatkozatot tartoznak bemutatni az iránt, vajjon a görög nyelvet vagy az ezt helyettesítő tantárgyakat fogják-e tanulni.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1909. december 20-án 136,364. sz. a. kelt rendelete értelmében a gyakorló-főgimnázium tanulói felvételi díj címén 10 koronát, az 1899. évi jún. 4-én 34,176. sz. a. kelt r. szerint mellékdíjak (ifj. könyvtárra, évi Értesítőre stb.) címén továbbra is a régi díjakat: 9 korona 70 fillért, rendes tandíj fejében 100 koronát, a rendkívüli tárgyak szabad tanulásáért 28 kor. külön díjat, *összesen tehát egész évre 147 kor. 70 fill.-t fizetnek.* Ezen díjak közül a felvételi és mellékdíjak a beiratás alkalmával fizetendők, a rendes és rendkívüli tandíjak később is fizethetők, még pedig az első félévi részlet legkésőbb december 1-ig, a második félévi legkésőbb május 1-ig.

Az új iskolai év ünnepélyes megnyitása szeptember 9-én (kedden) reggel 8 órakor lesz, amidőn minden tanuló a felvételi díjak lefizetését igazoló nyugtatványt is magával hozza. Az esetleges távolmaradás orvosi bizonyítvánnyal igazolandó. *Aki harmad napig (szept. 12-ig) ezt is elmulasztja, kimaradottnak tekintetik s helye más tanulóval töltetik be.*

Akik a cs. és kir. közös hadsereg és haditengerészet, valamint a m. kir. honvédség nevelőintézeteibe való felvételért folyamodtak, ügyök elintézéséig (szept. végeig) minden díj fizetése nélkül fölvétetnek s járhatnak iskolába.

Budapest, 1913 június 26-án.

A m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium igazgatósága.

TARTALOM.

Lap

Értekezések:

Visszatekintés iskolánk negyvenéves multjára. *Dr. Badics Ferenctől* 3

Képek Budapest százéves multjából. *Dr. Szabó Pétertől* 16

Tanulók fizikai gyakorlatai a hajítás köréből. *Szijártó Miklóstól* 27

Iskolai értesítő:

I. A m. kir. középiskolai tanárképző-intézet gyakorló-főgimnáziumának tanári személyzete 1912/13-ban 43

II. A tanári testület rendes tagjainak irodalmi működése 1912/13-ban 46

III. A vezető és gyakorló-tanárok intézeti munkaköre az 1912/13. iskolai évben 49

IV. Az intézet tanár-jelöltjei az 1912/13. iskolai évben 51

V. Az 1912/13. iskolai évben feldolgozott tananyag 54

VI. A m. kir. tanárképzőint. gyakorló-főgimnázium tanulóinak névsora az 1912/13. isk. évben 97

VII. Statisztikai kimutatások 103

VIII. Az intézeti szertárak gyarapodása 1912/13-ban 109

IX. Intézeti alapítványok; ösztöndíjas, jutalmazott és tandíjmentes tanulók 118

X. Adatok az intézet 1912/13. évi történetéhez 120

XI. Értesítés a jövő iskolai évre 137